

Ukrainian Museum-Archives in Cleveland
Department of Modern and Contemporary History of Foreign Countries
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Faculty of History
Ukrainian Association for American Studies

SHARING AMERICA'S STORY WITH UKRAINE:
THE VOICE OF AMERICA'S UKRAINIAN SERVICE
1949-2019

December 12, 1949,
New York

Cleveland – 2020

УКРАЇНСЬКИЙ МУЗЕЙ-АРХІВ У КЛІВЛЕНДІ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА НОВОЇ ТА НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН
УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ АМЕРИКАНІСТИКИ

**Українська служба «Голосу Америки»:
американська історія для України і з Україною
1949 – 2019**

*Збірник наукових праць та матеріалів,
присвячений 70-річчю Української служби «Голосу Америки»*

Клівленд – 2020

УДК 654.191(94+73):070 «1949/2019» «Голос Америки»

Українська служба «Голосу Америки»: американська історія для України і з Україною, 1949–2019: збірник наукових статей та матеріалів, присвячений 70-річчю Української служби «Голосу Америки» / під ред. А. Кармазина, О. Машевського, О. Сухобокової. – Клівленд, 2020. – 191 с.

Sharing America's Story with Ukraine: The Voice of America's Ukrainian Service, 1949–2019 – a collection of articles and essays in commemoration of the 70th anniversary of the Ukrainian Service of the Voice of America / Edited by A. Karmazyn, O. Mashevskiy, O. Sukhobokova. – Cleveland, 2020. – 191 p.

Упорядники та наукові редактори:

Адріян Кармазин, Олег Машевський, Ольга Сухобокова

Рекомендовано до друку

кафедрою нової та новітньої історії зарубіжних країн
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Протокол № 7 від 24 грудня 2019 року.

Збірник наукових статей та матеріалів «Sharing America's Story with Ukraine: The Voice of America's Ukrainian Service, 1949–2019» присвячений 70-річчю Української служби «Голосу Америки». Він містить статті, в яких розглянуто окремі віхи історії Української служби американської мультимедійної системи «Голос Америки» від створення до перших десятиліть ХХІ століття, а також пов'язані із нею документи. Частина з них публікується вперше. Збірник розрахований на широке коло читачів – істориків, журналістів, політологів і всіх, хто цікавиться історією радіомовлення та іномовлення в цілому, «західними голосами» та інформаційними війнами ХХ – початку ХХІ століття.

УДК 654.191(94+73):070 «1949/2019» «Голос Америки»

The collection of articles and materials «Sharing America's Story with Ukraine: The Voice of America's Ukrainian Service, 1949–2019» is dedicated to the 70th anniversary of the Ukrainian Service of the Voice of America. It contains scholarly articles that discuss some of the milestones in the history of the Ukrainian Service of «Voice of America», from its creation in 1949 to the first decades of the 21st century, as well as related documents. Some of them are published for the first time. The collection is intended for a wide range of readers – historians, journalists, political scientists and anyone interested in the history of broadcasting, news media in general, the «Western voices», including the largest U.S. international broadcaster – the Voice of America, and the information wars of the 20th – beginning of the 21st centuries.

UDC 654.191(94+73):070 «1949/2019» «Voice of America»

Тексти друкуються в авторській редакції. Відповідальність за достовірність фактів, дат, назв, імен та прізвищ, які наводяться, несуть автори.

© Ukrainian Museum-Archives in Cleveland

Українська асоціація американістики

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

2020

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА

Розповідаючи історію Українського «Голосу Америки»: від упорядників	8
Andriy Fedynsky. Preface	10

З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ СЛУЖБИ «ГОЛОСУ АМЕРИКИ»

Ольга Сухобокова. Український «Голос Америки»: 70 років в ефірі	12
Адріян Кармазин. Спогади та роздуми: дещо про мою кар'єру в Українській службі «Голосу Америки» (1987–2015)	35
Олена Подобєд. ДіПі та створення Української служби «Голосу Америки» ...	71
Олександр Набока. Початок роботи Української служби радіо «Голос Америки»: коли відбувся та про що був перший випуск новин	78

«ГОЛОС АМЕРИКИ» ЯК СКЛАДОВА ПРОТИСТОЯННЯ США ТА СРСР У ПЕРІОД «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ»

Андрій Мартинов. «Голос Америки» і «війна образів» в історії «холодної війни»	84
Олег Машевський. Протидія КДБ УРСР «західним радіоголосам» в період «холодної війни» (за матеріалами Галузевого державного архіву СБУ)	94
Ярослав Журавльов. Перший Світовий конгрес вільних українців на хвилях «ворожих голосів»: інформаційні повідомлення КДБ УРСР	105

УКРАЇНСЬКА СЛУЖБА «ГОЛОСУ АМЕРИКИ» НА ЗАХИСТІ ДЕМОКРАТИЧНИХ СВОБОД У НАШ ЧАС

Наталія Городня. Євромайдан у висвітленні Української служби «Голосу Америки» (листопад – грудень 2013 р.)	117
Іван Ципердюк. Українська служба «Голосу Америки»: протидія поширенню російської дезінформації	138

***ДИРЕКТОРИ УКРАЇНСЬКОЇ СЛУЖБИ «ГОЛОСУ АМЕРИКИ»:
ВИБРАНІ ПОРТРЕТИ***

Ольга Сухобокова. Перший директор Української служби
«Голосу Америки» Никифор Григорійв 149

Андрій Сидоренко. Керівник Української служби «Голосу Америки»
полковник В. Кедровський: діяльність на еміграції (1921–1970) 166

Наталія Папенко. Володимир Біляїв – письменник, поет, керівник
Української служби «Голосу Америки» 178

ЗАКЛЮЧНЕ СЛОВО

Олег Машевський, Ольга Сухобокова. Український «Голос Америки»
в дослідженнях науковців, спогадах, документах 187

CONTENTS

PREFACE

- Managing Editors.** Telling the History of the Ukrainian «Voice of America»: 8
- Andriy Fedynsky.** Preface 10

FROM THE HISTORY OF THE UKRAINIAN SERVICE OF THE VOICE OF AMERICA

- Olga Sukhobokova.** The Ukrainian «Voice of America»: 70 Years on the Air 12
- Adrian Karmazyn.** Some Recollections and Reflections Regarding My VOA Ukrainian Service Career (1987–2015) 35
- Olena Podobied.** Displaced Persons (DP) and the Creation of the Ukrainian Service of the Voice of America 71
- Oleksandr Naboka.** The Voice of America Ukrainian Service Begins Its Work: When Did It Happen and What Was the First Newscast About 78

THE VOICE OF AMERICA AS PART OF THE COLD-WAR ERA US-USSR CONFRONTATION

- Andriy Martynov.** The Voice of America and the «Image War» in Cold War History 84
- Oleh Mashevskiy.** The Ukrainian SSR KGB Counteraction to «Western Radio Voices» During the Cold War Period (Based on Materials of the State Sectoral Archive of the SBU)..... 94
- Yaroslav Zhuravlyov.** The First World Congress of Free Ukrainians as Covered on the Airwaves of «Enemy Voices»: Information Messages from the KGB of the Ukrainian SSR 105

THE UKRAINIAN SERVICE OF THE VOICE OF AMERICA AS A DEFENDER OF DEMOCRATIC FREEDOMS IN OUR TIME

Nataliya Gorodnia. Coverage of the Euromaidan by the Voice of America's Ukrainian Service (November – December 2013)..... 117

Ivan Tsyperdiuk. The Ukrainian Service of the Voice of America: Countering the Spread of Russian Disinformation 138

DIRECTORS OF THE UKRAINIAN SERVICE OF THE VOICE OF AMERICA: SELECTED PORTRAITS

Olga Sukhobokova Nykyfor Hryhoriyv – The First Director of the Voice of America's Ukrainian Service 149

Andriy Sidorenko. Colonel V. Kedrovsky – Head of the Ukrainian Service of the Voice of America: His Emigre Activities (1921 – 1970)..... 166

Natalia Papenko. Wolodymyr Bilajiw – Writer, Poet, Director of the Voice of America's Ukrainian Service 178

A FINAL WORD

Oleh Mashevskiy, Olga Sukhobokova. The Ukrainian «Voice of America» in Scholarly Research, Memoirs and Documents 187

ПЕРЕДМОВА

РОЗПОВІДАЮЧИ ІСТОРІЮ УКРАЇНСЬКОГО «ГОЛОСУ АМЕРИКИ»: ВІД УПОРЯДНИКІВ

Спеціальний електронний збірник матеріалів «Sharing America's Story with Ukraine: The Voice of America's Ukrainian Service, 1949 – 2019» присвячений 70-річчю Української служби «Голосу Америки». Він є першим кроком у реалізації великого американсько-українського проекту з дослідження історії Української служби «Голосу Америки» та вивчення її архіву, що зберігається в Українському музеї-архіві в Клівленді, США (Ukrainian Museum-

Archives (UMA) in Cleveland). Наразі в УМА зібрана велика колекція відео та аудіо записів програм Української служби Голосу Америки за всю її 70-літню історію. Дані джерела в перспективі будуть оцифровані та стануть доступними для дослідників. Українськими партнерами Українського музею-архіву в Клівленді є Українська асоціація американістики та кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Ці три інституції і є ініціаторами публікації даного збірника.

Попри те, що практично кожен мешканець України хоча б раз бачив, чув або читав інформаційні матеріали «Голосу Америки» (українська аудиторія мовника входить до десяти найбільших в світі), його історія залишається маловідомою та маловивченою. Це ставить перед дослідниками нові цікаві виклики і спонукає до всебічного вивчення цієї теми та залучення до розгляду матеріалів величезного архіву Української служби «Голосу Америки» як історичного джерела при дослідженні низки проблем історії США, України, українсько-американських відносин, інформаційної боротьби США та СРСР періоду «холодної війни», діяльності української діаспори.

Американська федеральна радіостанція «Голос Америки» була заснована в 1942 році в умовах Другої світової війни на протипагу нацистській пропаганді. Згодом, із розгортанням «холодної війни» радіостанція відіграла важливу роль в інформаційній боротьбі США та СРСР. У цьому контексті особливого значення набули національні відділи «Голосу Америки», які вели мовлення на території СРСР та країн «соцтабору», зокрема Українська служба. Її створення почалося одразу після російської, в 1948 році. 12 грудня 1949 р. «Голос Америки» вперше вийшов в ефір українською мовою. У розпал «холодної війни» Українська служба транслювала 5 годин радіопрограм на добу, включно з годиною для Далекого Сходу РРФСР.

Сьогодні «Голос Америки» є найпотужнішою мультимедіасистемою в світі, що веде мовлення англійською та понад 40 іншими мовами, а її українська аудиторія є однією з найчисельніших.

Метою даного збірника є здійснення огляду 70-літньої діяльності Українського «Голосу Америки» в контексті «холодної війни» та новітньої історії. Зокрема, розкрито питання створення та початку діяльності Української служби, протидії їй радянських спецслужб та використання ними її матеріалів для відстеження діяльності української діаспори в Північній Америці в роки «холодної війни», «Голос Америки» у «війні образів» за «холодної війни», проаналізовано роль Української служби у висвітленні подій в Україні на сучасному етапі та її боротьбі з російською пропагандою в умовах гібридної війни, розглянуто біографії окремих директорів Української служби, а також подано розлогі спогади директора Української служби в 2005 – 2015 рр. Адріяна Кармазина про його 27-річну кар'єру в «Голосі Америки», що становлять значну цінність. На особливу увагу заслуговують вміщені до збірника архівні документи та рідкісні фотографії.

Збірник публікується на вебсайті Українського музей-архіву у Клівленді, США (Ukrainian Museum-Archive (UMA) in Cleveland, <https://www.umacleveland.org/>), а також на сайтах Української асоціації американістики (http://uaas.org.ua/experts_info.html) і кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн КНУ імені Тараса Шевченка (<http://for.history.univ.kiev.ua/>).

*Адріян Кармазин, экс-директор Української служби «Голосу Америки»
д.і.н., професор Олег Машевський, КНУ імені Тараса Шевченка
к.і.н., доцент Ольга Сухобокова, КНУ імені Тараса Шевченка*

Лекція-дискусія Адріяна Кармазина в КНУ імені Тараса Шевченка 13 травня 2019 року. Модератори – проф. Олег Машевський, доц. Ольга Сухобокова. На світлині – учасники заходу: викладачі, студенти, аспіранти та докторанти історичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка.

PREFACE

The Ukrainian Museum-Archives (UMA) in Cleveland is pleased to partner with the Department of Foreign Nations Modern and Contemporary History at Taras Shevchenko National University of Kyiv and the Ukrainian Association for American Studies in publishing «Sharing America's Story with Ukraine: The Voice of America's Ukrainian Service, 1949-2019». This collection of research papers and essays is being released in conjunction with the 70th anniversary of the Ukrainian Service of the Voice of America (VOA),

the global media organization of the United States. Throughout its entire existence, it has been VOA's mission to serve as a reliable and authoritative source of news, projecting balanced and comprehensive information about American institutions and the policies of the United States, along with responsible discussion and opinion about those policies and our way of life.

UMA's participation in this commemoration is particularly gratifying, because this year the UMA acquired a major historic collection of VOA Ukrainian Service audio and video recordings. The collection spans several decades and consists of thousands of recordings of VOA Ukrainian programming. This newly-acquired collection augments the multi-year set of video recordings of the VOA program, "Window on America" which the UMA acquired pursuant to an act of Congress in 1998. The latest treasure trove of Ukrainian-language news, information and feature stories about American life and society now entrusted to UMA constitutes a unique chronicle and record of U.S.-Ukraine relations, our deep social-cultural engagement with Ukraine and the experiences of the Ukrainian diaspora in America. For seven decades—from the dark days of the Cold War to the declaration of Ukraine's independence to the Orange Revolution and the Euromaidan Revolution of Dignity—millions of Ukrainians have been tuning in to VOA to hear America's message of freedom, democracy, rule of law, respect for national identity and Western security and solidarity.

The UMA looks forward to beginning the process of digitizing and cataloging the collection to preserve it for generations to come and to make it more easily accessible to scholars, researchers and the general public. In this effort we plan to avail ourselves of the expertise of the Center for Slavic and Eastern European Studies at Ohio State University, with which the UMA recently signed a memorandum of cooperation, formalizing a long-standing partnership. UMA Curator Aniza Kraus, former VOA television host and correspondent Peter Fedynsky and former VOA Ukrainian Service Chief Adrian Karmazyn will also be engaged in this project.

Besides the newly acquired VOA collection, UMA also has unique and extensive collections relating to the post-World War II Displaced Persons camps in Europe, Ukrainian immigrant life in Cleveland and *Shevchenkiana*, as well as a library of more than 30,000 volumes, including rare books from the 19th and early 20th centuries.

The Ukrainian Museum-Archives in Cleveland is grateful to Professors Olga Sukhobokova, Oleg Mashevskiy and Makar Taran of Shevchenko National University in Kyiv for leading and managing the compilation, editing and production of this 70th anniversary publication about VOA's Ukrainian Service, known in Ukraine as *Holos Ameryky*. I can think of no better way to highlight the importance of the Voice of America and UMA's VOA collection.

*With warmest regards,
Andriy Fedynsky, UMA Director*

Український музей-архів у Клівленді, Огайо, США

З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ СЛУЖБИ «ГОЛОСУ АМЕРИКИ»

УКРАЇНСЬКИЙ «ГОЛОС АМЕРИКИ»: 70 РОКІВ В ЕФІРІ

Ольга Сухобокова,

кандидат історичних наук, доцент,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

Київ, Україна,

ol-ha@ukr.net

***Анотація.** У статті розглянуто обставини створення та діяльність Української служби американської федеральної радіостанції «Голос Америки» на основі попередніх досліджень авторки та нових джерел. Увага акцентується на початковому періоді роботи Української служби – 1949–1952 рр. Саме у цей час в умовах розпалу «холодної війни» було вироблено основні засади та напрямки діяльності Української служби, які стали визначальними на наступні кілька десятиліть та залишаються чинними й сьогодні, через 70 років після її створення.*

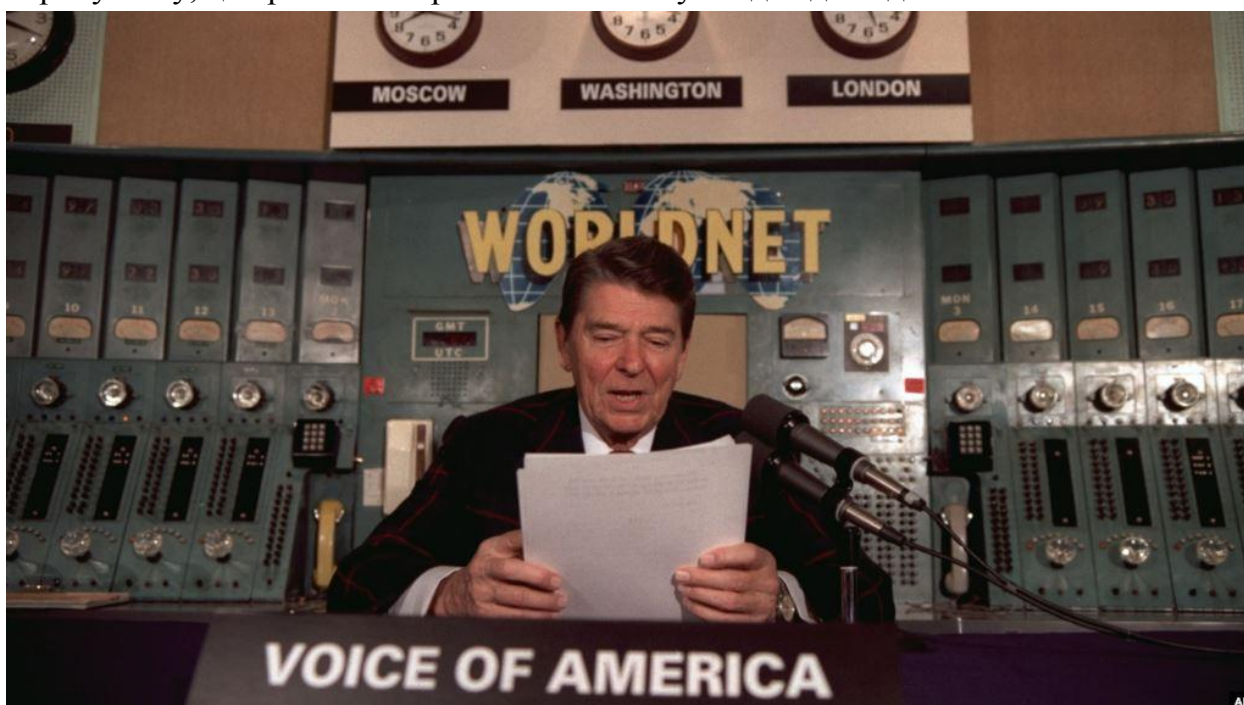
***Ключові слова:** Українська служба «Голосу Америки», Никифор Григорій, «ворожі голоси», «холодна війна», інформаційна боротьба США та СРСР.*

Поза сумнівом, «Голос Америки» належить до основних символів епохи «холодної війни». Чимало людей старшого віку в Україні згадують, як за радянських часів потайки слухали цю заборонену заокеанську радіостанцію, дізнаючись актуальну та цікаву інформацію не лише про США і світ, а й, як це не парадоксально, про Україну й СРСР. Майже чотири десятиліття «Голос Америки» та інші «західні радіоголоси», або «ворожі голоси» (так в СРСР називали зарубіжні радіостанції, що вели мовлення мовами народів СРСР на його території у коротко- та середньохвильовому діапазоні: Російська служба Бі-бі-сі (з 1946 р.), «Голос Америки» (з 1947 р.), «Радіо Свобода» та «Німецька хвиля» (з 1953 р.), «Радіо Ватикану» та інші; на території країн соцтабору вела мовлення «Вільна Європа», яка в 1975 р. об'єдналася із «Радіо Свобода»), слугували альтернативним джерелом інформації для громадян Радянського Союзу та країн соцтабору.

Попри значення «Голосу Америки» як одного з важливих знарядь інформаційної боротьби США з СРСР у контексті «холодної війни», історія діяльності його Української служби залишається малодослідженою. Наразі можна згадати поодинокі дослідження історії мовлення на території СРСР західних радіостанцій загалом та радіопротидії їм радянських спецслужб. Окремі згадки зустрічаються також у

публікаціях про її керівників – видатних діячів української діаспори. Безпосередньо історії Української служби «Голосу Америки» присвячено кілька публікацій авторки даної розвідки [1, 2, 3].

При цьому тема є цікавою і перспективною, адже вивчення діяльності Українського «Голосу Америки» об'єктивно розширює уявлення про зарубіжне радіомовлення в Україні, доповнює історію розвитку української та американської журналістики. Такий стан наукової розробки теми, на нашу думку, пояснюється обмаллю інформації про історію радіостанції та утрудненим доступом до неї. Однак сподіваємося, що з налагодженням роботи архіву Української служби «Голосу Америки» в Українському музеї-архіві у Клівленді (Огайо, США) [4], який утворився пів року тому, ця проблема отримає новий імпульс для дослідження.

Президент США Рональд Рейган перед мікрофоном «Голосу Америки»

«Голос Америки» був заснований урядом США як федеральна радіостанція в 1941 р. у Нью-Йорку (саме там розміщувався його офіс до 1954 року, доки не був перенесений до Вашингтона) у контексті підготовки Сполучених Штатів до вступу у Другу світову війну – «Голос Америки» мав слугувати інформаційною та психологічною протипагою нацистській пропаганді в Європі.

Від початку радіостанція підпорядковувалася створеним урядом США інформаційним структурам (з 1941 р. – Зарубіжна Інформаційна служба США, з 1953 р. – Інформаційне Агентство США), контролювалася та фінансувалася Конгресом. У 1976 р. Статут ГА, укладений 1960 р., було прийнято як закон США. Фінансування «Голосу Америки» здійснюється Конгресом США через Раду з питань мовлення («Broadcasting Board of Governors»), якій підпорядкована ця мультимедійна компанія [5].

Вперше «Голос Америки» «заговорив» 24 лютого 1942 р. німецькою мовою. Досить швидко було налагоджено мовлення також англійською, французькою та італійською мовами. На початку 1943 р. радіостанція мала 27 національних відділів, а в 1944 р. в ефір виходили вже сотні радіогодин понад 40 мовами [6].

З початком «холодної війни» діяльність «Голосу Америки» набула нового змісту – він став одним із важливих інструментів ідеологічного протистояння США та СРСР. Відповідно відбулася переорієнтація у його роботі на СРСР і країни Центрально-Східної Європи. Так 17 лютого 1947 р. розпочала мовлення Російська служба «Голосу Америки».

Але, оскільки СРСР був багатонаціональним державним утворенням, перед керівництвом радіостанції постало завдання організувати мовлення не лише російською, але і мовами інших народів, що проживали на його території [7]. Насамперед українською – мовою другої за кількістю етнічної групи Союзу. Мовлення «Голосу Америки» для українців – нації, що становила найбільшу потенційну загрозу цілісності СРСР (недарма Сталін та радянське керівництво так завзято й цілеспрямовано проводили політику фізичного знищення українців у попередні десятиліття) – об'єктивно відіграло надзвичайно важливу роль в інформаційно-політичній боротьбі з СРСР.

Непрямим свідченням ваги українського мовлення в американсько-радянській інформаційній війні була активна протидія його початку російської діаспори та кремлівських агентів у США. Показовими є спогади про це одного з перших дикторів Української служби «Голосу Америки» Івана Колосіва, який чітко вказував, що «не малу роллю в опорі відкриттю Українського відділу відігравали впливові росіяни Америки» [8, с. 2].

Розглядаючи обставини появи Української служби «Голосу Америки», важливо враховувати і чинник української діаспори в США. Якраз у воєнний період відбулося завершення процесу її консолідації та інституалізації (у 1944 році постала центральна координаційна організація українців – Український конгресовий комітет Америки, який дотепер є провідною громадською потугою української діаспори в США). Водночас у перші повоєнні роки українська громада Північної Америки поповнилася учасниками українського національно-визвольного руху з чітко сформованим національно-політичним світоглядом і значним досвідом громадської й політичної діяльності (колишні українські урядовці, військовики, письменники, митці, вчені), які склали так звану третю хвилю еміграції – найбільш інтелектуальну та політично вмотивовану. Завдяки їхній активній позиції щодо необхідності взаємодії з вищою владою США в інтересах українського руху, українська діаспора в цілому почала цілеспрямовано інтегруватися у суспільно-політичну сферу США. Одним із її найважливіших завдань стало сприяти розпаду СРСР та здобуттю Україною незалежності. Саме ця найактивніша частина української громади в США ініціювала звернення етнічних українців – громадян США до своїх конгресменів, аби ті лобювали створення Української служби «Голосу Америки». Американці українського походження надіслали близько 3500 відповідних листів до своїх

конгресменів та державного департаменту США [8, с. 2]. Паралельно з такими ж закликами зверталися й українці, що мешкали в Європі [9].

На фоні формування сприятливої політичної кон'юнктури прохання тисяч українців про мовлення «Голосу Америки» українською були почуті. Аналітики державного департаменту США, який визначав стратегію розвитку радіостанції, добре усвідомлювали, що українці є не менш важливою цільовою аудиторією, ніж російськомовне населення СРСР та Східної Європи. Прикметно, що наступними після Української служби у 1951 р. були створені Латвійська, Литовська та Естонська служби, які вели мовлення на так само не надто лояльний до московської комуністичної влади регіон зі значним потенціалом національно-визвольного руху, що і продемонстрували події розпаду СРСР 1989–1991 рр. Згодом постали Грузинська, Вірменська, Азербайджанська та інші національні служби, спрямовані на радянські соціалістичні республіки.

Тож цілком закономірно, що другою після Російської служби постала Українська. Причому це був перший український радіоголос з-за океану та другий на Заході: до того радіопрограми українською з'явилися на «Радіо Ватикану» – в грудні 1939 р. Інші найпопулярніші та найпотужніші «голоси» «холодної війни» «Радіо Свобода» та «Бі-бі-сі» заговорили українською вже після «Голосу Америки: Українська редакція «Радіо Свобода» існує з 1954 р., а Українська служба «Бі-бі-сі» почала мовлення у 1992 р. після здобуття Україною незалежності.

Позаяк вище керівництво «Голосу Америки» та відповідальні за нього особи в держдепартаменті США покладали на Українську службу великі надії у інформаційно-пропагандистській боротьбі проти СРСР, значної ваги набуло питання вибору її директора. Загалом до підбору директорів національних редакцій ставилися дуже відповідально, адже саме від них залежала організація роботи відділу та реалізація політики радіостанції. У даному випадку йшлося і про підбір працівників, і про вироблення засад роботи служби в межах поставлених керівництвом радіостанції стратегічних завдань [8, с. 2, 3].

За допомогою у створенні служби та з пропозицією очолити її дирекція «Голосу Америки» звернулася до знаного українського громадського і політичного діяча, міністра освіти УНР, очільника низки українських установ в Чехо-Словацькій республіці, лідера українських соціалістів-революціонерів Никифора Яковича Григорієва (1883–1953). На час заснування Української служби «Голосу Америки» він вже десять років жив у США (з осені 1938 року), працював в українських установах і часописах та нещодавно отримав громадянство США (1946 р.).

Може виникнути запитання, чому на цю посаду не запросили іншого авторитетного діяча з української діаспори США, професійного журналіста українського походження, що працював в американських ЗМІ. Зокрема відомо, що тоді вже досить впливовий в урядових колах США Український конгресовий комітет Америки, який долучився до боротьби за відкриття Української служби «Голосу Америки», висував своїх претендентів на цю посаду [10].

Никифор Григорієв – перший директор Української служби «Голосу Америки»

Причина полягає у відповідності Н. Григорієва усім найважливішим критеріям вибору кандидатур на посади керівників національних служб. Хоча нам не довелося знайти офіційні документи із їх переліком, на основі аналізу обрання тих чи інших осіб на ці посади, можемо виокремити наступні критерії: національність (етнічна приналежність), обізнаність із ситуацією на батьківщині, досвід громадської діяльності, професіоналізм, авторитет в національному і фаховому середовищі, а також в медіа, надійність та лояльність до уряду США та його політики, вірність демократичним ідеалам й негативне ставлення до радянської влади. Чи не найкращою ілюстрацією цього є призначення директором Російської

служби радіостанції колишнього радянського комбрига, військового розвідника та дипломата Олександра Барміна, який в 1937 р. емігрував на Захід і розпочав співпрацю зі спецслужбами США, викриваючи комуністичний режим. До слова, його мати та дружина були етнічними українками, а він сам на початку роботи Української служби був уповноваженим контролювати висвітлення нею деяких питань [8, с. 2].

Саме в особі Никифора Григорієва найповніше поєдналися всі ці дані. Він прожив в Україні 37 років, мав значний досвід участі в українському національному русі, належав до його політичного проводу в 1917–1921 рр.: був членом Центральної Ради та її Малої Ради, міністром освіти в трьох урядах УНР, чільним діячем Української партії соціалістів-революціонерів й українських рад військових депутатів, теоретиком національно-державного будівництва в Україні, активним публіцистом та просвітником. На еміграції у Чехословаччині разом Микитою Шаповалом вони заснували потужний український осередок навколо Українського громадського комітету і Празької групи УПСР: Українську господарську академію, Український вищий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова, Український інститут громадознавства, Український робітничий інститут тощо. Очоливши у 1932 р. Закордонну організацію УПСР, Н. Григорієв спрямував її діяльність на створення єдиного національно-демократичного фронту, співпрацюючи з українськими політичними силами Європи та Америки.

Головними аргументами на користь кандидатури Н. Григорієва для керівництва «Голосу Америки» стали його безкомпромісна позиція щодо більшовицької влади та активна публічна діяльність в Америці. Відразу після переїзду, протягом 1938–1944 рр. і 1946–1947 рр. він об'їхав майже всі міста США та Канади з українськими

громадами з виступами «проти нацизму і за демократію» [11, с. 484-501]. Як політик та політолог він був переконаний, що німецький нацизм і радянський комунізм мають однакову імперсько-шовіністичну сутність, ворожу українству, тому український національно-визвольний рух разом із світовою демократією повинен боротися проти них обох, домагаючись незалежності України [12]. Саме це стало основною ідеєю його виступів та спеціальних англійських праць «Війна та українська демократія», «Війна, Канада, українці і світ після війни» і «Демократія, її витoki та завдання». Артикульовані Н. Григорієвим тези були оригінальними й водночас відповідали світоглядним засадам демократичного суспільства, тож він швидко здобув увагу американської громадськості та медіа. Діяльність українського політика привернула також увагу вищого керівництва США – у вересні 1942 р. йому запропонувало співпрацю військове командування США [11, с. 495].

Насамперед у ньому вбачали свідомого та послідовного борця за незалежність України, її демократичний розвиток. Це і стало визначальним для керівництва «Голосу Америки» та уряду США. До того ж Н. Григорієв був не лише досвідченим політиком, а й вирізнявся неабиякою енергійністю та активністю, його організаторські здібності були підтверджені усією попередньою діяльністю. З огляду на завдання «Голосу Америки», важливим було і те, що він контактував із сотнями українських громадських діячів, лідерами різних політичних угруповань та організацій в Європі та Америці – у Великій Британії, Німеччині, Франції, Польщі, Швейцарії, Бельгії, США, Канаді, Аргентині і т.д.

Водночас Н. Григорієв мав чималий досвід журналістської, редакторської та публіцистичної роботи. За приблизними підрахунками він був автором понад 250 різноманітних наукових, публіцистичних, методичних праць та художніх творів. Успішною була його діяльність як редактора і видавця, в тому числі таких відомих праських часописів як «Нова Україна» та «Трудова Україна». По приїзді до США він працював журналістом і редактором у популярному українському тижневику «Народна воля» та займався видавничою діяльністю. У 1941 р. також був ведучим української програми на місцевій радіостанції у м. Скрантоні, й в 1943 р., у розпал Другої світової війни, намагався організувати трансляцію українського радіомовлення з Америки до Європи. Але тоді реалізувати цей задум не вдалося.

Таким чином, в особі Н. Григорієва поєдналися суспільно-політичні переконання, особисті і професійні якості, які цілком відповідали спрямуванню та завданням «Голосу Америки». Наближені до урядових кіл та Пентагону Арнольд Марголін та Федір Мансветов, які рекомендували його на посаду, відзначали високий професіоналізм, моральність та непримириме ставлення до будь-якої диктатури Н. Григорієва [13]. Зокрема Ф. Мансветов у листі до нього наводив наступні аргументи: «Ваш демократизм – поза сумнівом. Антибільшовизм – випробований. Кваліфікації такі, що з ними важко конкурувати» [14]. Також на обранні кандидатури Н. Григорієва наполягало й зовнішньополітичне відомство США [15].

Він одразу погодився на пропозицію допомогти в організації Української служби «Голосу Америки», однак деякий час вагався щодо посади директора. На той

момент (осінь 1948 р.) він керував мережею українських шкіл при Інституті П. Могили у Канаді і не хотів залишати роботу, яка була йому до душі. Але згодом таки зважився і взявся за підбір співробітників Української служби як директор.

На початок її роботи (наприкінці жовтня 1949 р.) штат складала дев'ять постійних працівників та двоє тимчасових. Певною мірою символічно, що вони були з різних регіонів України – Київщини, Лівобережжя, Холмщини, Поділля, Галичини. За словами Н. Григорієва, у такий спосіб Українська служба «Голосу Америки» від самого початку представляла «цілу соборну Україну» [16].

При цьому серед перших співробітників відділу лише один, крім директора, мав досвід роботи диктором на радіо – Іван Колосів, а англійську мову добре знали лише четверо з них. «В перший день початку в короткому слові до нас Н. Григорієв сказав, що нам дано півтора місяця до початку передач..., – згадував І. Колосів про початок підготовки до виходу Української служби в ефір. – Ви маєте для цього всі потрібні словники. І ми почали працювати. Для ефективнішого використання часу працювали за графіком: спочатку перекладали новини і статті з російської мови і лише потрібних для заповнення півгодинної програми (йдеться про випуск новин – *О.С.*). А після цього ми починали пробувати перекладати все потрібне для нашої програми з англійської на українську мову... Новини англійською мовою ми брали з телетайпу – недалеко поставленого в нашому коридорі. Цим телетайпом користувались всі іншомовні відділи, розташовані в нашому коридорі» [8, с. 3]. Пізніше трьох перших дикторів до роботи в ефірі також готував продюсер «Голосу Америки» Тед Малий, який мав українське походження і володів українською мовою.

Перший ефір Української служби «Голосу Америки». У студії працюють диктори Євген Приходько, Олена Нессіна та Іван Колосів. 12 грудня 1949 р. Фото з родинного архіву Н. Григорієва

Через місяць інтенсивної підготовки Українська служба розпочала регулярне мовлення на коротких хвилях з нью-йоркського Брукліна. Перша півгодинна програма українською пролунала в ефірі «Голосу Америки» 12 грудня 1949 р. об 11.00. Її вели диктори Євген Приходько, Олена Нессіна та Іван Колосів [10]. Як згадував цю хвилюючу мить Іван Колосів, «Це вперше з Голосу Америки в етері небесного простору залунала українська мова. І радіохвилі несли її в далеку незабутню Україну до нашого страждального народу та до всіх українців, розсіяних по всьому світі. І поперемінно ми далі читали і читали впевнено і з почуттям гордості. Ми знали, що можливих наших слухачів попереджено у передачах іншого відділу. І ми читали з надією, що відтепер кожного дня будемо зустрічатися в етері з нашими слухачами» [8, с. 4].

Фото на згадку про перший день мовлення Української служби «Голосу Америки»: співробітники служби на чолі з її директором Н.Григорієвим та заступником директора радіостанції «Голос Америки» А.Пуганом. 12 грудня 1949 р. Світлина з родинного архіву Н. Григорієва

Привітати Українську службу із першим виходом в ефір прийшов заступник директора радіостанції А. Пуган з колегами, і цей урочистий момент було зафіксовано на кількох пам'ятних фото, які ми тут публікуємо. Запис першої програми поки що відшукати не вдалося, але у родинному архіві Н Григорієва (Меріленд, США) зберігся один із перших записів Української служби – повідомлення про установчий з'їзд Міжнародної конфедерації вільних профспілок тривалістю майже 8 хвилин, зачитане Никифором Григорієвим [17].

На початку мовлення Української служби його обсяг зріс від першої півгодинної програми до п'яти годин на добу для українського населення СРСР, в тому числі однієї години для українців на Далекому Сході СРСР [2, с. 62]. Загалом на середину 1951 р. «Голос Америки» «говорив» 45 мовами, а загальна кількість ефірного часу складала близько 400 годин на тиждень у прямому ефірі. Як свідчить постанова ЦК КПРС від 15 липня 1960 р. «Про заходи активної протидії ворожій радіопропаганді,

спрямованій для населення СРСР», «Голос Америки» транлював щодня по 16,5 годин для СРСР, у тому числі російською мовою – 8 годин, українською – 2 години. Загальна тривалість програм «ворожих голосів» тоді досягала 50 годин на добу на різних радіостанціях і різними мовами. З них до 40 годин на день – російською [18].

Про що ж і як розповідала Українська служба «Голосу Америки»? У цілому в своїй роботі вона, як і інші національні служби, насамперед керувалася основними засадам редакційно-інформаційної політики радіостанції. Ще під час першого ефіру радіостанції (24 лютого 1942 р.) було задекларовано її кредо, що лишається чинним дотепер: «Новини можуть бути добрими чи поганими, але ми завжди говоритимемо вам правду» [6]. Основним завданням «Голосу Америки» було (і є) слугувати надійним джерелом чіткої, повної, збалансованої та об'єктивної інформації для тих, хто прагне отримати правдиві новини і сповідує демократичні цінності. В офіційних документах, що висвітлюють принципи роботи радіостанції підкреслюється, що вона не є речником уряду США чи виразником позиції будь-якої особи або групи, а її журналісти суворо дотримуються найвищих професійних стандартів (Статут «Голосу Америки», утверджений в 1960 р., який гарантує незалежність та об'єктивність інформаційної політики радіостанції, у 1976 р. було прийнято як закон США та завізовано президентом Дж. Фордом) [19]. Чітке та послідовне виконання цих настанов з перших днів роботи радіостанції забезпечило їй репутацію виваженого та достовірного міжнародного джерела інформації в усьому світі. І це визнавало навіть керівництво СРСР, яке глушило її сигнал [20].

При цьому, дотримуючись стандартів журналістської етики та загальнополітичних настанов керівництва «Голосу Америки», Українська служба мала можливість самостійно створювати свою програму передач та визначати їх ідейне наповнення. Ключову роль у формуванні засад діяльності Української служби, поза сумнівом, відіграв перший директор Никифор Григорієв [8, с. 3], який скеровував її роботу відповідно до власних світоглядних імперативів і політичного досвіду. Останній підказував йому, що у визначенні напрямку роботи, змістовного та ідейного наповнення програм відділу головну роль має відігравати специфіка становища його цільової аудиторії – українців.

Найважливішим завданням Української служби він вважав культурно-просвітницьку роботу, аргументуючи це нагальною потребою українського народу заповнити духовний вакуум, утворений внаслідок національних катастроф, що поневолили і роз'єднали українську націю у ХХ столітті. «Ми проїли надбання предків, а самі не мали змоги ширше працювати коло того. Нове покоління виростало в умовах боротьби і недооцінювало культури, на якій будується політика, – стверджував він. – Тепер Голос Америки єднає українців по всьому світу пригадуванням їм їх спільного історичного і сучасного культурного скарбу, помагає складати єдиний культурний смак і погляд, і рівень і т.п.» [21].

Поряд з інформуванням про поточні події та політику США, магістральним напрямом діяльності Української служби стала культурно-просвітницька діяльність, спрямована на ознайомлення слухачів з історією і культурою українського народу,

формування національного світогляду. З цією метою ефір максимально наповнювався історичними, політичними, літературними, культурно-мистецькими програмами.

Значна увага приділялася особистісному виміру української історії та культури – визначним українським політикам, громадським та культурним діячам, історичним постатям, письменникам, які мали вплив на становлення та розвиток української нації. Наприклад, до днів народження, смерті чи ювілеїв діяльності було проведено передачі про життєвий шлях та внесок у розвиток української культури, науки і державотворення М. Грушевського, Д. Дорошенка, С. Єфремова, Л. Українки, І. Котляревського, М. Гоголя, Б. Грінченка, В. Стефаника, М. Коцюбинського, П. Куліша, Г. Сковороди, В. Винниченка, О. Олеса, І. Нечуя-Левицького, М. Кропивницького та багатьох інших. У шевченкові дні чи не половина ефірного часу присвячувалася життю та творчості Тараса Шевченка. З ініціативи Н. Григорієва було підготовлено низку програм про ідеологів народництва, чії концепції лягли в основу українського національно-демократичного руху – І. Герцена, М. Добролюбова, М. Драгоманова. Перерахувати усі персоналії, про які розповідав Український «Голос Америки», неможливо, адже щодня було по дві-три такі передачі. Не менше просвітницьких програм було проведено до річниць визначних історичних подій в Україні, зокрема низку передач було присвячено подіям 1917 р., Українській революції загалом, її окремим аспектам та етапам (проголошення універсалів Центральної Ради, жовтневий більшовицький переворот та листопадові події у Києві 1917 р., перший з'їзд рад у Києві, Зимовий похід) тощо.

Оскільки головним завданням, яке ставили перед Українською службою Н. Григоріїв та вище керівництво радіостанції, було викриття радянсько-більшовицької влади як тоталітарної та окупаційної, велика частина ефірного часу приділялася висвітленню й інтерпретації тих чи інших дій Москви, спрямованих проти українського та інших народів СРСР. Одні лише назви радіопрограм початку «холодної війни» розкривають увесь спектр піднятих Українською службою проблем: «Диктаторський режим в СРСР», «Національна політика в СРСР», «Чекісти і людське життя», «НЕП і колективізація в Україні», «Методи радянської індустріалізації», «Цифри голоду в Україні», «Марксизм і релігія в СРСР», «Доля українських письменників», «Українська інтелігенція на Соловках», «Самогубство Скрипника» тощо. Важливо, що ці програми були не суто декларативними, а добре підготовленими аналітичними оглядами. Прикладом може слугувати окрема програма, проведена в 1951 р. у річницю «Сталінської конституції», в якій на конкретних прикладах було продемонстровано, як статті конституції СРСР розходяться з реальним життям в Україні [22, с. 1-2]. Також показовою є ґрунтовна аналітична програма в трьох частинах, присвячена злочинам Сталіна та його посіпак, з нагоди смерті «вождя народів» 5 березня 1953 р. У ній акцентувалася увага на політиці Сталіна щодо України, спрямованій на фізичне винищення та психологічний тиск на українців – голодомор 1932–1933 рр., голод 1946–1947 рр., знищення української інтелігенції, заслання мільйонів українців у концтабори [8, с. 7]. Спеціальними програмами було відзначено усі роковини виявів більшовицького

терору в Україні, у тому числі десяту річницю масового вбивства політв'язнів при відступі Червоної Армії з Харкова у 1941 р., події на Західній Україні в ході її «возз'єднання» з УРСР, арешт Л. Курбаса та інших найпомітніших українських митців [22, с. 2].

ARTICLES BROADCAST BY THE UKRAINIAN UNIT INC		
1949		
Broadcast on:	Title	Minutes
December 12	First Elections in USSR (1937)	4:25
December 23	Ukrainian Shevchenko Society	5:30
1950		
January 6	Interview with Mykhailo Kytasty (Conductor of the Ukrainian Bandurist Chorus)	5:30
January 6	Ukrainian Carol "Schedryk" in English	1:45
January 7	Christmas Carol "Dobryi vesair Todi..."	1:20
January 8	Fourteen Points of President Wilson	4:00
January 14	"Ivan the Terrible" (Von Eckhardt's Book)	5:25
January 15	Folk-song "Oj kotylajsa sorja iz soba"	2:30
January 21	Alex. Herzen Death Anniversary	5:30
January 22	Forced Collectivization in Western Ukraine	5:30
January 25	Sovietism and Western Ukraine	4:30
January 25	Advice to Ukrainian Publishing Department	6:50
January 28	Conference of Ukrainian Writers in 1927	5:40
January 29	Installation of the Soviet Government in the Ukraine	5:30
February 2	New Ukrainian Ryler Dobruhub	3:15
February 5	Ukrainian historical song "Chervona Kalyna"	2:15
February 12	Kosak Song "Fight for Liberty"	3:00
February 21	Bertsen begins his Work	3:00

-2-		
March 5	Interview with Maria Chumak Shertachenko	7:35
March 15	"The Wolf and the Lamb" (Child)	1:30
March 17	Ukraine Independence	1:30
April 9	Folk Song (Bandurist Chorus under Mr. Kytasty)	6:00
April 15	"Hercules"	4:15
April 22	"Kryvitski"	4:15
April 23	Soviet People's Songs"	8:00
April 23	Soviet Writers	5:15
April 25	St. Irenaeus	6:20
April 27	12th ANNIVERSARY OF SOVIET COMMUNISM	3:25
April 28	German Occupation of the Ukraine in 1918	5:00
May 13	Death Anniversary of Mykhailo Knyshyn	9:15
May 14	Anniversary of Shevchenko's Release from Exile	5:35
May 17	"Sea Stories"	5:15
May 20	Description of Historical Relics in Kiev	4:25
May 21	Interview with Mr. V. Sobal, Ukrainian worker at the Chrysler Factory in Detroit, and CEO Union Two Weeks (Death Anniversary)	11:05
May 26	Ukrainian Soldier's Song "The Fight on the Crane"	7:15
May 30		1:00
June 9	The 1924 Year in Moscow	3:20
June 13	"Hrytsko's Soldier"	6:00
June 14	Destruction of Ribak	4:15
June 18	Ukrainian Free Academy of Science	3:00
June 20	M. Breshchansky	7:45
June 21	"When Chyhalenko"	4:15
July 3	"D.P. Letter"	7:30
July 6	"The Letter from a D.P." (Sambukina)	4:30
July 7	Maria Sabina	3:00
July 9	Ukrainians in the USA	13:30
July 19	The Fate of the Ukrainian Writers	8:05
July 22	Committee on reserves	1:00
July 23	"O. Glas"	11:50
July 23	Abolition of the Serfdomship	7:10
July 27	V. Hymelshenko	13:10
July 31	"Wagner's Wax"	6:30

-3-		
August 1	Lesya Ukrainka	9:35
August 5	P. Kulish and Hanna Barvinsk Ukraine	6:20
August 5	Democratic Press in the Western Ukraine	9:55
August 6	Daylight work for Ukrainian Kolhosps	2:40
August 7	Fate of A. Blok and the Sovietophil Press in Western Ukraine	6:00
August 8	Ukrainian writer Jurij Fedkovich	2:55
August 9	Mr. Boris Khilnyk	12:55
August 10	Marko Vovchok	5:30
August 11	"Arkhypp Kulish"	3:00
August 12	Tolodyr Bazylenko	9:45
August 13	Kasenka	4:30
August 15	Ivan Franko on Communism	7:55
August 15	Overview Mr. Diachenko	7:25
August 17	Mr. Farsenko on his impressions in the USA	13:45
August 21	Ukrainian People's Homes in USA	10:30
August 21	Ukrainian Schools in the USA	11:10
August 26	Mykhailo Churyzka	4:05
August 29	Staritska-Chernishivska	3:40
September 3	Interview with the Ukrainian Youth	7:00
September 4	Conference of the "Ukrainian Professionalists" and the "Democratic Association of the Ukrainian Victims of the Soviet Repression"	10:25
September 7	Olexa Storozenko	4:45
September 10	"On the American Farm"	10:00
September 12	"Why did I reject Communism?" (I. Gaiduk)	10:15
September 15	"Ivan Tolbystov"	7:10
September 16	"Egghunters" by I. Bahrianyk	14:30
September 19	"Egghunters" by I. Bahrianyk	8:30
September 20	"Egghunters" by I. Bahrianyk	8:30
September 21	Alexander Kobets	12:50
September 23	Ukrainian Press in USA	13:55
September 24	Ukrainian Memorialization	11:30
September 27	"Why I don't want to go Home" (Bahrianyk)	10:00
September 28	"Why I don't want to go Home" (#2) (Bahrianyk)	10:10
September 28	Mykhailo Hrushevskiy	9:55
September 29	Ukrainian Brotherhood Association in USA	11:35

Розклад радіопрограм Української служби «Голосу Америки» в 1949–1952 рр. Родинний архів Н.Григорієва

Досить детально Українська служба висвітлювала тодішнє становище в УРСР – нестерпні умови праці у колгоспах і на виробництві, катування у тюрмах, злочинно-безвідповідальну політику місцевої влади у сільському господарстві, промисловості, культурі. Серед іншого цим проблемам було присвячено передачі «Нова кампанія проти українських селян», «Трудодні в радянських колгоспах», «Українське громадське життя в СРСР», «Українці в Сибіру», «Українське мистецтво під диктатурою», «Руйнування історичних цінностей в Києві», «Радянська педагогіка», «Щасливі діти в Радянській Україні» та ін. Здобуту журналістами інформацію ілюстрували повідомлення очевидців. Зокрема, співробітникам служби вдалося записати інтерв'ю із колишньою вчителькою з УРСР про заідеологізовану радянську систему освіти. Диктори зачитували також спогади колишніх політв'язнів про їхнє перебування у радянських тюрмах і концтаборах [23, р. 4-6, 8-9, 11-16].

Тематично підібрані уривки із художніх творів українських письменників додавали образності відомостям про становище українського народу та злочини проти нього сталінського режиму. Наприклад, після передачі про вбивство С. Кірова у 1934 р., яке поклало початок масовим репресіям в СРСР, було зачитано твір С. Підгайного «Недостріляні» про те, як смерть комуністичного діяча позначилася на долі радянських політв'язнів. Регулярно зачитувалися уривки із заборонених в Союзі творів Івана Багряного «Тигролови» і «Сад Гетсиманський», з неопублікованого

роману Володимира Винниченка «Слово за тобою, Сталін» та його публіцистичної праці «Заповіт борцям за визволення» [23, р. 6-9, 12-18].

Не менш вражаючими для слухачів з СРСР були програми, що висвітлювали життя та політичні позиції повоєнної еміграції в Америці та Європі, їхні оцінки становища українського народу в СРСР. Зокрема, журналісти Української служби брали інтерв'ю у переміщених осіб та репатріантів, які вдруге втекли з Союзу. Наприклад, Іван Колосів згадував одне з перших своїх інтерв'ю – з українською селянською родиною, що прибула до США з таборів ДіПі в Німеччині: «Батько родини, розповідаючи про тяжку працю в колгоспі, пересипав розповідь влучними селянськими виразами і при цьому посилав прокляття на адресу Сталіна, голови колгоспу, бригадирів та інших партійних посіпак. Нічого не вирізувалося із записаного на стрічку і так передавалося в нашій програмі» [8, с. 6]. В ефірі лунали й думки відомих українських емігрантів на кшталт «Листа від «переміщених осіб» або «Чому я не хочу повертатися додому» І. Багряного, «Чому я відкидаю комунізм» Л. Омелюка, їхні звернення до співвітчизників чи політичних сил («Лист В. Винниченка до комуністів та соціалістів Європи й Америки») [23, р. 3, 10-12, 17].

Водночас одним з головних завдань «Голосу Америки» було інформувати про події та життя в США, висвітлювати позицію влади та громадськості щодо найважливіших міжнародних проблем, ситуацію в інших країнах, популяризувати історію й культуру США, американський спосіб життя. Тому так чи так всі національні служби радіостанції приділяли цьому значну увагу. Зокрема, Українська служба знайомила своїх слухачів з історією та сьогоденням Америки (цьому було присвячено програми на кшталт «Декларація незалежності США», «14 пунктів Президента Вільсона», «Дж. Вашингтон (Вашингтон і Шевченко)», «Демократія в США», «Америка – багатонаціональна країна», «Різдво у США» тощо) [23, р. 6-19]. Інформаційне наповнення цих передач, особливо якщо проводилися паралелі із вітчизняною історією чи сьогоденням, слугувало потужною психологічною та ідеологічною «зброєю» проти радянського режиму.

Найбільший інтерес у слухачької аудиторії Української служби закономірно викликали передачі про життя американців українського походження. З ініціативи Н. Григорієва до них додавалися відомості про українців у сусідній Канаді, де вони мали ще більше можливостей для національного самовиявлення. Так, журналісти Української служби якнайширше висвітлювали українське громадське та культурне життя у США і Канаді з акцентом на вільному розвитку там української культури та науки. Зокрема, в таких передачах як «Українська вільна академія наук», «Українські народні доми в США», «Українська преса в США», «Український інститут у Канаді», «Українські науковці США та Канади», «Українці в Голівуді». Багато уваги приділялося різним аспектам соціально-економічного життя, на перший погляд не дуже значущим, проте важливим побутовим моментам – «На американській фермі», «Колгоспи в СРСР та приватні ферми в США», «Вартість автомобілів у США і СРСР» тощо [23, р. 1-19]. Такі деталі, як вартість (а отже – доступність) автомобіля чи

можливість мати приватне житло, вести власне господарство, були найкращими ілюстраціями розповідей про життя в Америці.

У форматі новин Українська служба висвітлювала найважливіші події в житті української діаспори Північної Америки: з'їзди українських громад та політичних і наукових організацій, зокрема УККА й Української вільної академії наук, роботу українців у канадських та американських органах влади тощо (часто саме такі повідомлення «Голосу Америки» чи «Радіо Свободи» були важливими джерелами інформації про життя та діяльність української діаспори в США та Канаді не лише для звичайних українців, а й для радянських спецслужб). Також журналісти відділу ретельно відстежували реакцію української громади та преси США і Канади на події, що відбувалися в Україні [23, р. 3-11, 14-18].

Завдяки особистим зв'язкам Н. Григорієва слухачі Українського «Голосу Америки» отримували інформацію про життя українців по всьому світу. Також він часто звертався до фахівців у певних сферах, зокрема літературознавців чи мистецтвознавців, з проханням підготувати спеціальні матеріали для «Голосу Америки» (гонорари за це не були передбачені, тож доводилося розраховувати на свої знайомства та добру волю того чи іншого спеціаліста співпрацювати із Українською службою). Так з різних країн директору Української служби надсилали повідомлення, відгуки, нові літературні твори, навіть ще не опубліковані. Все це, а також листи українців з Польщі, Австрії, Франції, Англії, Австралії, Аргентини, Кореї та інших країн, зачитувалися в ефірі [8, с. 5-6; 23].

Культурно-просвітницька місія Української служби не вичерпувалася історичними чи політичними екскурсами в минуле та інформуванням про події в реальному часі. Досить потужним був літературно-мистецький блок програм, що теж мав виразне україноцентричне спрямування. Зокрема, слухачі мали можливість дізнатися про заборонену (а отже – цілком невідому) в УРСР українську емігрантську літературу та її авторів, почути уривки окремих творів. Наприклад, роман Докії Гуменної «Діти Чумацького шляху» чи повість Оксани Драгоманової «По той бік світу» про українців в Аргентині [22, с. 2].

В ефірі Українського «Голосу Америки» постійно лунала українська музика – колядки, щедрівки, інші обрядові та народні пісні, козацькі думи. А також уривки з українських опер і класичні твори українських композиторів, зокрема Миколи Лисенка та Кирила Стеценка, записи у виконанні Української капели бандуристів під орудою Григорія Китастого. Музичне оформлення супроводжувало й поезію, яка теж часто лунала в ефірі Українського «Голосу Америки» поряд із гуморесками, байками, фейлетонами, сатиричними оповіданнями Леоніда Глібова та інших українських письменників, виступами відомих акторів-емігрантів, як, приміром, Йосип Гірняк з театру Леся Курбаса [8, с. 10; 23, р. 1-19].

Можемо стверджувати, що попри ідеологічний підтекст роботи радіостанції та виконання нею по суті політичного замовлення вищого керівництва США в розпал «холодної війни», Українська служба не перетворилася на зняряддя пропаганди. Навіть побіжний огляд її програм засвідчує, що головна увага приділялася не стільки

політичним і громадським питанням, скільки культурі. Саме через літературу та музику, на прикладах життя і творчості відомих українських митців, діяльності українських політиків розкривалася історія українського народу та поточна ситуація в Україні. У цьому полягає головна особливість роботи Української служби, що вирізняє її серед інших служб «Голосу Америки», де більшу частину інформаційного блоку становили політичні новини, розгляд та інтерпретація подій міжнародного й американського суспільного життя.

При цьому Українська служба часто критикувалася як частиною української діаспори (переважно правими силами) так і деякими американськими журналістами, які хотіли чути від неї більш різку критику радянської влади та вважали, що на фоні «могутньої советської пропаганди» Український «Голос Америки» виглядає менш емоційним і переконливим [8, с. 9]. Однак, маємо нагадати, що, на відміну від національних діаспор та громадських груп, які були вільні у формулюванні своєї позиції щодо СРСР, Українська служба як підрозділ федеральної радіостанції мала керуватися стандартами журналістської роботи (про що йшлося вище), а її працівники були на державній службі.

Аналіз щоденної сітки програм Української служби за 1949–1952 рр., тобто за керівництва Н. Григорієва, засвідчує, що його працівники здійснювали колосальну роботу – і за об'ємом, і за значенням. Кожна радіопрограма, фактично – кожна хвилина ефіру, були заповнені інформацією про Україну, українців, українську історію, культуру, становище українського народу. Та, даючи цінний матеріал для роздумів про сучасність та перспективи української нації, відділ не перевантажував слухачів суперечливими викладами, не нав'язував свою позицію, намагався об'єктивно інформувати і вже цим спонукати до самостійних висновків. Водночас радіостанція мала свій оригінальний стиль та сповідувала демократичні цінності, зокрема пріоритет вільного розвитку націй та особистості.

Після смерті першого директора в 1953 р. Українська служба «Голосу Америки» продовжувала працювати у визначених ним напрямках. Як зауважив Іван Колосів, Никифор Григоріїв «створив фундамент для Українського відділу. Пізніше до його програм тільки додавалося те, що робило ці програми значно кращими, цікавішими для слухачів» [8, с. 7]. Привертає увагу й традиція, що ведеться у службі від нього – її очільниками ставали не лише професіонали-журналісти, а й авторитетні українські громадські діячі, зокрема Євгенія Залевська (1953–1955), Володимир Кедровський (1955–1963), Дмитро Корбутяк (1963–1964), Михайло Терпак (1964–1977), Оксана Драган (1977–1988), Микола Французенко (1988–1991), Володимир Біляїв (1991–1998), Лідія Рудинс (1999–2005), Адріян Кармазин (2005–2015), Мирослава Гонгадзе (з 2015 р.). Усі вони намагалися зберегти і продовжити започатковані Никифором Григорієвим принципи роботи. Окрім інформування про події в світі, Америці та Україні, основними завданнями Української служби залишалися культурно-просвітницька робота, викриття радянсько-комуністичного режиму, популяризація демократичних цінностей, ідеї незалежності України та згуртування навколо неї українців.

Слід зазначити, що до кінця 1980-х років спецслужби СРСР чинили значні перешкоди трансляції передач «Голосу Америки» (як і решти «ворожих голосів») – глушили його сигнал на своїй території та у країнах соцтабору з допомогою генераторів електронних шумів (радіостанцій постановки перешкод або «глушників»). «Радіоелектронну боротьбу» з «Голосом Америки» почали з лютого 1948 р., тобто від початку його мовлення російською. Тих, кому вдалося «впіймати» на коротких хвилях сигнал цієї забороненої в Союзі радіостанції, переслідували.

Найпопулярніші короткохвильові приймачі, на яких в СРСР слухали «ворожі голоси» у період «холодної війни»

Так само «глушили» й інші «ворожі голоси», порушуючи найважливіші міжнародні домовленості, зокрема Декларацію прав людини, та ігноруючи засудження цих дій ООН (після появи відповідної резолюції ООН в 1950 р. СРСР лише посилив глушіння). Для цього було встановлено понад дві тисячі спеціальних передавачів, що здійснювали «радіопротидію». За архівними документами спецслужб, в Україні було понад 300 таких передавачів, з них 72 – у Києві та під Києвом (а також в Дніпропетровську (Дніпрі), Одесі, Чернівцях, Львові, Донецьку, Харкові, Сімферополі, Ужгороді). З 1957 р. діяла спеціальна служба радіоперехоплень, створена Державним комітетом Ради Міністрів УРСР по телебаченню і радіомовленню. Технічні завдання (у який спосіб, на яких частотах і в який час глушити) давав Центральний пункт Особливої служби Міністерства зв'язку СРСР [18].

В Україні досі залишилося чимало «вишок глушіння». На фото – одна з них, розташована у Харкові на Салтівці

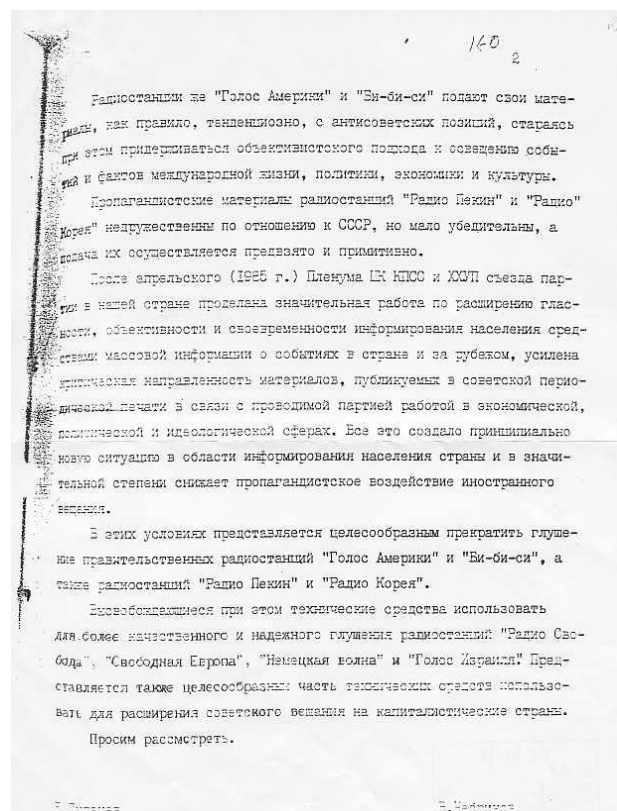
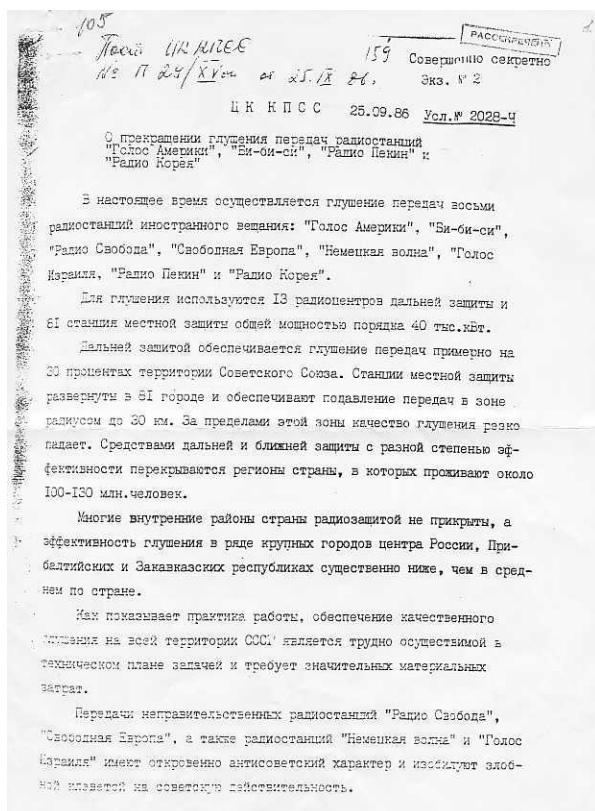
Поряд із глушінням використовували й інший метод протидії – контрпропаганду. У 1965 р. в Україні було створено радіо «Промінь», фактично аналог московського «Маяка», що працював з 1964 р. Втім, іномовлення в УРСР існувало з 1950 р., коли почала роботу радіостанція з ефірною назвою «Радіо Київ» (в 1991 р. вона трансформувалося у Всесвітню службу радіомовлення України з ефірною назвою «Радіо Україна») [25].

Карикатури в радянській пресі на слухачів «Голосу Америки»: обкладинка журналу «Перець» із зображенням громадянина, який слухає найпопулярніші західні радіостанції. 1963 р.; карикатура худ. А. Бордуніса на слухача «Голосу Америки» (джерело: Fru-polit.livejournal.com)

Прикметно, що «радіопротидія» була досить чутливою до політичної обстановки, і часто слугувала показником рівня напруги в політично-ідеологічній боротьбі США та СРСР. У періоди відносного «потепління» радянсько-американських відносин глушіння «Голосу Америки» послаблювалося або й тимчасово припинялося. Наприклад, під час візиту М. Хрущова до США у вересні 1959 р. чи в 1963 р. внаслідок публічного заклику Дж. Кеннеді припинити «холодну війну». Проте із введенням військ країн Об'єднання Варшавського договору у Чехословаччину в 1968 р. глушіння було відновлене. Чергове послаблення глушіння «Голосу Америки» відбулося під час Гельсінкської конференції з безпеки і співробітництва в Європі 1973 р. Ввід радянських військ до Афганістану й відповідна реакція Заходу на це, що виявилася в тому числі й в інформаційній політиці «Голосу Америки», закономірно призвели до посилення «радіоборотби» з боку СРСР.

З початком Перебудови в СРСР умови роботи Української служби дещо змінилися: «придушення антирадянського мовлення», в тому числі «Голосу Америки» суттєво зменшилося, а слухачів «ворожих голосів» припинили переслідувати. 23 травня 1987 р. глушіння «Голосу Америки» і ще кількох західних радіостанцій зупинили. Зрештою, у кінці листопада 1988 р. за ініційованим М. Горбачовим рішенням Політбюро ЦК КПРС про цілковите усунення радіоперешкод у СРСР глушіння було остаточно припинено.

Постанова про припинення глушіння в СРСР західних радіостанцій за підписом Є. Лігачова та В. Чебрикова «О прекращении глушения передач радиостанций "Голос Америки", "Би-би-си", "Радио Пекин" и "Радио Корея"». 25.09.1986 (Російський державний архів новітньої історії, <https://ed-glezin.livejournal.com/848461.html>)

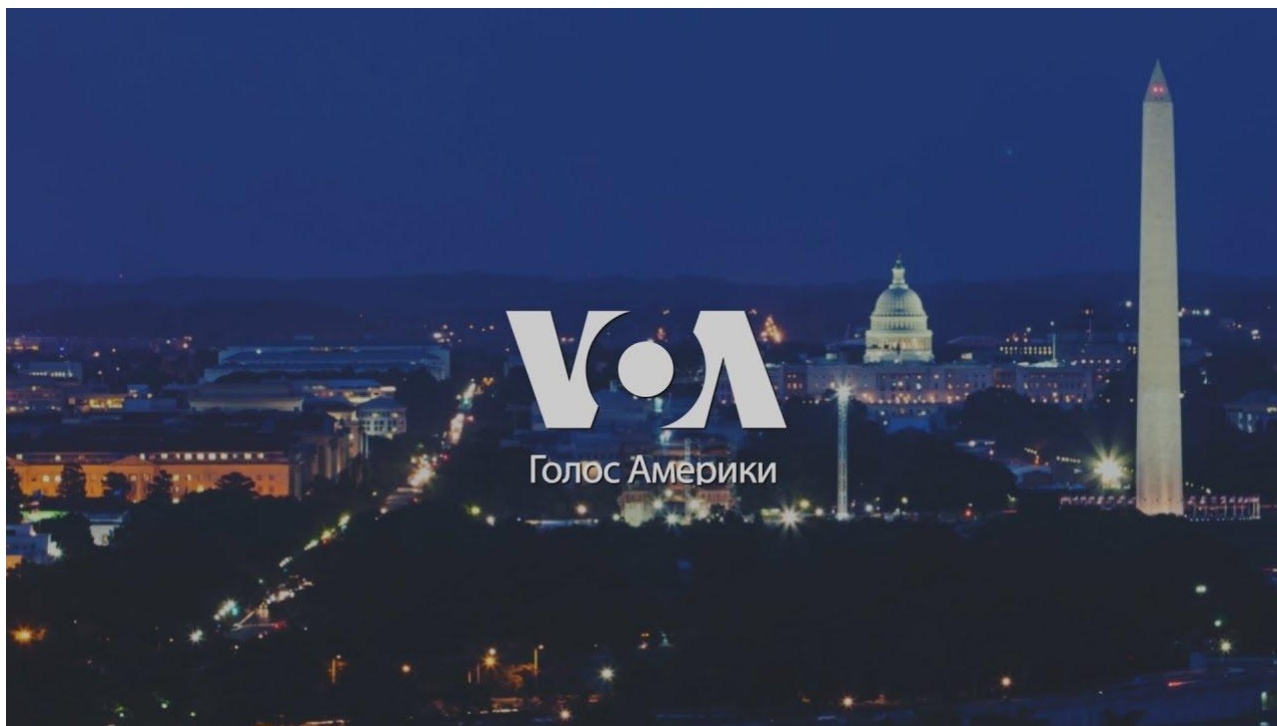
При цьому прикметно, що за даними американських досліджень, з усіх зарубіжних радіостанцій в СРСР «Голос Америки» мав найбільше слухачів – близько 30 млн. осіб в 1980-х рр. Про чисельність аудиторії власне Української служби інформації немає, однак є непрямі свідчення, що вказують на значний відсоток тих, хто міг слухати її передачі. Так, у доповідній записці першому секретарю ЦК КПУ П. Шелесту від 4 вересня 1970 р. наголошувалося: «Останнім часом значно зросла активність зарубіжних радіостанцій, зокрема тих, які ведуть передачі на Українську РСР. По території республіки, за винятком районів, у яких здійснюється глушіння ворожих радіостанцій, досить чітко прослуховуються передачі радіостанцій «Голос Америки», «Вільна Європа», «Свобода», «Німецька хвиля», «Бі-бі-сі», Албанії, Китаю

та інших. Частина з них ведуть передачі українською мовою більш ніж на 30 частотах і, очевидно, прослуховуються значною кількістю радіослухачів республіки» [18].

Цікавими є результати соціологічного дослідження «Аудиторія західного радіо серед студентів м. Києва», проведеного у 1985 р. Інститутом соціологічних досліджень АН СРСР, що дають певне уявлення про слухачьку аудиторію Української служби «Голосу Америки». Загальна кількість слухачів «західних голосів» серед студентів Києва становила тоді 58%. При цьому у дослідженні було простежено, які саме передачі найбільше слухало студентство: після музичних програм, найпопулярнішими були програми суспільно-політичного спрямування – новини, міжнародні коментарі, інформація про ситуацію в країні. Цілком поділяємо думку українського дослідника Юрія Каганова, що зацікавлення молодіжної аудиторії музичними програмами зарубіжних радіостанцій було «не суто культурницьким чинником, а потужним фактором формування світоглядної і політичної позиції молоді» [18]. Цю тезу цілком можна екстраполювати на Український «Голос Америки» і, виходячи з цього, стверджувати, що його завдання в інформаційній війні з СРСР було виконане. Події кінця 1980-х – початку 1990-х років в Україні та всьому СРСР опосередковано це підтвердили.

Після розпаду СРСР й утворення незалежної української держави, Українська служба «Голосу Америки» продовжувала відігравати важливу роль у формуванні її громадянського суспільства, утвердженні демократичних свобод, зокрема свободи слова, і розвитку національних незалежних мас-медіа. Із середини 1992 року Українська служба почала мовлення у внутрішньому радіоефірі України та деяких FM станцій. Тоді ж за безпосередньої участі Адріана Кармазина було відкрито власний корпункт у Києві, згодом – в Одесі, Харкові, Дніпропетровську (нині – Дніпро). Слухачька аудиторія Української служби на 2004 р. становила близько 5 млн. осіб. До кінця 2008 року вона транслювала п'ять ефірних годин щотижня.

З 2004 р. відповідно до нових завдань США на міжнародній арені (боротьба з міжнародним тероризмом) збільшився обсяг мовлення радіостанції на країни Близького Сходу та Південно-Східної Азії. Натомість послідовно згоралося радіомовлення у країнах Європи, що вступили до НАТО, Європейського союзу, а також у пострадянських країнах Східної Європи з демократичним суспільством та власними незалежними медіа. У цьому переліку опинилася і Україна: 31 грудня 2008 р., менш ніж за рік до 60-річчя від заснування Української служби, було припинено радіомовлення українською [26].

Заставка до відеопрограм Української служби «Голосу Америки» на її ютуб-каналі

Водночас з 1990-х років «Голос Америки» стає потужною мультимедійною радіотелеелектронною системою та виходить у телеефір і в інтернетпростір. В Україні також все більшої ваги набували телепрограми Української служби. Причому «Голос Америки» став першим західним мовником, що вийшов у телеефір України [27]. Із січня 1993 р. Українська служба транслює через українське телебачення щотижневий тележурнал «Вікно в Америку», з 2004 р. – щоденну програму новин «Час–Time», з 2014–2015 рр. – «Прайм Time з Мирославою Гонгадзе» та російськомовний щоденний випуск новин «Студія Вашингтон», проводить регулярні та спеціальні прямі ефіри з різними телеканалами України. Загалом «Українська служба» співпрацює з понад 20 телеканалами в Україні, головні партнери «Голосу Америки» на українському телебаченні – Суспільне телебачення (раніше – 1-й національний канал), 5-й, 24-й канали, ЕспресоTV, ICTV. Загалом Українська служба «Голосу Америки» донедавна (станом на 2017 р.) транслювала понад 2,5 години телепрограм щотижня. Щотижнева телеаудиторія Українського «Голосу Америки» на 2017 рік становила 14% дорослого населення України, а українська аудиторія «Голосу Америки» входить до десяти найчисленніших в світі (в цілому світова аудиторія мовника становить близько 125 млн осіб щотижня) [3].

З 2002 р. функціонує веб-сторінка Української служби «Голосу Америки», вона також широко представлена у соцмережах, зокрема у «Facebook», «Twitter», «YouTube» та «Instagram». Має мобільні додатки в операційній системі для мобільних приладів «iOS» та магазині додатків «Google Play». У 2018 році відео-контент на веб-сторінці та в соціальних мережах Української служби був переглянутий 47 млн разів [3].

З початку 1990-х років провідними інформаційними темами Української служби «Голосу Америки» є найважливіші міжнародні події, суспільно-політичне життя США, аналіз їх зовнішньої політики, позиція щодо України, американсько-українські відносини, діяльність української діаспори тощо. Її журналісти (наразі в Українській службі на постійній основі працює понад 20 осіб) готують різноманітні за тематикою щоденні інформаційні та аналітичні передачі, редакційні коментарі.

Саме Українська служба «Голосу Америки» відіграла важливу роль у висвітленні реакції у США й світі на події Помаранчевої революції 2004 р. та Євромайдану і Революції гідності у 2013–2014 рр. З 2014 р. вона виступає як протипагандистська російській пропаганді в інформаційній війні проти України. Сприяє становленню в Україні суспільного мовлення; приймає на стажування журналістів з України.

До свого 70-ліття 12 грудня 2019 року Українська служба «Голосу Америки» підготувала невеликий документальний фільм про історію служби

Ретроспективно оцінюючи роль Української служби «Голосу Америки», маємо зауважити, що від створення і впродовж «холодної війни» вона слугувала не лише засобом інформаційної боротьби, а й важливим джерелом інформації, що долала «залізну завісу» і досягала українців СРСР. Український «Голос Америки» був одним із чинників формування національної та політичної свідомості українців, а відтак – підготовки ґрунту для відродження в Україні державності та демократії. Це підтверджує і те, що, незважаючи на стрімкий розвиток інформаційних технологій, коли матеріали Української служби «Голосу Америки» переважно переглядають в онлайн режимі, «Голос Америки» продовжує асоціюватися із «голосами» «холодної війни».

Список використаних джерел:

1. Сухобокова О. Український голос з-за океану // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей. – Вип. 15. – Ч. 2. – К.: Інститут історії України НАН України, 2009. – С. 246-260.
2. Сухобокова О. Український відділ радіостанції «Голос Америки»: до 60-річчя від створення // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – Вип. 97. – К., 2009. – С. 60-63.
3. Сухобокова О. Українська служба «Голосу Америки» // Енциклопедія історії України. – Том «Україна – українці». – Кн. 2. – К.: Наукова думка, НАН України. – С. 677.
4. Ukrainian Museum-Archive (UMA) in Cleveland [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.umacleveland.org/>
5. Voice of America. A Trusted Source Of News And Information Since 1942 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.voanews.com/english/about/FastFacts
6. The Beginning: An-American Voice Greets the World II [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.voanews.com/english/about
7. VOA in Postwar Years. Reductions and Eliminations in the Language Services [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.voanews.com/english/about/2007-Post-WWII-history/
8. Родинний архів Н. Григорієва. – Колосів І. 50-ліття Українського відділу (рукопис).
9. Від СРСР до агресії Росії – історію Української служби «Голосу Америки» розповіла український історик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/golos-ameryky-ukrainskou-olga-sukhobokova/5200622.html>
10. Родинний архів Н. Григорієва. – Лист Н. Григорієва до М. Шавали. 14 листопада 1949 р. Нью-Йорк, США.
11. Сухобокова Ольга. Шлях до волі: Никифор Григорієв (1883 – 1953). – Київ-Вінниця, 2019. – 608 с.
12. Сухобокова О. Друга світова війна та українська демократія: геополітичний контекст і перспективи вирішення українського питання у дискурсі Н. Григорієва // *Evropský politický a právní diskurz*. – Prague, 2015. – Svazek 2, 1. vydání. – С.194-200.
13. Родинний архів Н. Григорієва. – Лист А. Марголіна до Ч. Таєра, виконавчого директора «Голосу Америки». 17 жовтня 1948 р.
14. Родинний архів Н. Григорієва. – Лист Ф. С. Мансветова до Н. Григорієва. 5 жовтня 1948 р. Вашингтон, США.
15. Родинний архів Н. Григорієва. – Лист Н. Григорієва до дружини. 24 листопада 1948 р. Саскатун.
16. Родинний архів Н. Григорієва. – Лист Н. Григорієва до Ф. Мансветова. 19 листопада 1948 р. – Саскатун.

17. Родинний архів Н. Григорієва. – First Broadcast, US Labor Delegation. 12 грудня 1949 р. (аудіофайл).
18. Каганов Ю. О. «Ворожі голоси»: ідеологічне протистояння на радіохвилях у радянській Україні (друга половина XX ст.) // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. — Запоріжжя: ЗНУ, 2013. — Вип. XXXV. — С. 193-201 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/891-yurii-kahanov-vorozhi-holosy-ideolohichne-protystoyannya-na-radiokhvylyakh-u-radyanskiy-ukrayini-druha-polovyna-xx-st>
19. The Journalistic Code [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.voanews.com/english/about/JournalisticCode.cfm;
20. Плейкис Р. Радиоцензура [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.radiojamming.info
21. Родинний архів Н. Григорієва. – Лист Н. Григорієва до М. Мандрики. 17 грудня 1950 р. Нью-Йорк.
22. Родинний архів Н. Григорієва. – «Голос Америки» про українські справи (рукопис). – 4 с.
23. Родинний архів Н. Григорієва. – Articles broadcast by the Ukrainian Unit IBS. 1949–1952. – 19 с.
24. Бібліотека осередку української культури і освіти у м. Вінніпег. – Фонд М. Мандрики. – Спр. 5. – Лист Н. Григорієва до М. Мандрики. 17 грудня 1950 р. Нью-Йорк, США.
25. Еволюція іномовлення в іноземних державах: досвід для України". Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/informaciyni-strategii/evolyuciya-inomovlennya-v-inozemnikh-derzhavakh-dosvid-dlya?fbclid=IwAR3PPnsUh1w9HAIE7qeIqPdQDk7qXShqSg3_4MCb96YQccutpQW_Wc-tLBj8
26. Як замовляє «Голос Америки» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.tribuna.com.ua/articles/world/139412.htm
27. Фільм до 70-річчя Голосу Америки Українською. Відео [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/ukrainian-service-celebrates-70-years/5203845.html>

Olga Sukhobokova,

Ph.D., Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Kyiv, Ukraine, ol-ha@ukr.net

THE UKRAINIAN «VOICE OF AMERICA»: 70 YEARS ON THE AIR

Abstract. *The Voice of America (VOA) radio station was created by the US government to counteract Germany during World War II. At the beginning of the Cold War, the Voice of America became an instrument of ideological and informational struggle against the USSR. VOA began broadcasting to the Soviet Union in Russian in February 1947.*

The leadership of the radio station and the US State Department considered the Ukrainian Service very important in the fight against the USSR. Therefore, it became the second national service, after Russian, to broadcast in the USSR. On December 12, 1949, its first broadcast took place. Importantly, it was the first Ukrainian radio voice from across the ocean.

The main principles of work of the Voice of America's Ukrainian Service were laid out by its first director, Nykyfor Hryhoriyv, a well-known figure of the Ukrainian national movement, a scholar, a publicist and a journalist. Thanks to him, the main task of the Ukrainian Service was cultural and educational work (along with information on political news and coverage of US life). Penetrating the Iron Curtain, the Ukrainian Voice of America disseminated information about the history and culture of the Ukrainian people, and thus aroused the national consciousness of Ukrainians in the Ukrainian Soviet Socialist Republic, facilitated their mental unification around ideas of unity, independence and democracy. The Voice of America was the most popular Western radio station in the USSR and, in particular, in Ukraine.

After the collapse of the USSR, the Ukrainian Service continued radio broadcasting to Ukraine until 2008 and assisted in the development of independent media in Ukraine. In 1993, it was the first among Western media companies to launch television programs in Ukraine, and in 2002 to broadcast via the Internet. VOA is now very active on Facebook and Twitter. Its audience in Ukraine is among the 10 largest Voice of America audiences in the world. The Ukrainian Service has done a great deal to inform its audience about the Revolution of Dignity and the events in Ukraine and the world during Russia's aggression. Today it continues to counter Russia's information war. Thus, its role remains important in the fight for Ukraine's independence and its democratic development.

Key words: *Voice of America Ukrainian Service, Nykyfor Hryhoriyv, «hostile voices», Cold War, US and USSR information war.*

СПОГАДИ ТА РОЗДУМИ: ДЕЩО ПРО МОЮ КАР'ЄРУ В УКРАЇНСЬКІЙ СЛУЖБІ «ГОЛОСУ АМЕРИКИ» (1987-2015)

Адріян Кармазин,
екс-директор Української служби «Голосу Америки»,
спеціальний радник Фондації «США–Україна»
Вашингтон, США, adrian@usukraine.org

Анотація. Дана публікація – спогади Адріяна Кармазина [1], директора Української служби «Голосу Америки» в 2005–2015 рр., який пропрацював там 27 років (1987–2015). Вперше вони були опубліковані після виходу А. Кармазина у відставку у 2016 р. Тут публікується їхня доповнена версія спеціально до 70-ліття Української служби. Крізь призму своєї кар'єри в «Голосі Америки» А. Кармазин висвітлює розвиток Української служби в час глобальних трансформацій кінця 1980-х – 2010-х рр., коли перед журналістами та керівництвом служби поставали нові виклики.

Ключові слова: Українська служба «Голосу Америки», Адріян Кармазин.

У заяві, опублікованій у Протоколі Конгресу США), конгресмен Марсі Каптур (D-OH) так відгукнулася про мій відхід з «Голосу Америки»: «За час своєї кар'єри пан Кармазин зробив величезний внесок у те, аби полум'я свободи в Україні не згасало навіть у деякі найтемніші часи її історії. Він – борець за свободу. Його небайдужий голос надихає тих, хто після розпаду Радянського Союзу іде звитяжним шляхом до більш відкритого, демократичного суспільства і, попри знегоди, невпинно наближає Україну до входження в спільноту європейських націй... Його праця у ці десятиліття сприяла зближенню американського та українського народів, його незмінна присутність та позитивний вплив у VOA служили справі свободи. Він є голосом свободи» [2].

Для мене це справді велика честь – чути від конгресмена Каптур такі люб'язні та щедрі слова визнання на мою адресу. У своїх нотатках я спробую відтворити найяскравіші моменти моєї кар'єри у VOA, розповісти про деякі віражі та повороти у нашій постійній адаптації до ситуації в Україні. За останні чверть століття я переглянув тисячі інтерв'ю та репортажів «Голосу Америки», в яких висвітлювалися заяви та діяльність американських та українських високопосадовців, експертів, активістів. І я сподіваюся, що колись у майбутньому дослідники, поринувши у наші архіви, вивчатимуть багатющий контент наших програм, яким я надзвичайно пишаюся.

Я народився 1960 року в місті Клівленді в штаті Огайо, у тому окрузі штату, який нині представляє конгресмен Каптур. Я був частиною тамтешньої згуртованої українсько-американської громади, по суботах відвідував українську школу, в неділю ходив до української церкви, а у вихідні та під час літніх канікул брав участь в українському скаутському русі. Однак Україна у ті часи, коли я виростав – у шістдесяті, сімдесяті і навіть на початку вісімдесятих років – була далекою й недосяжною. Тоді ще не існувало Інтернету, щоб забезпечити безперешкодний доступ до українських ЗМІ, і з України в Америку практично ніхто не приїздив. Туристичні подорожі в Україну також були вкрай обмежені, отож спілкування між американцями й українцями майже не було.

Адріян Кармазін, керівник Української служби «Голосу Америки», у студії на тлі ньюзруму Voice of America (вересень 2015 року)

У 1987 році, на кінцевому етапі здобуття диплому магістра у Мічиганському університеті, я вирушив до Вашингтона шукати роботу. Оскільки за рік до того, влітку, я проходив стажування в офісі сенатора Дональда Рігла (D-MI), то сподівався працевлаштуватися на Капітолійському пагорбі. Однак, розіславши своє резюме багатьом законодавцям-демократам, я не отримав жодної пропозиції, яка бодай частково відповідала б моєму зацікавленню міжнародними відносинами чи стосувалася б моєї спеціалізації – російських та східноєвропейських студій. А тим часом я дізнався про вакансію в Українській службі «Голосу Америки», і така перспектива привабила мене. Адже українська мова була одним із моїх

університетських навчальних предметів, а у своїй дипломній роботі я досліджував (під проводом мого наукового керівника професора Романа Шпорлюка) радянську мовну політику та її відображення в тиражах україномовної преси. (Крім того, в студентські роки мені випало попрацювати на радіостанції WRUW-FM. Тоді я слухав на коротких хвилях деякі радіопередачі з України, щоб покращити свої знання сучасної української мови. Усе це робило «Голос Америки» ще більш багатообіцяючою можливістю професійної самореалізації).

Я прийшов працювати в редакцію «Голосу Америки» у той час, коли Служба нарощувала години мовлення, щоб охопити суттєву частку україномовної аудиторії на радянському Далекому Сході. Кілька місяців працював за контрактом, як продюсер-початківець. А тоді скористався з пропозиції Пола Гобла, експерта Держдепартаменту з питань національностей Радянського Союзу. Він залучив мене до написання дослідницької рецензії на енциклопедію «Історія міст і сіл Української РСР». Це було цікаве та інформативне видання, в якому тонко підкреслювалася самобутність України у складі Радянського Союзу.

На початку 1988 року мене зарахували до штату Української служби, і на мої плечі лягла підготовка одно-двогодинних блоків радіопрограм. Одночасно я намагався підвищити свій рівень володіння українською. На той час я був одним із небагатьох штатних співробітників VOA, народжених у США; більшість членів нашої тодішньої команди, що налічувала зо три десятки осіб, становили українські біженці періоду Другої світової війни. Звісно, що мені хотілося працювати журналістом. І хоч я мав доволі виразний американський акцент, було відчуття, що моя присутність в ефірі – американця, котрий вивчив українську як, по суті, іноземну – демонструвала величезну повагу до української мови у зіставленні з тим, як радянська влада придушувала українську мову та відохочувала від її використання.

Пригадую, як у перше десятиліття моєї роботи у «Голосі Америки» я зголошувався висвітлювати практично кожен подію, пов'язану з Україною. Багато з тих подій відбувались у будівлі Товариства св. Софії в північно-західній частині Вашингтона. Це був греко-католицький заклад, важливе місце зібрань української діаспори столиці. Політика гласності Горбачова відкрила перед багатьма українцями можливість – більшу, ніж будь-коли раніше – відвідати Сполучені Штати, і я прагнув повернути увагу до цих нових можливостей українсько-американської взаємодії та співпраці у моїй щотижневій авторській програмі «Бюлетень обміну».

У січні 1990 року я вирушив у п'ятиденне відрядження до Донецька – у якості гіда на виставці Інформаційного Агентства Сполучених Штатів під назвою «Дизайн США» [3]. Я був одним із декількох українсько-американських учасників; разом зі мною подорожували Марта Зелик, Таня Хом'як, Петро Савчин, Марта Перейма, Уляна Бачинська, Володимир Кунько і Соня Кармазин (моя дружина). Нас відрядили до Донецька, аби ми розповідали відвідувачам про виставку українською мовою, на додачу до двох десятків російськомовних гідів. Якось під час роботи виставки до мене підійшов літній чоловік із сином. Він зі сльозами на очах запитав, чи я, бува, не родич Адріяна Кармазина, з яким він знався колись у тридцяті роки у

західноукраїнському містечку Поморяни (Львівська область). З'ясувалося, що цей добродій знав мого батька (якого також звали Адріяном) і мого діда, який служив у Поморянах греко-католицьким священиком. Він показав мені світлину церкви та групове фото парафіян, серед яких я упізнав і моїх рідних. Цей чоловік був засланий комуністами до Сибіру, а після повернення в Україну йому заборонили повертатися в рідне місто, тож він був змушений оселитися в Донецьку. Він почув по «Голосу Америки» оголошення про те, що мешканців Донецька запрошують прийти на виставку американського дизайну та поспілкуватися з україномовними гідями, у тому числі з журналістом VOA Адріяном Кармазином. Це був важливий урок, який я засвоїв усім серцем. Я зрозумів силу і вплив українських трансляцій «Голосу Америки». (Принагідно зауважу, що родина моєї матері походить з Хотинця – міста, яке сьогодні знаходиться у Польщі, неподалік від українського кордону. Материн дід служив у Хотинці греко-католицьким священиком; дерев'яна церква, в якій він правив, була збудована на початку 1600-х років і збереглася донині).

Навесні 1991 року я залишив «Голос Америки», щоб попрацювати для вашингтонського офісу Українського народного союзу. Моїм завданням було надавати інформацію законодавцям, чиновникам та журналістам з питань, пов'язаних з Україною. Пригадую, як багато роботи було в нас у ті дні, коли президент Джордж Буш-старший виголосив в українському парламенті свою промову «Котлета покиївськи». У тій промові він, здавалося, відраджував українців від здобуття незалежності. І свої перші «15 хвилин слави» я пережив тоді, коли одне з американських видань [4] звернулося до мене по коментар щодо рішення Білого дому, оголошеного тодішнім прес-секретарем Марліном Фітцвотером [5]. Ішлося про те, щоб опустити артикль «the» стосовно України, слідом за визнанням Сполученими Штатами української незалежності. Українські американці давно заперечували проти того, щоб їхню історичну батьківщину називали «the Ukraine».

Наприкінці 1991 року я повернувся до української редакції VOA. Настала нова надихаюча доба української незалежності. Упродовж наступних місяців Агентство вдалося до енергійних кроків, аби скористатися з нових можливостей [6], що відкривалися в Україні.

Було організовано ретрансляцію наших радіопрограм на Державному радіо України; відбувся запуск щотижневого телешоу «Вікно в Америку» з ведучим Петром Фединським (для «Вікна в Америку» я продюсував телесюжети; один із таких сюжетів – про традиційну українську дерев'яну церкву в передмісті Вашингтона Силвер-Спринг – вийшов в ефір у першому випуску програми). Українська служба «Голосу Америки» заснувала також кореспондентський пункт у Києві, куди ми відряджали наших штатних працівників за ротаційним принципом. Слідом за моїми колегам Юрієм Кравцівим, Романом Ференцевичем та Юрієм Саєвичем, я працював в українській столиці протягом трьох місяців, з березня по травень 1993 року, щодня готуючи репортажі для наших радіопрограм. Корпункт дав можливість «Голосу Америки» зробити мовлення для українців більш актуальним, а репортерам – тісніше співпрацювати з політичною і журналістською спільнотою в

Україні. Пригадую щотижневі брифінги прес-секретаря Міністерства закордонних справ України Юрія Сергєєва, – сьогодні, коли я пишу ці мемуари, він представляє Україну в Організації Об'єднаних Націй, зокрема, має до діла з російською агресією проти України. Інші яскраві спогади пов'язані з відвідинами музею Полтавської битви, в якому провід гетьмана Івана Мазепи тлумачиться у новому, позитивному ключі. Згадую також поїздку в Слободище на Житомирщині, де американські фермери ділилися своїми «ноу-хау» з українськими сільгоспвиробниками.

Адріян Кармазин (ліворуч) бере інтерв'ю у Леся Танюка в українському парламенті, 1990-ті роки

В другій половині 1990-х я знову приїхав в Україну для трьохтижневого стажування на Державному радіо. З редакційними завданнями виїздив до Харкова, Дніпропетровська, Запоріжжя. У Вашингтоні, окрім новин, ми готували різноманітні тематичні програми. Разом із Уляною Телюк я виступав співведучим та співпродюсером щотижневої радіопередачі, зорієнтованої на молодіжну аудиторію, під назвою «Університет ефіру». Ось назви деяких інших наших радіопрограм дев'яностих (і пізніших) років та імена їхніх ведучих: «Вашингтон не тільки для туристів» (Наталія Корпал), «Українська діаспора» (Теофіль Старух та Аня Дидик), «Програма для молоді і про молодь» (Олександр Кагановський), «Економіка і бізнес» (Люба Зоряна Цвікула), «Українська історія на Заході» (Ізраїль Клейнер), «Поп-музика» (Андрій Метіль) і «Рок-Уроки» (Ярема Гарабач). Редактор Юрій Гільтайчук запустив вебсайт Української служби, проклавши нам дорогу в добу Інтернету.

У Харківському прес-клубі: Адріян Кармазин (VOA), другий праворуч, разом із виконавчим директором цієї організації Людмилою Долею і місцевими журналістами. Поїздки Україною часто включали зустрічі з представниками регіональних телерадіостанцій та місцевими журналістами.

У листопаді 1999 року я був обраний менеджером програм, себто заступником директора Української служби, якою керувала Лідія Рудинс. Переді мною постало завдання набрати команду стрингерів – українських журналістів в Україні – на заміну нашому ротаційному корпункту в українській столиці. Відтак замість одного-єдиного репортера у Києві ми отримали чотирьох стрингерів, і це помітно підвищило продуктивність та актуальність наших програм. Ми також залучили до роботи стрингерів у кількох найбільших містах України. За ці роки нашими стрингерами в Києві були: Вікторія Сюмар, Андрій Шевченко, Ірина Шуст, Руслан Дейниченко, Оксана Лігостова, Анна Полуденко та Олена Пронічева. Що ж до регіонів – Оксана Форостина повідомляла зі Львова, Наталка Слюсар та В'ячеслав Новіков – з Харкова, Ігор Столяров – з Одеси та Геннадій Сахаров – з Дніпропетровська. (Пізніше Андрій Шевченко був обраний народним депутатом Верховної Ради і призначений послом до Канади; Вікторія Сюмар очолювала Інститут масової інформації, була ведучою телепрограми «Час» на 5 каналі, працювала заступником секретаря Ради національної безпеки і оборони і була обрана народним депутатом парламенту; Оксана Форостина стала виконавчим редактором літературного журналу «Критика», а Руслан

Дейниченко – виконавчим директором школи журналістики Національного університету «Києво-Могилянська Академія»).

Зліва направо: стрингери у Києві Руслан Дейниченко, Оксана Лігостова та Вікторія Сюмар з Адріаном Кармазином

Стрингери «Голосу Америки» в Україні. Сидять (зліва направо): Оксана Лігостова і Руслан Дейниченко. Стоять: Ірина Шуст, Оксана Форостина (Львів), Адріян Кармазин, Вікторія Сюмар, Геннадій Сахаров (Дніпропетровськ), Ігор Столяров (Одеса). Відсутня на фото: Наталка Слюсар (Харків)

Найбільш шокуючим та складним випробуванням на моєму журналістському шляху був, звичайно ж, день 11 вересня 2001 року. Пам'ятаю, як Зореслав Байдюк, тоді ведучий радіопроеграми, і я, тодішній продюсер, намагалися донести перші новини про масовані теракти до аудиторії, у той час як і нам самим бракувало чіткої інформації про те, чи вже закінчилися напади, та про інші деталі трагедії. Пентагон, куди врізався один із захоплених терористами літаків, знаходиться на протилежному березі річки Потомак, менш ніж за три милі від штаб-квартири VOA. Терористичні напади і згодом війни в Афганістані та Іраку, як також велика увага, яку США приділяли ядерній загрозі з боку Ірану і гуманітарній кризі в Африці, означали, що вагома частка ресурсів «Voice of America» була перенацілена на мусульманську і африканську аудиторії, і це впродовж багатьох років створювало бюджетні труднощі для Української служби.

Зліва направо: Адріян Кармазин, Віктор Ющенко і Зореслав Байдюк під час візиту Ющенко до Вашингтона у лютому 2003 року

У роки перед Помаранчевою революцією ми запустили дві 15-хвилинні вечірні радіопередачі, які вичерпно висвітлювали політичні новини в Україні. Ми уклали низку партнерських угод з FM-станціями (багато з яких являли собою комерційні організації) по всій країні – у Львові, Полтаві, Луцьку, Тернополі, Запоріжжі та інших містах. І, що найважливіше, налагодили співпрацю з Радіо «Континент» (FM-станція, яку очолював Сергій Шолох) у Києві. Як відзначалося у доповідях Інституту масової інформації за 2003 і 2004 роки «Преса і влада: хроніка протистояння», кампанія залякування преси, розв'язана президентом Кучмою, включала закриття радіо «Континент» у березні 2004 року. Водночас, попри те, що керівництво Державного

радіо висувало претензії до VOA – мовляв, чому «Голос Америки» присвячує так багато часу внутрішнім українським новинам? – влада все-таки не наважилась розірвати наш контракт з Держрадіо. Можливо, його аудиторію вважали надто малою та провінційною, щоб чинити помітний вплив. А може, тодішні можновладці прагнули зберегти видимість плідної співпраці зі США (завжди пам'ятаючи про погрози і тиск на Україну з боку Росії).

Наш великий прорив як провайдера новин для телевізійного ринку України відбувся під час Помаранчевої революції наприкінці 2004 року. Навесні того року мені запропонували взяти на себе відповідальність за українські телевізійні програми «Голосу Америки» (оскільки Всесвітня телемережа USIA була об'єднана з VOA). Ішлося, у тому числі, про реорганізацію існуючого телешоу «Вікно в Америку», яке свого часу, у 1993 році, було новаторським як перша щотижнева телепрограма Агентства іноземною мовою. Ми вели переговори з головним редактором 5 каналу Андрієм Шевченком, щоб аудиторія каналу отримала змогу дивитися «Вікно». І коли осіння президентська виборча кампанія 2004 року почала набирати оберти, ми стартували на 5-му з прямими включеннями з Вашингтона, висвітлюючи позицію Сполучених Штатів щодо подій в Україні. Обличчям програми у цей час стала наша нова співробітниця – тележурналіст Мирослава Гонгадзе. У розпал Помаранчевої революції наші прямі ефіри з Вашингтона, в яких брали участь американські високопосадовці (такі, як держсекретар Колін Пауелл та сенатор Річард Лугар), а також експерти, які виступали на підтримку демократії в Україні, український глядач міг дивитися на 5-му каналі [7] і, одночасно, на гігантському телеекрані Майдану. (Див The Baltimore Sun, 5 грудня 2004 року, про роль 5 каналу під час Помаранчевої революції. На кінець грудня ми запустили нову щоденну програму новин «Час-Тіме». Це шоу увійшло до графіка передач 5 каналу в березні 2005 року, де й залишається до сьогоднішнього дня.

Команда програми «Час-Тайм» майже у повному складі, 2005 рік. Зліва направо: Адріян Кармазин, Петро Фединський, Уляна Телюк, Андрій Годованець, Наталія Леонова, Зореслав Байдюк, Славко Новицький, Надія Пікас і Мирослава Гонгадзе

Навесні 2005 року я прибув в Україну разом із директором VOA Дейвидом Джексоном та «губернатором» ВВГ Бланкітою Куллум, аби вивчити нові можливості мовлення в Україні у період після Помаранчевої революції. Ми зустрілися з нашими діючими та потенційними партнерами. Під час поїздки, 2 червня 2005 року, відбулася також зустріч з членами Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення. Панувало відчуття, що в Україні настала нова доба свободи преси.

Зліва направо: Енвер Сафір (маркетинг IBV, Прага), Бланкіта Куллум («губернатор» BBG), Том Гілфетер (заступник директора відділу Євразії), Дейвід Джексон (директор VOA) та Адріян Кармазин (Українська служба «Голосу Америки») під час поїздки до Києва, що мала на меті вивчення нових можливостей для VOA в Україні після Помаранчевої революції. Серед іншого, вони зустрілися з членами Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення. (2005 р.)

З роками, з огляду на нашу постійну вечірню присутність в ефірі, «Голос Америки» де-факто перетворився на вашингтонське бюро для 5 каналу і всього українського телеринку. Адже українські телеканали мали мінімальну присутність у США. Цікаво, що у 2010 році, після обрання Віктора Януковича президентом, 5 канал запропонував нам кращий, ніж будь-коли, час виходу в ефір – 21:40, прайм-тайм. Можливо, це було зроблено для того, щоб убезпечитись від можливих спроб уряду закрити канал; а може, відображало кращу якість наших програм з набуттям нами досвіду телевізійного мовлення.

У березні 2007 року Юлія Тимошенко прибула до Сполучених Штатів, де провела зустрічі на високому рівні з віце-президентом Діком Чейні, держсекретарем Кондолізою Райс і Стівеном Гедлі, радником з національної безпеки президента Джорджа Буша. Зліва направо: Адріян Кармазин, Юлія Тимошенко та Зореслав Байдюк

У грудні 2009 року Українська служба відзначила свій 60-річний ювілей [8]. Фактична річниця припала на 12 грудня; урочиста церемонія [9] та конференція відбулися напередодні, 11 грудня 2009 року. Багато хто з наших гостей [10] виголошував щедрі слова похвали на нашу адресу. Це були, зокрема: конгресмен Марсі Каптур (D-OH) [11], співголова групи підтримки України у Конгресі, директор VOA Ден Остін [12], «губернатор» ВВГ Бланкіта Куллум [13], посол України в США Олег Шамшур [14], колишній посол США в Україні Вільям Грін Міллер [15], лідер Українського конгресового комітету Америки Михайло Савків [16]. Низка американських законодавців вшанували Українську службу заявами у Протоколі Конгресу США: сенатор Бен Кардін (D-MD) [17] та конгресмени Марсі Каптур (D-OH) [18], Сандер Левін (D-MI) [19], Джим Герлак (R-PA) [20] і Роберт Векслер (D-FL) [21]. Президент України Віктор Ющенко та народний депутат Андрій Шевченко з парламентського комітету з питань свободи слова також направили свої привітання. Серед експертів, що брали участь у дискусії на конференції, були Орест Дейчаківський, Надія Дюк, Стівен Пайфер, Дейвид Креймер, Адріян Каратницький, Джеймс Грін і Морган Вільямс.

Конгресмен Марсі Каптур (D-ОН) вручає Адріанові Кармазину копію її заяви до Протоколу Конгресу США, присвяченої 60-річчю Української служби «Голосу Америки»

Зліва направо: Орест Дейчаківський (Гельсінська комісія), Надія Дюк (Національний фонд на підтримку демократії) та Адріян Кармазин на відзначенні 60-ї річниці Української служби «Голосу Америки»

Плакат до 60-річчя Української служби VOA

Під час святкування 60-річчя Української служби «Голосу Америки» у редакції зібралися нинішні та колишні члени команди. Передній ряд, зліва направо: Юрій Сасвич, Яро Бігун, Марія Юнко, Мирослава Гонгадзе, Стефан Максим'юк, Віктор Басюк, Люба Цвікула, Тетяна Ворожко. Задній ряд, зліва направо: Адріян Кармазин, Зореслав Байдюк, Руслан Петричка, Ігор Гулявий, Уляна Телюк, Андрій Годованець, Наталія Корпал і Юрій Гільтайчук

Коли Україна переживала роки міжусобиць між Ющенком і Тимошенко, коли відбувався реванш Януковича і Партії регіонів, Українська служба «Голосу Америки» далі зосереджувалась на висвітленні офіційної позиції США та думок експертів щодо ситуації в Україні, а також продовжувала розповідати глядачам про життя у Сполучених Штатах. Пригадую, як під час візиту до «Голосу Америки» українського католицького патріарха Святослава Шевчука я сказав йому, що ми іноді відчуваємося безсилами чинити істотний вплив в Україні, маючи всього лише короткі 15 хвилин присутності в українському телеєфірі. Але він запевнив нас, що навіть ці короткі 15 хвилин щоденної програми «Час-Тайм» мають неабияке значення і вплив в Україні.

Зліва направо: патріарх Святослав Шевчук (глава Української греко-католицької церкви), Мирослава Гонгадзе і Адріян Кармазин у редакції VOA

Влітку 2013 року провідною і тривалою темою наших програм стала підготовка до підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС, а також політично вмотивоване ув'язнення экс-прем'єра Юлії Тимошенко як фактор у цьому процесі. Звісна річ, президент Янукович не підписав Угоду про асоціацію у листопаді 2013 року, і вибухнув Євромайдан – Революція Гідності з її потужними мільйонними протестами. На Євромайдан та репресії, застосовані урядом для його придушення, ми відреагували, присвятивши цій кризі 90-95% нашого ефірного часу. Ми подавали аналіз ситуації, висвітлювали позицію США та візити в Україну американських високопосадовців (таких, як помічник держсекретаря Вікторія Нуланд та сенатори Джон Маккейн і Кріс Мерфі). Наприкінці 2013 року, внаслідок бюджетних обмежень, наша команда у Вашингтоні налічувала тільки 10 людей, і на зустрічі з директором

VOA нам повідомили, що через триваючі фінансові труднощі нам доведеться вдовольнитися цим невеличким штатом працівників.

Зустріч, присвячена висвітленню Євромайдану Українською службою VOA. Зліва направо: Олексій Кузьменко, Ігор Гулявий, Руслан Петричка, Адріян Кармазин, Наталія Леонова, директор VOA Дейвід Енсор, Тетяна Ворожко, Мирослава Гонгадзе, Зорислав Байдюк і Елез Біберай

Проте коли у лютому на Майдані пролилася кров і було вбито понад 100 цивільних протестувальників, коли Янукович втік із країни, а Росія анексувала Крим, надійшло розпорядження збільшити кількість наших штатних співробітників до 13 і найняти ще 4 журналістів у Вашингтоні на умовах контракту. Це розширення штату дало нам змогу збільшити кількість інтерактивів (прямих включень з Вашингтона) на великих комерційних телеканалах в Україні, таких, як 1+1 та ICTV. Ми також запустили першу в історії Української служби російськомовну програму для України – щоденний випуск новин «Студія Вашингтон». Я завжди всім серцем підтримував давню традицію Української служби VOA щодо мовлення виключно українською та обов'язкового перекладу усіх російськомовних синхронів (коментарів) на українську мову; наші телепрограми були, мабуть, єдиними в Україні, де 100% мовлення велося українською. Однак в умовах, коли Україна була охоплена кризою і стояло питання про саме виживання держави, ми бачили сенс у тому, щоб створити американсько-україноцентричну програму російською мовою. Ми вважали, що Російська служба VOA просто не зможе промовляти до української аудиторії з тих позицій, із тим

розумінням усіх чутливих питань та нюансів українсько-американських відносин, як це можемо робити ми, виходячи з нашого досвіду роботи з аудиторією, з наших глибоких знань про її потреби й запити. «Студія Вашингтон» виходить в ефір щодня на Каналі 24. Ми також регулярно готуємо інтерактиви та спецрепортажі для ICTV і Першого Національного.

Наш підхід до України – у сенсі стратегії та змісту – виявився успішним, і наша щотижнева аудиторія зросла до понад 18% дорослого населення країни. Іншими словами, майже один із кожних п'яти українців повідомляв, що дивився програму «Голосу Америки» на поточному тижні. (Варто зазначити, що впродовж років Україна перебувала у топ-десятці найбільших аудиторій VOA у світі).

У червні 2014 року я поїхав до України разом із директором VOA Дейвидом Енсором. Я прибув 7 червня, в день інавгурації нового Президента України Петра Порошенка. Наша делегація зустрілася з міністром закордонних справ Андрієм Дешицею та заступником міністра Данилом Лубківським, щоб обговорити роль VOA у протидії російській пропаганді. Депутат Андрій Шевченко поділився спогадами про криваву спробу придушити протест, вчинену владою на Майдані. Ми відвідали 5 канал, Перший Національний, ICTV і Телеканал 24. Крім того, зустрілися з новим поколінням експертів з питань стратегічних комунікацій – Наталією Попович, Василем Мирошніченком, Євгеном Глібовицьким, аби почути їхні міркування про виклики, що стоять перед Україною в комунікаційній сфері. На запрошення Руслана Дейниченка, Дейвид Енсор прочитав лекцію студентам факультету журналістики Києво-Могилянського університету. І, звичайно ж, ми відвідали Майдан, на якому усе ще стояла більшість нерозібраних барикад та меморіали загиблим. Дейниченко розповів Енсору про переслідування, якого він із родиною зазнав за висвітлення ним протестної акції Автомайдану, що прямувала до резиденції Януковича у Межигір'ї.

Делегація VOA у Міністерстві закордонних справ України. Зліва направо: Адам Гартнер, Ольга Черномаз, Адріян Кармазин, Дейвід Енсор, міністр закордонних справ Андрій Дециця і заступник міністра Данило Лубківський

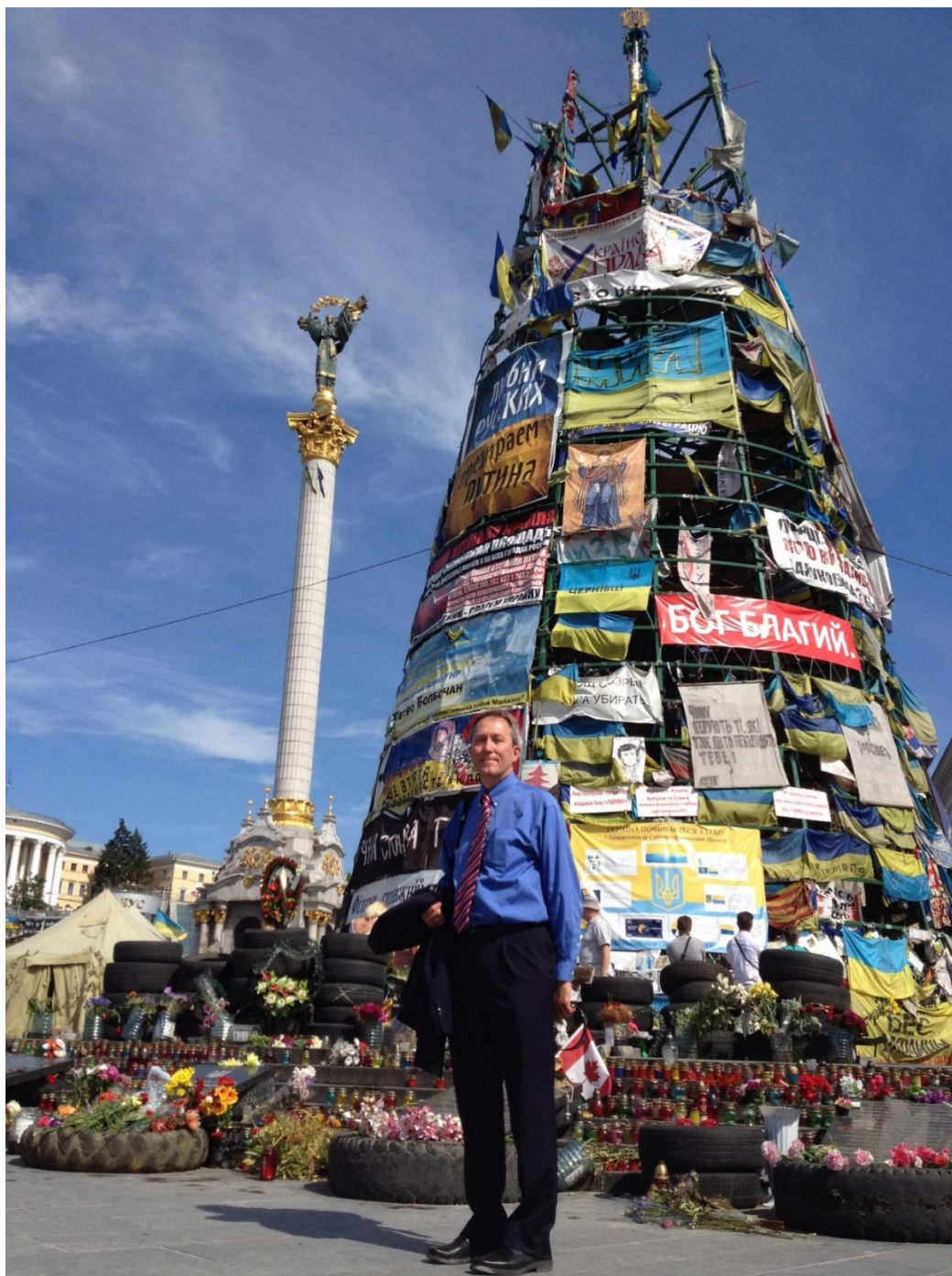
Відвідини телеканалу ICTV з метою обговорити розширення співпраці (червень 2014). Зліва направо: Адріян Кармазин (керівник Української служби «Голосу Америки»), Адам Гартнер (IBB, Прага), Олександр Богуцький (гендиректор ICTV), Дейвід Енсор (директор VOA), Ольга Черномаз (IBB, Київ), Олена Фроляк (ведуча і головний редактор програми «Факти» на ICTV)

Зліва направо: Наталія Попович та Василь Мирошниченко (Український кризовий медіа-центр), Євген Глібовицький (ProMova), Дейвід Енсор (директор VOA) і Руслан Дейниченко (київський кореспондент VOA). Червень 2014 року

Зліва направо: Адріян Кармазин (керівник Української служби VOA), Андрій Шевченко (депутат Верховної Ради), Дейвід Енсор (директор VOA), Адам Гартнер (IBB, Прага), Ольга Черномаз (IBB, Київ) і Михайло Мигалисько (RFE/RL). (Червень 2014). Андрій Шевченко поділився спогадами про події на Євромайдані

Адріян Кармазин на Майдані у червні 2014 р.

У грудні 2014 року ми відзначили 65-у річницю Української служби «Голосу Америки» [22, 23]. Президент Порошенко і прем'єр-міністр Яценюк надіслали вітальні листи. Сенатори Джон Маккейн (R-AZ) і Бен Кардін (D-MD), конгресмени Марсі Каптур (D-OH) і Кріс Ван Голлен (D-MD) відзначили досягнення Української служби у Протоколі Конгресу [24-28]. З промовама виступили послы Вільям Тейлор та Олександр Моцик, експерти Надія Дюк і Дейвид Креймер, а також Михайло Савків з Українського конгресового комітету Америки [29].

Адріян Кармазин (праворуч) отримує почесну грамоту для Української служби «Голосу Америки» від директора VOA Дейвида Енсора під час святкування 65-ї річниці Служби 11 грудня 2014 р.

Ukrainian Service Chief Adrian Karmazyn speaks about the dedication of his VOA colleagues and their “tremendous and positive impact on the media environment in Ukraine.” Among those listening in the front row are Allison Jarus from Rep. Marcy Kaptur’s office, VOA Director David Ensor, Ukraine’s Ambassador Olexander Motsyk and former U.S. Ambassador to Ukraine William Taylor.

Газета «The Ukrainian Weekly» повідомила про 65-у річницю Служби

Адриян Кармазин (ліворуч), з головлікарем Державної служби охорони здоров'я США Борисом Люшняком (одним із найбільш високопоставлених українців в американському уряді) на відзначенні 65-річчя Української редакції VOA 11 грудня 2014 р.

Привітання від президента Порошенка і прем'єр міністра Яценюка у зв'язку з 65-ою річницею української служби

У вересні 2015 року я здійснив свій останній офіційний візит в Україну в якості керівника Української служби «Голосу Америки», щоб оголосити про запуск нової щотижневої програми. Ішлося про інтерв'ю з ньюзмейкерами – шоу спільного виробництва «Голосу Америки» та Першого Національного телеканалу. Я також мав честь бути присутнім – вперше у своєму житті – на конференції Ялтинської європейської стратегії (яка після російської анексії Криму проводиться у Києві). На цьому форумі я мав чудову нагоду поспілкуватися й обговорити реформаторські зусилля України з українським міністром фінансів Наталією Яресько і міністром сільського господарства України Олексієм Павленком (з якими ми записували інтерв'ю під час їхніх відвідин Вашингтона), а також з послом США в Україні Джеффри Пайеттом і колишнім міністром закордонних справ Швеції Карлом Більдтом.

Зліва направо: Представники VOA Адріян Кармазин і Мирослава Гонгадзе разом із Зурабом Аласанією (Національна телекомпанія України) оголошують про запуск нової телепрограми – інтерв'ю спільного виробництва (вересень 2015 р.)

Голова Української служби «Голосу Америки» Адріян Кармазин (ліворуч) з міністром фінансів Наталією Яресько на YES-конференції в Києві у вересні 2015 року. Обое народилися у США і виростили в громадах української діаспори, відповідно, Клівленда і Чикаго. (На дальньому плані посол США в Україні Джеффри Пайетт)

Зліва направо: Олексій Павленко (міністр сільського господарства України), Андрій Шевченко (колишній народний депутат і новопризначений посол України в Канаді) та Адріян Кармазин (керівник Української служби VOA) на щорічній конференції «Ялтинська європейська стратегія» в Києві, вересень 2015 р.

30 вересня 2015 року, у мій останній день на «Голосі Америки», я був гостем на програмі «Час-Тіме» [30]. У цьому інтерв'ю я намагався підкреслити, що це велика честь – бути активним учасником наведення мостів між США та Україною упродовж понад чверті століття. Мій колега Руслан Петричка, який вів програму того дня, запитав мене, чи займається «Голос Америки» пропагандою. У тому короткому інтерв'ю я навряд чи спромігся передати, наскільки ми були по-справжньому вільні, коли усі ці роки служили нашій аудиторії, керуючись власним сумлінням. Ми завжди усвідомлювали, що українці мають до вибору багато ЗМІ, але вони незмінно налаштовувалися на хвилі «Голосу Америки», тому що довіряли нам як джерелу збалансованої, достовірної і точної інформації. І позаяк ми перебували в середовищі американської журналістики – високоякісної, незалежної, професійної, – та й самі були її споживачами, то ми, природно, реалізували ці стандарти й дотримувалися цих кращих практик у нашій роботі.

Адріян Кармазин (ліворуч) під час інтерв'ю з Русланом Петричкою в студії «Час-Тіме» Голосу Америки 30 вересня 2015 р.

Я вважаю, що ми дійсно були відображенням вільного медійного середовища Америки, в якому працювали. Ми звикли до новин, яким можна вірити, і навіть помислити не могли про те, щоб не докладати усіх своїх зусиль для збалансованого висвітлення подій. Довіра завжди була нашим ключовим надбанням, а в українців з'являється дедалі більше джерел інформації, до яких вони можуть звернутись, якщо ми не будемо й далі пропонувати їм достовірні новини. Певна річ, як записано у

Статуті VOA, наша засаднича відповідальність полягає у тому, щоб роз'яснювати міжнародній аудиторії політику США, базові принципи американських інституцій та суспільства.

Загалом підхід програми «Час-Тіме» (а також «Студії Вашингтон», «Вікна в Америку» та наших спецрепортажів і прямих включень для різних телеканалів) полягав у тому, щоб зосередитися на трьох темах: американські та міжнародні новини; аналіз зовнішньої політики, зокрема, американсько-українських відносин; життя і суспільство у Сполучених Штатах, у тому числі українська діаспора. Ми часто надавали слово відвідувачам з України (політикам та активістам неурядових організацій), запрошуючи їх у якості гостей до студії для інтерв'ю в прямому ефірі. Гадаю, справедливо було б сказати, що ми стали, по суті, вашингтонським бюро для українського телевізійного ринку, з огляду на нашу регулярну присутність на 5-му каналі, Першому Національному телеканалі, Каналі 24 та ICTV.

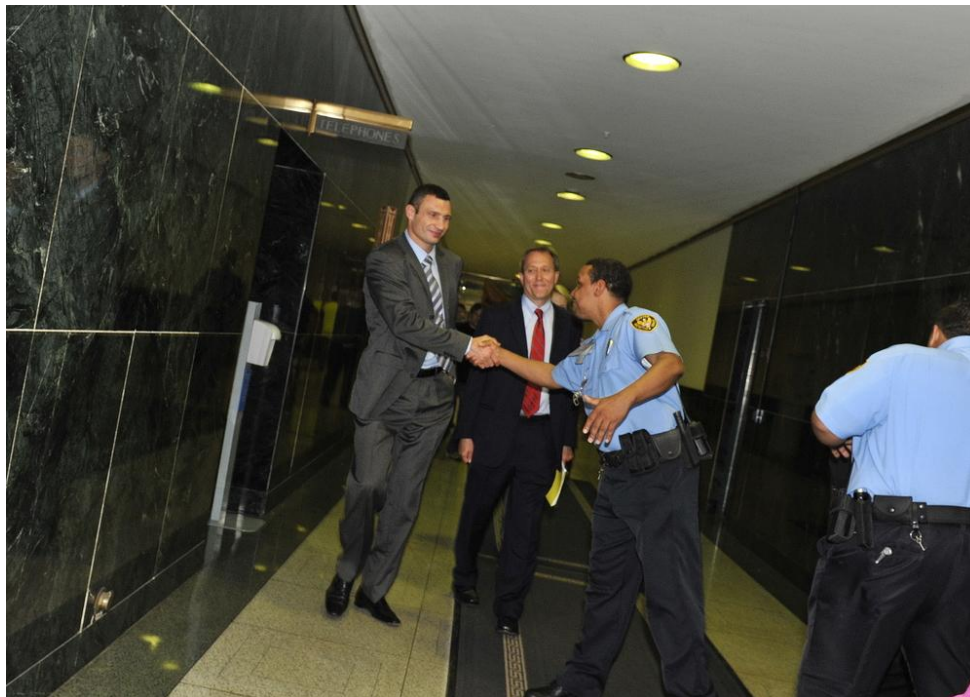
Ці спогади про мою роботу в «Голосі Америки» були б неповними без згадки про нашу програму стажування, проведені нами фокус-групи, маркетингові зусилля і медіа-тренінги.

За ці роки ми прийняли у себе в редакції низку стажистів (переважно стипендіатів програм Маскі та Фулбрайта, які навчались у США). Серед них, зокрема, були Ольга Крижановська (яка пізніше стала головним редактором україномовної версії журналу «National Geographic»), Лілія Середа, Ольга Куліш, Наталія Дмитроченко, Руслан Дейниченко, Юрій Мельник, Мирослава Пеца, Тетяна Поладко, Олександр Клейменов, Олександр Кірілкін, Наталія Габор, Іванна Білич, Анастасія Бабенко, Олеся Олешко, Ірина Павлова, Юлія Ярмоленко, Олеся Кравчук, Євгенія Ємшенецька, Андрій Теліженко та інші.

Упродовж певного періоду VOA проводив в Україні фокус-групи для колективного обговорення та аналізу наших програм, щоб допомогти нам краще зорієнтуватись у запитах аудиторії і відповідати цим запитам. Фокус-групи проводилися в Києві, Харкові, Львові, Дніпропетровську, Одесі та інших містах і дали нам багато цікавого матеріалу стосовно зацікавлень наших нинішніх і потенційних слухачів та глядачів. Ми з'ясували, що аудиторія завжди очікує від «Голосу Америки» достовірних новин, висвітлення українсько-американських взаємин і американського життя (включно з життям діаспори) та аналізу ситуації в Україні.

Я брав участь у багатьох відрядженнях, що стосувалися радіо- і телемаркетингу. Здебільшого це були поїздки до Києва; деякі включали тренінги для менеджерів місцевих комерційних станцій по всій країні. Але від часів Помаранчевої революції акцент змістився на побудову й зміцнення партнерських взаємин з такими національними телемережами, як 5 канал, Перший Національний, ICTV, 1 + 1, Тоніс, Канал 24 та інші. За ці роки багато телеканалів висловлювали зацікавленість в отриманні сюжетів та відеоматеріалів VOA, але в нас вистачало ресурсів лише на те, щоб підготувати «Час-Тіме» і «Вікно в Америку», і це дуже нас засмучувало. Ситуація змінилася після Євромайдану, російської анексії Криму та пітримуваного Росією конфлікту на Сході України. Ми отримали додаткові ресурси, і тепер маємо

зможу регулярно готувати нові програми для ICTV, Каналу 24 і Першого Національного.

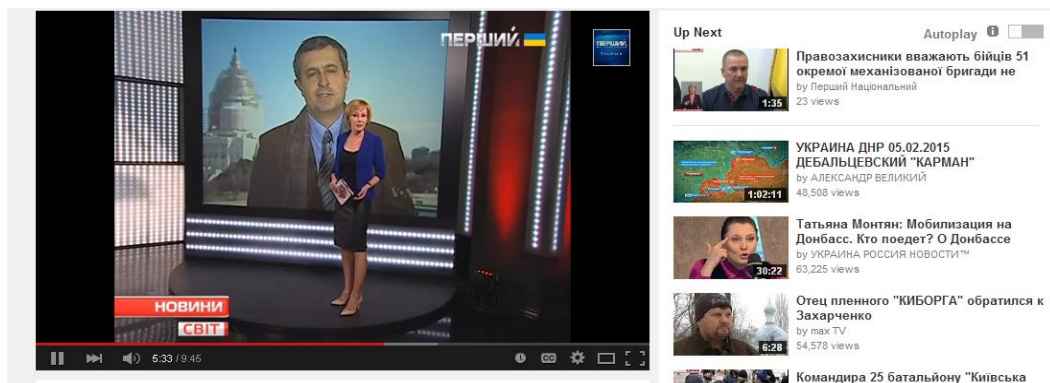
Адріян Кармазин з Віталієм Кличком, який вітається з охороною VOA. Кличко, мабуть, найбільш відомий українець серед усіх українських гостей «Голосу Америки», завдяки його успішній кар'єрі у сфері боксу

У цьому есе я спробував змалювати ключові моменти стосунків «Голосу Америки» з Україною. Але це тільки поверховий огляд наших підходів на тлі деяких ключових подій новітньої історії України. Певна річ, для журналістів VOA найважливішим, у кінцевому підсумку, є той величезний обсяг роботи – творчої і водночас ґрунтовної – яку ми виконали за ці роки для нашої аудиторії в Україні. Це тисячі репортажів, нарисів, інтерв'ю. Широкий онлайн-архів наших сюжетів можна знайти на вебсайті Української служби [31].

Звичайно, багатьох матеріалів, зокрема, з попередньої епохи до існування Інтернету, немає в архівах. Особисто я шкодую за тим, що не вдалося зберегти копію мого повного інтерв'ю з колишнім дисидентом В'ячеславом Чорноволом, записаного на з'їзді Демократичної партії в Чикаго в 1996 році (маю тільки короткий коментар), а також мого інтерв'ю з тоді новим членом парламенту Юлією Тимошенко під час, напевно, її першої подорожі до США у 1990-х.

Якби я мусив вибрати кілька матеріалів недавнього часу, які найкраще відтворюють нашу особливу роль і місію, я згадав би про такі проекти:

Наш колега Богдан Цюпин здійснює прямиє включення для програми новин Першого Національного з акцентом на новинах зі США, пов'язаних з Україною. Це є прикладом того, що ми стали вашингтонським бюро для українського телевізійного ринку.

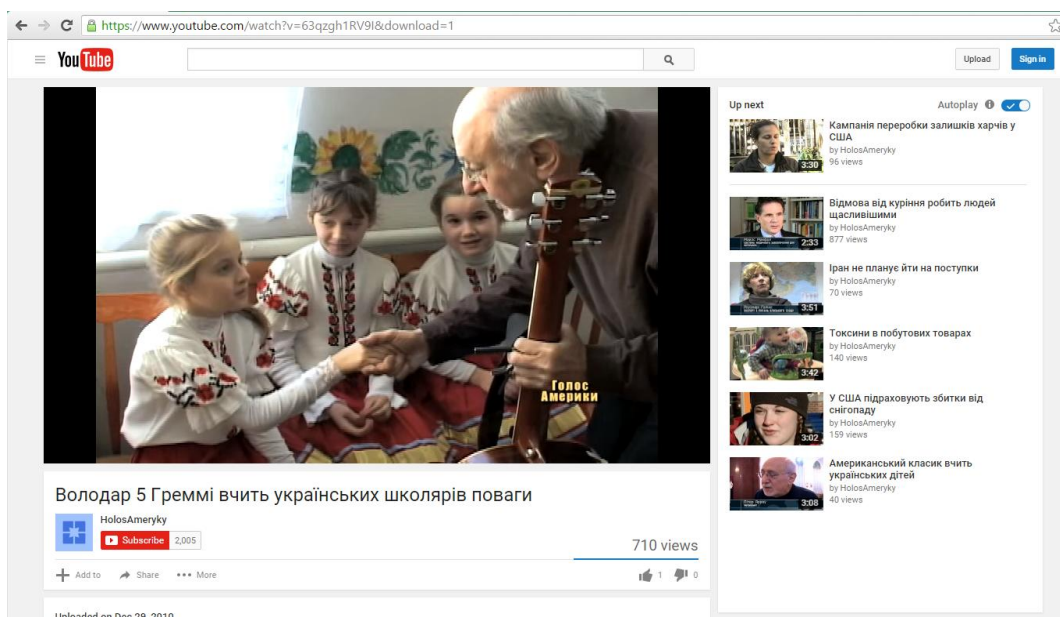

Кореспондент «Голосу Америки» Богдан Цюпин повідомляє з Вашингтона для Першого Національного телеканалу

У вересні 2013 року наш колега Руслан Петричка підготував сюжет про Пітера Ярроу [32], відомого американського фолк-музиканта (з тріо «Пітер, Пол і Мері»), який приїхав до столиці США на відзначення 50-ї річниці Маршу за громадянські права у Вашингтоні. На тому історичному Марші, де Мартін Лютер Кінг-молодший виголосив свою славнозвісну промову «У мене є мрія», виступав і гурт Пітера Ярроу. Після концерту, присвяченого пам'ятній події, співак відвідав редакцію «Голосу Америки» [33]. Він говорив про пісні соціального спрямування, з якими його гурт виступав упродовж багатьох років. Говорив також про свій проект навчання дітей толерантності, який він привіз в Україну і який здійснив у музичному співавторстві з Марійкою Бурмакою. Батьки Пітера Ярроу іммігрували до США з України, і раніше наші кореспондентки у Києві Оксана Лігостова [34] (яка протягом років підготувала чимало сюжетів-нарисів про американців в Україні, особливо про волонтерів Корпусу миру) і Анна Полуденко [35] зняли сюжети про його поїздки в Україну. Для мене це один із найкращих прикладів того, як Українська служба «Голосу Америки» змогла розповісти історію унікальну, переконливу й зворушливу, з акцентом на зв'язках між Україною та Америкою.

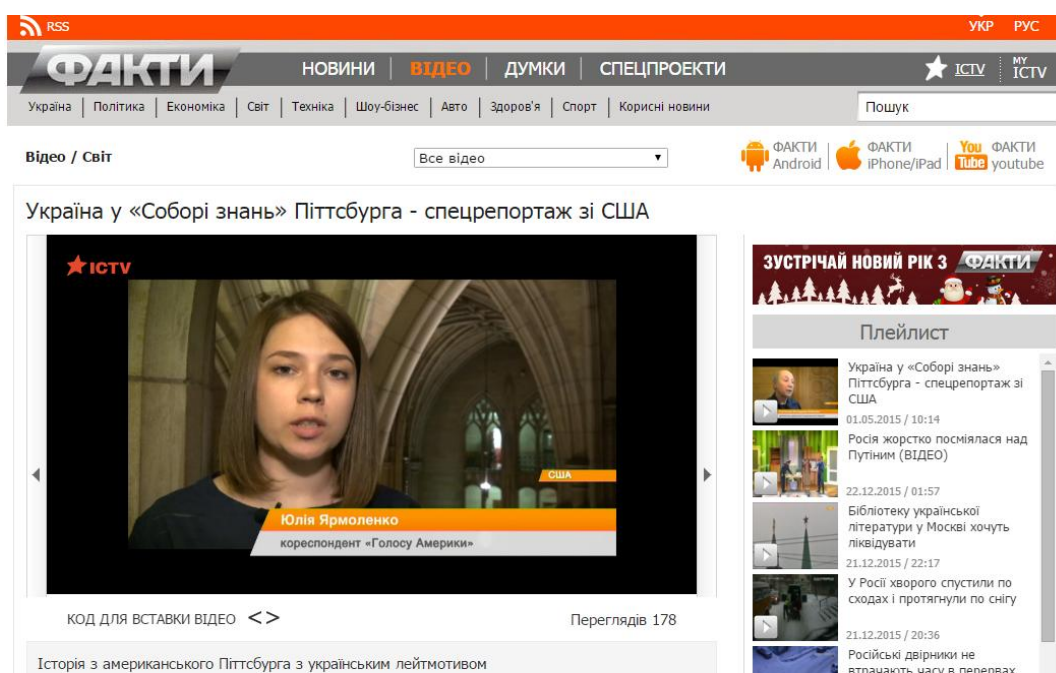

Американський фолк-співак Пітер Ярроу в редакції VOA

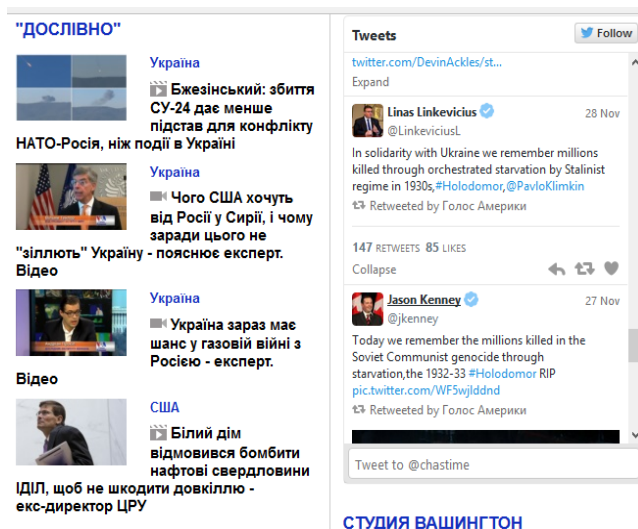
Американський фолк-співак Пітер Ярроу в Україні

Окрім таких сюжетів нарисового плану, ми пишаємося нашими матеріалами про американський досвід, який може стати в пригоді – можливо, навіть послужити моделлю для реформ в Україні. Так, навесні 2015 року наша колега Юлія Ярмоленко вирушила до Піттсбурга [36] знімати сюжет про те, як цей колись потужний центр виробництва сталі, оговтавшись від важкого економічного спаду, нині перетворився на сповнений енергії та ентузіазму осередок освіти, інновацій, підприємництва, культури і навіть українського життя [37-39]. Скидається на те, що в Піттсбурга є чого повчитись занепадаючим індустріальним містам України, які зараз намагаються подолати радянську спадщину, розробляючи нові економічні стратегії.

Кореспондент VOA Юлія Ярмоленко повідомляє з Піттсбурга

Хоч основну увагу ми приділяємо телебаченню, наш колега Олексій Кузьменко був рушійною силою багатьох наших онлайн-ініціатив та проектів з розвитку соціальних медіа. Серед іншого, йдеться про складання надзвичайно ефективних дайджестів до коментарів, що їх залишають у Твіттері ньюсмейкери.

Ретвіти західних посадовців стосовно Голодомору на вебсайті Української служби «Голосу Америки»

Коли я завершив свою кар'єру у VOA у вересні 2015 року, наша українська команда складалася з: Ігоря Гулявого, Ані Дидик, Адріяна Кармазина, Уляни Телюк, Зореслава Байдюка, Мирослави Гонгадзе, Руслана Петрички, Тетяни Ворожко, Наталії Леонової, Олексія Кузьменка, Олександра Яневського, Богдана Цюпина, Юлії Ярмоленко, Ірини Матвійчук, Тетяни Харченко, Оксани Цісик, Дмитра Савчука, Руслана Дейниченка (Київ), Оксани Лігостової (Київ).

Прощальна вечірка Адріяна Кармазина в редакції VOA. Сидять (зліва направо): Ален Млатісума, Аня Дидик, Наталія Леонова, Адріян Кармазин, Юлія Парабанюк. Стоять (зліва направо): Зореслав Байдюк, Богдан Цюпин, Мирослава Гонгадзе, Юлія Ярмоленко, Уляна Телюк, Тетяна Ворожко, Елез Біберай, Олексій Кузьменко, Вівіан Чакарян

Інші журналісти, які останнім часом працювали для Української служби «Голосу Америки»: Андрій Годованець, Марія Юнко, Славко Новицький та Юрій Саєвич.

Деякі інші співробітники, що в минулому (за моїх часів) працювали в українській редакції і не були згадані в інших місцях у цій статті: Ада Кулик, Олександр Воронин, Ольга Онищенко, Павло Одарченко, Ярослав Штендера, Христина Демиденко, Денис Бойко, Віктор Кулій, Валерій Остапенко, Василь Колосюк, Василь Олійник, Володимир Звіглянич, Оля Онишко, Роман Ференцевич, Юрій Кравців.

Керівниками Української служби «Голосу Америки» були: Никифор Григорійв (1949 – 53), Євгенія Залевська (1953 – 55), Володимир Кедровський (1955 – 63), Дмитро Корбутяк (1963 – 64), Михайло Терпак (1964 – 77), Оксана Драган (1977 – 88), Микола Француженко (1988 – 91), Володимир Біляїв (1991 – 98), Лідія Рудинс (1999 – 2005), Адріян Кармазин (листопад 2005 – вересень 2015), Мирослава Гонгадзе (жовтень 2015 року).

Зліва направо: Оксана Форостина, Адріян Кармазин, Левко Кармазин, Оксана Лігостова, Руслан Дейниченко і Андрій Шевченко (літо 2015)

Робота в Українській службі «Голосу Америки» справді була великою честю і привілеєм – від репортажів зі з'їздів Республіканської і Демократичної партій в Г'юстоні і Чикаго до нарисів про українські дослідження Гарварду, до нічних випусків новин під час виборів у США, до тріумфального візиту Ющенка у

Вашингтон у квітні 2005 року, до драматичного протистояння на Євромайдані, до керівництва і координації діяльності нашої талановитої команди. Список захоплюючих сюжетів та інтерв'ю, знятих та записаних нами, нескінченний. Я вдячний усім моїм колегам з «Голосу Америки» за співпрацю під час підготовки усіх наших програм, за наші спільно досягнуті успіхи. А слухачам і глядачам в Україні – за їхній інтерес, підтримку і натхнення протягом усіх цих років!

*З найкращими побажаннями,
Адріян Кармазин,
Вашингтон, округ Колумбія, листопад 2015 р.*

Дивіться також моє інтерв'ю газеті «День» [40] та попередній варіант моїх спогадів в «Українській правді» [41].

Вікторія Сюмар і Адріян Кармазин (травень 2019)

Переклала з англійської Оксана Лігостова

Список використаних джерел:

1. Адріян Кармазин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrainian.voanews.com/author/24743.html>
2. <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CREC-2015-09-28/pdf/CREC-2015-09-28-pt1-PgE1372-5.pdf#page=1>
3. Design USA: Getting Ready; Setting Up [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://2009-2017.state.gov/p/eur/ci/rs/c26429.htm>
4. Terminology Of Nationalism [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nytimes.com/1991/12/03/world/terminology-of-nationalism.html>
5. Ukrainians Prefer Ukraine Without The ‘The’ With AM-Soviet-Ukraine, Bjt [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apnewsarchive.com/1991/Ukrainians-Prefer-Ukraine-Without-The-The-With-AM-Soviet-Ukraine-Bjt/id-bcf8bfc864b8854bd83555b7b45470f1>
6. http://ukrainian.voanews.com/info/about_us/1933.html
7. 5th Channel televises the revolution for Ukrainian viewers [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://articles.baltimoresun.com/2004-12-05/news/0412050105_1_ukraine-kiev-5th-channel
8. VOA Ukrainian Marks 60 Years on the Air (відео) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=dmswtcPdGq0>
9. VOA Ukrainian Marks 60 Years on the Air. event video and short VOA Ukrainian history (відео) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrainian.voanews.com/a/a-49-60_eng-86815812/218546.html; http://www.ukrweekly.com/archive/2009/The_Ukrainian_Weekly_2009-51.pdf
10. VOA Ukrainian 60th Remarks by Rep. Marcy Kaptur (відео) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=Zmdma6U_kj0
11. VOA Ukrainian 60th – Remarks by Dan Austin (відео) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=dFGDneQ3w7M>
12. VOA Ukrainian 60th - Remarks by Blanquita Cullum (відео) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=7fUIHzt4eqc>
13. OA Ukrainian 60th Remarks by Amb. Oleh Shamshur (відео) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=Si-Zkh2BrvY>
14. VOA Ukrainian 60th Remarks by Amb. William Miller (відео) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=5rci_2isgqk
15. VOA Ukrainian 60th Remarks by Michael Sawkiw (відео) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=bNKb1r0IPhw>
16. 17 60TH ANNIVERSARY OF THE VOICE OF AMERICA’S UKRAINIAN SERVICE [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CREC-2009-12-02/pdf/CREC-2009-12-02-pt1-PgS12153.pdf>; <http://www.csce.gov/index.cfm?FuseAction=ContentRecords.ViewDetail&ContentRe>

- [cord_id=396&ContentType=S&ContentRecordType=S&UserGroup_id=55®ion_id=55&year=0&month=0&Subaction=ByDate](#)
17. CELEBRATING THE 60TH ANNIVERSARY OF THE VOICE OF AMERICA'S UKRAINIAN SERVICE [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.congress.gov/crec/2009/12/10/modified/CREC-2009-12-10-pt1-PgE2935-4.htm>; <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CREC-2009-12-10/pdf/CREC-2009-12-10-pt1-PgE2935-5.pdf#page=1>; <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CREC-2009-12-10/pdf/CREC-2009-12-10-pt1-PgE2935-5.pdf#page=1>
 18. 60TH ANNIVERSARY OF VOICE OF AMERICA'S SERVICE TO UKRAINE [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.congress.gov/crec/2009/12/10/CREC-2009-12-10-pt1-PgE2947-2.pdf>; <https://www.congress.gov/congressional-record/2009/12/10/extensions-of-remarks-section/article/e2947-2?q=%7B%22search%22%3A%5B%22Sander+Levin+and+Voice+America%22%5D%7D&resultIndex=1>
 19. 60TH ANNIVERSARY OF VOICE OF AMERICA'S SERVICE TO UKRAINE; Congressional Record Vol. 155, No. 185 (Extensions of Remarks - December 10, 2009) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CREC-2009-12-03/pdf/CREC-2009-12-03-pt1-PgE2886-5.pdf#page=1>
 20. <https://www.congress.gov/congressional-record/2009/12/10/extensions-of-remarks-section/article/e2947-2?q=%7B%22search%22%3A%5B%22Sander+Levin+and+Voice+America%22%5D%7D&resultIndex=1>
 21. COMMEMORATING THE 60TH ANNIVERSARY OF VOICE OF AMERICA IN UKRAINE [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CREC-2009-12-10/pdf/CREC-2009-12-10-pt1-PgE2953.pdf>
 22. Президент України, законодавці США про "Голос Америки" : Правда перемагає у душах людей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/2597078.html>
 23. Спеціальна церемонія з нагоди 65-ліття української служби "Голосу Америки". 11 грудня 2014 (відео) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/2583198.html>
 24. VOICE OF AMERICA UKRAINIAN SERVICE'S 65TH ANNIVERSARY [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CREC-2014-12-12/pdf/CREC-2014-12-12-pt1-PgS6782.pdf>
 25. 65TH ANNIVERSARY OF THE VOICE OF AMERICA'S UKRAINIAN SERVICE [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CREC-2014-12-08/pdf/CREC-2014-12-08-pt1-PgS6382-2.pdf>

26. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CREC-2014-12-16/pdf/CREC-2014-12-16-pt1-PgE1853.pdf#page=2>
27. VOICE OF AMERICAN UKRAINE [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CREC-2014-12-10/pdf/CREC-2014-12-10-pt1-PgE1786-2.pdf>
28. Конгресменка розповіла, чому пишається Українською службою "Голосу Америки" (відео) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/2560125.html>;
<https://www.youtube.com/watch?v=JjCXLbtCZvQ>
29. Спеціальна церемонія з нагоди 65-ліття української служби "Голосу Америки" (відео) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://youtu.be/pf8z8t3VFH8>;
<https://www.youtube.com/watch?v=pf8z8t3VFH8&feature=youtu.be>
30. Коли США боролись з "Імперією Зла" почалась моя кар'єра - керівник VOA Ukrainian. Відео [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=sR_BMw8SuvE;
https://youtu.be/sR_BMw8SuvE
31. Випуск новин Української служби «Голосу Америки» (відео) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/>
32. Пісня на війні з расизмом (відео) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://youtu.be/FW9RsxrEXRk>
33. Пісня на війні з расизмом (відео) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=FW9RsxrEXRk&feature=youtu.be>
34. Володар 5 Греммі вчить українських школярів поваги (відео) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://youtu.be/63qzgh1RV9I>;
<https://www.youtube.com/watch?v=63qzgh1RV9I&download=1>
35. Американський класик вчить українських дітей (відео) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://youtu.be/3NIouzPTrMU>;
<https://www.youtube.com/watch?v=3NIouzPTrMU>
36. Як американський Пітсбург уникнув долі міста-привида [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fakty.ictv.ua/ua/index/view-media/id/87886>
37. Роботи рятують Пітсбург від занепаду – спецрепортаж із США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fakty.ictv.ua/ua/index/view-media/id/88731>
38. Найсмільвіші проекти Пітсбургського бізнес-акселератора – спецрепортаж [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fakty.ictv.ua/ua/index/view-media/id/88450>
39. Україна у «Соборі знань» Пітсбурга – спецрепортаж зі США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fakty.ictv.ua/ua/index/view-media/id/88853>
40. Сірук М. Кредо «Голосу Америки». Адріан КАРМАЗИН: «ЗМІ мають ставити перед владою чи бізнесом складні запитання і вимагати інформації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/media/kredo-golosu-ameriki>; <http://www.day.kiev.ua/uk/print/369898>

41. Кармазин А. Український голос Америки. Понад чверть віку як один день [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2016/03/6/148991/>

Adrian Karmazyn,

Chief of the Voice of America's Ukrainian Service in 2005 – 2015,

special advisor to the US-Ukraine Foundation, expert in American media and strategic communications,

Washington, D.C., USA, adrian@usukraine.org

SOME RECOLLECTIONS AND REFLECTIONS REGARDING MY VOA UKRAINIAN SERVICE CAREER (1987–2015)

Abstract. *In this article Adrian Karmazyn, Voice of America Ukrainian Service Chief, 2005-2015, shares recollections and reflections regarding his 27-year career with the Service (1987 – 2015). Karmazyn's memoir essay was first released in 2016 after his retirement. This is an updated and expanded version, released in conjunction with the Service's 70th anniversary. From his unique vantage point, Adrian Karmazyn describes the development and broadcasting milestones of the Ukrainian Service in a period of global transformation, spanning from the fall of the Berlin Wall in the late 1980s to the aftermath of the Euromaidan in 2015, when the journalists and leadership of the Service faced and responded to unique new challenges.*

The story of VOA's Ukrainian Service over the last three decades is one of continuous adaptation to new (post-Cold War) media market realities and technological developments. The author describes the Service's transition from short wave radio to FM to television to online platforms and from having its broadcasts jammed by Soviet authorities to their incorporation into the programming schedules of governmental and commercial radio and TV stations in Ukraine. These transitions took place as people in Ukraine and all over the world experienced momentous historical events and changes, including the collapse of the USSR, the Ukrainian declaration of independence, the terrorist attacks of September 11 (2001), the Orange Revolution, the Euromaidan Revolution of Dignity and many others. This article also explains how the Service, besides fulfilling its mission of telling "America's story," continuously strove to increase its relevance to a Ukrainian audience by becoming a genuine Washington bureau (with emphasis on US-Ukraine relations) for the Ukrainian media market while simultaneously bolstering its coverage of events in Ukraine.

This essay is also a rich resource regarding the recognition and accolades that VOA's Ukrainian Service received from US and Ukrainian lawmakers and officials, particularly when the Service celebrated its 60th and 65th anniversaries. Also contained herein are the names of dozens of journalists who worked at VOA's Ukrainian Service during the last thirty years. In 1987, the majority of the staff consisted of post-World War II (c. 1949-1950) Ukrainian immigrants or their children – by 2015, the voices of recent immigrants from independent Ukraine defined the sound of Holos Ameryky.

Finally, the author's chronological narrative provides rich historical and institutional context for researchers and scholars who will be studying and analyzing the content of VOA Ukrainian programming that was produced over the last few decades.

Key words: *Voice of America Ukrainian Service, Adrian Karmazyn*

ДІПІ ТА СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ СЛУЖБИ «ГОЛОСУ АМЕРИКИ»

Олена Подобєд,

доктор історичних наук, доцент

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова,

Київ, Україна,

o.a.podobyed@npu.edu.ua

Анотація. В статті розглядається роль переміщених осіб і біженців з України, які після Другої світової війни перебували в Західній Німеччині, у створенні Української служби «Голосу Америки». Досліджено, що редакції авторитетних у Західній Німеччині українських газет «Українські вісті» та «Неділя» започаткували загальноукраїнську акцію на підтримку створення українського радіомовника. До неї долучилася численна українська громада, яка надсилала до відповідних інстанцій у США петиції з вимогою відкриття Української служби «Голосу Америки».

Ключові слова: переміщені особи та біженці з України, Західна Німеччина, Українська служба «Голосу Америки», СРСР.

«Увага – говорить Нью Йорк! Сьогодні, дванадцятого грудня, Голос Сполучених Штатів Америки починає українське радіомовлення. Сердечно вітаємо наших нових радіо-слухачів – українців на всіх просторах, куди досягне наш голос, і сподіваємося послужити Українському Народові правдивими відомостями про те, що діється в світі. Українська програма буде подавати щодня в цей час останні вісті, хроніку міжнародних подій, огляди американської преси, а також коментарі і розмови. Голос Америки зараз передасть короткий огляд останніх вістей» [3, с. 1]. Це перші слова, що пролунали на коротких хвилях в ефірі Українського відділу «Голосу Америки» в понеділок 12 грудня 1949 року. Однак шлях до перших хвилин українського радіомовлення на «Голосі» був тривалим.

Історія Української служби «Голосу Америки» нараховує 70 років. За цей час з'явилися публікації, в яких була зроблена спроба проаналізувати історію створення радіомовника, дослідити діяльність його директорів і співробітників, з'ясувати значення діяльності у контексті «холодної війни». Однак проблема ролі переміщених осіб (англ. displaced persons, DP, укр. ДіПі) і біженців з України, які у другій половині 1940-х років проживали у Західній Німеччині, у справі створення українського відділу американської радіостанції «Голосу Америки» залишилася поза увагою дослідників. Ця обставина й зумовлює актуальність розвідки. Автор ставить за мету проаналізувати діяльність українських ДіПі Західної Німеччини у справі створення Української служби «Голосу Америки».

Гасло про «Голос Америки» та «Бі-бі-сі» в газеті «Українські вісті», Новий Ульм, 1949, ч. 32, с. 1.

Історія «Голосу Америки» розпочалася у 1941 році. Радіостанція була заснована урядом США як федеральна і мислилась одним з інструментів інформаційної боротьби проти нацистської Німеччини та її союзників. Перший ефір «Голосу Америки» відбувся у лютому 1942 р. у місті Нью-Йорк. У ньому прозвучало й кредо нового мовника: «Новини можуть бути добрими чи поганими, але ми завжди говоритимемо вам правду». З перших днів роботи радіостанція зарекомендувала себе в світі (станом на 1944 р. передачі виходили понад 40 мовами) як джерело об'єктивної й збалансованої інформації, медіа, яке викликає довіру.

Після завершення Другої світової війни, повалення нацизму і з початком «холодної війни» діяльність радіостанції набула нових смислів. Відтепер «Голос Америки» перетворився на один із засобів в ідеологічному протистоянні США та СРСР. Радіостанція ставила за мету охопити слухачів у СРСР та країнах Центрально-Східної Європи. Головним завданням для реалізації цього проєкту стало створення керівництвом радіомовника національних відділів [5, с. 579]. На початку 1947 року вперше в ефірі «Голосу Америки» залунала російська мова – мова найчисельнішого етносу СРСР. Розпочалася підготовка з налагодження мовлення для інших народів Радянського Союзу.

Особливі надії на відкриття Українського відділу покладали українські емігранти, а також багатотисячна громада переміщених осіб і біженців з України, що вимушені були у роки Другої світової війни з різних причин залишити батьківщину. Представники третьої хвилі еміграції з України, яку історики не безпідставно кваліфікують як політичну, залишаючи батьківщину, мали чималу політичну біографію з широким колом географічних координат, на кшталт, Амурлаг, Бамлаг, Дальлаг. Вони як ніхто інший відчували на собі радянську пропаганду ще на теренах

СРСР, а згодом у часи примусової репатріації «на рідину» під час перебування у таборах переміщених осіб і біженців Західної Німеччини й Австрії.

Усвідомлюючи, що найдієвішою зброєю за умов, що склалися, є слово, українська інтелігенція вільного світу взяла активну участь у створенні та розширенні українського медійного поля. Стає зрозуміло, чому у таборовий період у Західній Німеччині українська громада (значний відсоток якої становила інтелігенція), скориставшись відсутністю цензурного тиску окупаційних адміністрацій, взяла активну участь в інформаційній війні з СРСР. З цією метою було проведено потужну роботу зі створення видавництв, налагодження випуску газет і журналів, друку різного роду книг і брошур тощо.

Окрім боротьби за свою історію, традиції, права і відповідно – майбутнє друкованим словом, українські ДіПі використовували й слово усне. Йдеться про виступи інтелігенції та учасників знакових для України історичних подій з доповідями та лекціями під час різноманітних зібрань у таборах [2, с. 188-191]. Згадані заходи були покликані зберегти історичну та культурну пам'ять українського народу, його ідентичність. Ці й же меті були підпорядковані поодинокі українські радіопередачі культурологічного характеру, які можна було почути у Західній Німеччині, приміром, на Радіо Штутгарт чи бельгійських радіостанціях [8, с. 4; 12, с. 4; 13, с. 4].

Переміщені особи і біженці з України, що у другій половині 1940-х років перебували у Західній Німеччині, зробили вагомий внесок в інформаційну війну з СРСР. Однак їхня інформаційна кампанія була більше спрямована, з одного боку, на ДіПі Західної Німеччини, а з іншого – на західний світ. Водночас на батьківщині потужно діяла радянська пропаганда, що монополізувала усі ЗМІ.

У пошуках якісно нових шляхів інформування багатомільйонного українського народу на теренах СРСР, а також за його межами вибір було зупинено на радіомовленні. Звістку про плани США створити Українську службу «Голосу Америки» радо зустріли українці у різних країнах. Процес створення її розтягнувся на два роки (1948 – 1949). Потрібно було погодити організаційні питання, знайти журналістів і очільника служби.

В українській пресі США та Європи подавалося своє бачення зволікання у справі відкриття Української служби «Голосу Америки». Серед них називалися бюрократизм, русофільські тенденції, слабкість антибільшовицької пропаганди «Голосу Америки» [7, с. 3; 8, с. 1]. Від 1947 року до відповідних інстанцій у США українські емігранти регулярно надсилали звернення і прохання, в яких аргументували важливість створення умов для українського радіомовлення.

Свій внесок у справу створення Української служби «Голосу Америки» зробили і переміщені особи та біженці з України. У замітці з промовистою назвою «В ім'я справедливості і світового миру», що була опублікована у квітні 1949 року на шпальтах «Українських вістей», які видавав у Новому Ульмі Іван Багрянний, зазначалося, що до редакції надходить безліч листів від української громади з проханням вжити усіх заходів для налагодження українського радіомовлення.

У 1949 році редакції провідних і авторитетних українських газет Західної Німеччини «Неділя» та «Українські вісті» розпочали, за визначенням літературознавця Миколи Тимошика, акцію «Рух за українське радіо» [6]. Протягом 1949 року на шпальтах згаданих газет друкувалися заклики до українців, щоб вони з усіх «країн свого перебування громадою й поодинці надсилали відповідні петиції» [10, с. 4] до дирекцій радіостанцій «Голос Америки» та Бі-бі-сі, адже «українське радіомовлення «Голосу Америки» й Бі-бі-сі – важливий чинник популяризації нашої визвольної боротьби» [11, с. 1].

У газетах пропонувався бланк з текстом англійською мовою, яку підписант мав заповнити. Власне, потрібно було вирізати пропонований бланк і написати своє прізвище та ім'я, а також вказати адресу. Пропонуємо ознайомитися з цим текстом мовою оригіналу (зі збереженням стилістичних та орфографічних особливостей):

«As an Ukrainian radio-hearer of the «Voice of America». I beg you to introduce the broadcast in Ukrainian language into the programme of your transmissions.

Thousands and thousands of such Ukrainians as my person, who were forced to left their home, escaping from the terror, and millions of Ukrainians behind the iron curtain will hear those broadcasts.

Please give us a passibility, to listen to the «Voice of America» in our native language» [11, с. 4].

Редактор «Українських вістей», знаючи про вкрай скрутне матеріальне становище українських ДіПі, завбачливо у примітках зазначав, що можна кільком підписантам об'єднуватися і заповнені бланки надсилати в одному конверті. До слова, ДіПі надсилаючи приватний або діловий лист до США чи Канади певному адресату, просили, прочитавши його, передати для ознайомлення іншим визначеним особам, що давало можливість зекономити кошти на поштовому зв'язку.

Українці Західної Німеччини взяли активну участь у згаданій акції. Незабаром до редакцій зазначених газет почали надходити копії вимог і петицій від окремих українських громадян і організацій, надісланих до «Голосу Америки» та Бі-бі-сі. Приміром, 32 українські громадські, культурні та релігійні організації Регенсбургу надіслали петицію з вимогою не зволікати у справі організації українського радіомовлення. У документі наголошувалося, що український народ другий за чисельністю в СРСР, що він «терпить подвійний гніт – соціальний і національно-політичний», що «брехливій советській пропаганді мусить бути протиставлена християнська правда, подана мовою поневолених Москвою народів і в першу чергу українською мовою» [9, с. 4].

Врешті спільними зусиллями 12 грудня 1949 року в ефірі «Голосу Америки» пролунала українська мова. Ось уже понад 70 років «Голос Америки» працює за принципами, закладеними у Загальній декларації прав людини, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. Так, у статті 19 йдеться, що кожна людина має право «шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів» [1]. Захищаючи це право журналісти Українського відділу вели мовлення з вільного світу в державу, в якій

ЗМІ піддавалися жорсткій урядовій цензурі. Вони намагалися донести до своєї багатомільйонної аудиторії (передовсім тієї, що перебувала по інший бік «залізної завіси») інформацію, яку радянське керівництво приховувало від суспільства чи подавало крізь сталінську оптику.

Створення Української служби «Голосу Америки» мало непересічне значення. Це був один із інструментів зовнішньої політики США, вагомий чинник в інформаційній війні СРСР та США, а також трибуна, з якої емігранти з України на весь світ могли задекларувати прагнення багатомільйонного українського народу до створення власної незалежної держави. За версією газети «Свобода» створення Українського відділу «Голосу Америки» стало однією з найважливіших подій українського 1949-го року [4, с. 3]. Це була спільна перемога уряду США та української громади у вільному світі. Не останню роль у створенні українського мовника у США відіграли й переміщені особи та біженці з України, що у розглядуваний період перебували у Західній Німеччині. Вони промовисто задекларували свою громадянську позицію з проблеми; взяли активну участь у надсиланні петицій до відповідних інстанцій у США з вимогою відкриття Українського відділу «Голосу Америки». ДіПі вкотре довели аксіому «в єдності наша сила», адже лише спільними зусиллями не зважаючи на усі перешкоди можна досягти поставленої мети.

Виправлення помилки

Через безнадолжність хоректора в ч. 31 „УВУ“ в статті Кошляк „Нова заповідь“ а першій дивалі французьку назву роману Вячеслава вибрано українськими літератами, чим спотворено справжню назву. За це просимо пробачени в щоденного автора і читачів.

ДОМАГАЙМОСЬ УКРАЇНСЬКОГО РАДІОМОВЛЕННЯ!
Сьогодні подіємо текст заяв англійською мовою до «Голосу Америки» і до «ББС»

<p>To: American Network (Radio) Station NEW YORK</p> <p>As an Ukrainian radio-hearer of the programme of the „Voice of America“, I beg you to introduce the broadcast in Ukrainian language into the programme of your transmissions.</p> <p>Thousands and thousands of such Ukrainians as my person, who were forced to leave their home, escaping from the terror, and millions of Ukrainians behind the iron curtain will hear those broadcasts.</p> <p>Please give us a possibility, to listen to the „Voice of America“ in our native language.</p> <p>Signature: _____</p> <p>Address: _____</p>	<p>To: British Broadcasting Corporation LONDON W.C. 2</p> <p>As an Ukrainian radio-hearer of the programme of the BBC, I beg you to introduce the broadcast in Ukrainian language into the programme of your transmissions.</p> <p>Thousands and thousands of such Ukrainians as my person, who were forced to leave their home, escaping from the terror, and millions of Ukrainians behind the iron curtain will hear those broadcasts.</p> <p>Please give us a possibility, to listen to the BBC in our native language.</p> <p>Signature: _____</p> <p>Address: _____</p>
--	---

Ці об'єднані рамкою англійські тексти треба вирізати, підписати повне прізвище та ім'я і означити свою теперішню адресу; потім узяти два конверти: один заадресувати: „Voice of America“ — New York, 19, N. Y. і сюди вкласти заяву до „Голосу Америки“, а другий заадресувати: „The British Broadcasting, London W. C. 2“ і сюди вкласти заяву до „Бі-Бі-Сі“.

Обидва конверти не запечатані а зати на пошті як друк.

П р и м і т к а: для здешевлення поштових витрат можна об'єднуватись декільком особам, тобто декілька однакових вирізок-заяв послати в одному конверті.

Бланк звернення-вимоги до керівництва «Голосу Америки» та «Бі-бі-сі» почати мовлення українською, опублікований в «Українських вістях». Новий Ульм, 1949, ч. 32, с. 4.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_015
2. Подобєд О. Українська планета ДіПі: культура та повсякдення. Житомир, 2018. 396 с.
3. Свобода. Джерзі Ситі; Нью Йорк. 1949. Ч. 290.
4. Свобода. Джерзі Ситі; Нью Йорк. 1950. Ч. 2.
5. Сухобокова О. Шлях до волі: Никифор Григоріїв (1883 – 1953). Київ; Вінниця, 2019. 608 с.
6. Тимошик М. Уроки діаспори для сучасних доморощених радіо- та телевізійних начальників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovoprosvity.org/2018/07/17/yak-nashi-emihranty-zmusyly-holos-ameryky-zahovoryty-ukrajinskoju/>
7. Українські вісті. Новий Ульм. 1949. Ч. 11.
8. Українські вісті. Новий Ульм. 1949. Ч. 24.
9. Українські вісті. Новий Ульм. 1949. Ч. 28.
10. Українські вісті. Новий Ульм. 1949. Ч. 29.
11. Українські вісті. Новий Ульм. 1949. Ч. 32.
12. Українські вісті. Новий Ульм. 1949. Ч. 55.
13. Українські вісті. Новий Ульм. 1949. Ч. 83.

Olena Podobied,

PhD hab. in History, Associate Professor

National Pedagogical Drahomanov University,

Kyiv, Ukraine, o.a.podobyed@npu.edu.ua

DISPLACED PERSONS (DP) AND THE CREATION OF THE UKRAINIAN SERVICE OF THE VOICE OF AMERICA

Abstract. *In the article the role of displaced persons and refugees from Ukraine, who were in West Germany after World War II, in creating the Ukrainian Service of the «Voice of America» is examined.*

After the end of World War II and with the beginning of the «Cold War», the «Voice of America» turned into one of the means for conducting the ideological confrontation between the USA and the USSR. The radio station aimed to reach listeners in the USSR and the countries of Central-Eastern Europe. The main task for the implementation of this project was the creation by the leadership of «Voice of America» of national departments.

Ukrainian emigres and displaced persons and refugees from Ukraine had particular hopes for opening the Ukrainian Service of the «Voice of America». Since 1947, Ukrainian emigrants

regularly sent appeals and requests to the appropriate authorities in the USA, in which they argued the importance of creating conditions for Ukrainian-language broadcasting.

In 1949, the editorial offices of the reputable Ukrainian newspapers in West Germany, «Nedilia» and «Ukrainski visti», launched the «Movement for Ukrainian Radio» action. During 1949, appeals to emigre Ukrainians, were printed on the pages of the newspapers mentioned so that they would send petitions to the «Voice of America» and BBC radio stations. The newspapers offered a form with English text, which the signatory should fill out: cut out the proposed text, write your last name and first name, indicate the address.

The Ukrainians of West Germany took an active part in the mentioned all-Ukrainian action. Soon, the editors of these newspapers began to receive copies of demands and petitions from individual Ukrainian citizens and organizations sent to «Voice of America» and the BBC.

On December 12, 1949, the Ukrainian language was broadcast on «Voice of America». The creation of the Ukrainian department was important. It was one of the instruments of USA foreign policy, a significant factor in the information war between the USSR and the USA. It was a platform with which emigrants from Ukraine to the whole world could declare the desire of the multimillion Ukrainian people to create their own independent state. According to the «Svoboda» newspaper, the creation of the Ukrainian Service «Voice of America» was one of the most important events for Ukrainians in 1949. It was a common victory for the USA government and the Ukrainian community in the free world. Not the smallest role in creating the Ukrainian-language broadcaster in the USA was played by displaced persons and refugees from Ukraine, who were in West Germany in the second half of the 1940s.

Key words: *displaced persons and refugees from Ukraine, West Germany, Voice of America Ukrainian Service, USSR.*

ПОЧАТОК РОБОТИ УКРАЇНСЬКОЇ СЛУЖБИ «ГОЛОСУ АМЕРИКИ»: КОЛИ ВІДБУВСЯ І ПРО ЩО БУВ ПЕРШИЙ ВИПУСК НОВИН

Олександр Набока,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії України
Луганський національний університет імені Тараса
Шевченка
м. Старобільськ, Україна
snaboka9@gmail.com

Анотація. У статті розглядається початок роботи Української служби міжнародної радіостанції «Голос Америки». Проаналізувавши зміст першого випуску новин Української служби радіостанції «Голосу Америки», автор дійшов до висновку, що контент першого україномовного радіоповідомлення радіо «Голос Америки» від 21 листопада 1949 р. повністю відображає ті міжнародні та політичні реалії, які склалися у світі у період геополітичного протистояння СРСР та США.

Ключові слова: Українська служба радіо «Голос Америки», «холодна війна», ідеологія, НАТО, інформаційна політика.

Розвиток військового конфлікту на Донбасі протягом останніх років показав, що його інформаційна складова стає все більш важливими у процесі досягнення політичних та геополітичних завдань. Відповідно, зростає і актуальність розроблення ефективних методів протидії інформаційної агресії. У цьому контексті, дуже важливим є вивчення історичного досвіду організації інформаційної політики, як методу досягнення політичних та зовнішньополітичних цілей, особливо у другій половині ХХ ст., у період ідеологічного протистояння доби «холодної війни».

У цьому сенсі, вельми важливим вважається дослідження діяльності Української служби «Голосу Америки» – підрозділу легендарної радіостанції віщання якої на радянський табір у період «холодної війни», стало одним з найефективніших методів ведення інформаційної та ідеологічної боротьби західного світу проти СРСР.

Попри важливість наукового осмислення цієї проблематики, вона майже не досліджувалася представниками української історіографії. Маємо констатувати відсутність узагальнюючих, системних наукових робіт з діяльності Української служби «Голосу Америки».

Українська служба «Голосу Америки», яка була створена у 1949 р., у період масштабного розгортання «холодної війни», відзначає сьогодні 70-ти річний ювілей. Її поява була обумовлена необхідністю донесення ідеологічних цінностей західного світу до найчисельнішої етнічної групи, яка знаходилася під владою Радянського Союзу – українців. Створена за ініціативи представників української діаспори, Служба мала демонструвати наявність «іншої України» – яка успішно склалась, попри її існування на території іншої країни, з принципового іншим набором

культурно-релігійних цінностей. Головний посыл, який несли кореспонденти радіостанції, полягав у тому, що цінності свободи та демократії, в умовах яких у другій половині ХХ ст. розвивалося українське діаспорянське суспільство, не тільки не є перешкодою, але й важливим фактором етнічного розвитку українського народу. Натомість, радянський, тоталітарний досвід є однією з загроз його існуванню.

Як відомо, у більшості робіт інформаційного характеру можна зустріти дату 12 грудня 1949 р., яка вважається днем заснування Української служби «Голосу Америки». Зокрема, саме це число згадується на сайті Української служби «Голосу Америки» [1].

Проте наявні у нашому розпорядженні документи вказують на те, що вірогідно, віщання українською мовою на радіостанції «Голос Америки» почалося дещо раніше. Зокрема, на сайті «diasporiana.org.ua/» – важливому зібранні джерельних матеріалів та історичних наукових праць української діаспори, зберігається документ під назвою «Радіоповідомлення ВВС та «Голосу Америки», датований 21 листопадом 1949 р. [2], який складається із надрукованих повідомлень, що прозвучали на вищезгаданих радіостанціях, у понеділок, 21 листопада 1949 р. Усі записи новин викладені українською мовою.

Не виключено, що це зібрання радіо-повідомлень – просто переклад англomовних версій новин, озвучених радіостанцій. Проте, є версія, що це саме україномовні повідомлення, які з'явилися у ефірі за три тижні до офіційного початку роботи Української служби «Голосу Америки». Останню гіпотезу, зокрема, відстоює у статті «Як наші емігранти змусили «Голос Америки» заговорити українською» [3], український вчений Микола Тимошик.

Автор статті наполягає на тому, що перший випуск української програми новин на радіо «Голос Америки» відбувся саме наприкінці листопада 1949 р. «Коротке інформаційне повідомлення однієї з найвідоміших у світі газет – «The New York Herald Tribune» (число європейського випуску від 23 листопада 1949 року) було для світового українства справжньою і несподівано швидкою сенсацією. Ось його зміст: «Цієї неділі 20 листопада в програмі радіомовлення «Голосу Америки» для народів за залізною завісою появилася, нарешті, передача для українців» [3], – відзначив науковець.

М. Тимошик представив у статті повідомлення видання «The New York Herald Tribune», аналіз якого дозволяє зробити висновок про те, що саме на початку листопада 1949 р. Українська служба найвідомішого у радянському таборі радіо-ресурсу західного світу вже працювала. Зокрема, у матеріалі говориться про таке: «США вперше почали безпосередньо говорити до 40 мільйонів населення України, до людей, які люблять волю і впродовж століть ставили спротив насильству. Передачі «Голосу Америки» ведені в українській мові» [3].

Проте, запустити регулярне радіомовлення українською наприкінці 1949 р. не вдалося. Це пов'язано із тим, що на той момент Українська служба «Голосу Америки» була не до кінця укомплектована кадрами. Відповідно, строки її офіційного відкриття були перенесені на початок грудня, конкретніше – на 11 число.

М. Тимошик у своїй статті виклав відповідь американського посольства у Великій Британії на чисельні запити українців за кордоном, щодо початку українського радіомовлення. У цьому документі, зокрема, зазначається: «Регулярні висилки «Голосу Америки» українською мовою розпочнуться з 12 грудня ц. р. «Голос Америки» транслюватиме ВВС на хвилях 49,4, 41,6, 31,9, 24,8, 19,16 щодня о 6.30 – 7.00 вечора. Повтор передачі вранці від 11 год. на хв. 25,1. Запізнення виходу пояснюється тим, що українська редакція ще не сповна скомплектована» [3].

Отже, цілком ймовірно, що розміщений на сайті «diasporiana.org.ua/» вищезгаданий документ, враховуючи вказану у ньому дату, дозволяє розкрити зміст першого україномовного випуску новин радіо «Голос Америки».

Варто розглянути також інформаційне наповнення цього першого випуску, яке цілком відображає той міжнародний контекст, який склався у період розгортання «Холодної війни».

Більшість україномовних новин, що були озвучені у ефірі 21 листопада 1949 р., торкалися подій, безпосередньо пов'язаних із процесом оформлення Північноатлантичного альянсу (НАТО), який саме тоді тривав і входив у свою кінцеву на той час фазу. Зокрема, у одному з повідомлень говорилося про нараду американського Державного секретаря Діна Ачесона (1893–1971) (у документі Ачесона – *О. Н.*) із «представниками п'яти західних держав і Канади в справі складення Атлантийського пакту» [2].

Серед іншого, у повідомленні говорилося також про зустріч Ачесона із представниками Сенатської комісії з закордонних справ з приводу обговорення проекту створення НАТО. Зазначалося, що «Голова Сенату Коннеллі заявив, що проект буде підтриманий та стверджений майже одногласно обома палатами Конгресу США» [2].

Інше радіо-повідомлення торкалося політичної ситуації у Норвегії напередодні входження країни до Північноатлантичного альянсу. Зокрема, повідомлялося про повну підтримку правлячої тоді Норвезької робітничої партії проекту створення НАТО. «Конгрес норвезької робітничої партії, що має абсолютну більшість у парламенті, ухвалив приєднання Норвегії до Атлантийського оборонного союзу»... Одночасно конгрес та парламент відхилили пропозицію ССРСР (саме таке написання назви Радянського Союзу було подане у тексті – *О. Н.*) про складення оборонного пакту між ССРСР та Норвегією» [2], – відзначали українські кореспонденти «Голосу Америки».

У повідомленні робилося припущення, що разом із Норвегією, рішення про вступ до НАТО прийме і Данія, яка, на їх думку, «не може додержуватися нейтралітету, обеззброєною стояти перед можливістю агресії» [2].

Посилаючись на представників французьких урядових кіл, Українська служба «Голосу Америки» повідомляла також про бажання «Французької Африки» вступити до Атлантичного оборонного союзу та його готовність включити цю територію до «зони безпеки». Останнє передбачалося зробити за рахунок заснування на іспанському острові Мінорка американської військової бази [2].

Важливим з точки зору дослідження історії створення НАТО є і повідомлення про зустріч британського міністра іноземних справ Ернеста Бевіна (1881–1951) із своїми колегами з Туреччини та Греції, на яких обговорювалася ідея створення Середземноморського союзу, який «повинен бути продовженням Атлантийського пакту» [2].

Серед інших інформаційних приводів, на які звернули увагу журналісти Української служби «Голосу Америки» 21 листопада 1949 р. стала промова вже згаданого міністра іноземних справ Великої Британії Е. Бевіна на конгресі тред-юніону робітників транспорту, у якій чиновник, привітавши початок у власній країні «справжньої соціальної революції», засудив робітничу політику Радянського Союзу, де «побудовано величезні системи концентраційних таборів рабської праці» [2].

Натомість Бевін, як повідомляло радіо «Голос Америки», закликав робітників підтримати ідею створення НАТО. «Західні держави завершують побудову оборонної системи Атлантийського Союзу для оборони Західного світу, західної демократії і способу життя від наступу ССРСР, що прагне шляхом зовнішньої та внутрішньої агресії поодиноці підпорядкувати собі всі народи Західного світу», – говорилося у повідомленні з посиланням на Бевіна.

Радянські «табори рабської праці» згадуються і у іншому повідомленні, про те, що Новозеландська федерація праці, разом із Австралійською та Американською, виступила з вимогою міжнародного розслідування їх існування.

Були згадані і переслідування церкви у країнах радянського табору. Зокрема, говорилося про промову Папи Римського Пія XII (1876–1958), який засудив наступ радянського тоталітарного режиму на церкву, який понтифік назвав «нечуваним і жорстоким». На думку Папи, сучасне йому переслідування християн з боку комуністів можна порівняти із діяльністю римського імператора Нерона [2].

У випуску новин також підіймалися питання, пов'язані із гальмуванням процесу вироблення основ післявоєнного устрою між СРСР та західними країнами у зв'язку із початком «Холодної війни». Зокрема, говорилося про безрезультатність на той момент міжнародних переговорів щодо визначення статусу Австрії та середземноморського порту Трієст. Також повідомлялося про провали спроб комуністів закріпити свої позиції у Греції та Індії [2].

Отже, контент першого україномовного радіоповідомлення радіо «Голос Америки» від 21 листопада 1949 р. повністю відображає ті міжнародні та політичні реалії, які склалися у світі у період геополітичного протистояння СРСР та США. Журналісти намагалися донести до українських слухачів, які жили по той бік «залізної завіси» своє бачення розвитку міжнародного процесу, всупереч пануючій тоді у радянському таборі ідеології. Саме тому, вони вважали за потрібне зробити наголос саме на питаннях створення Північноатлантичного альянсу, недоліках соціальної політики радянського керівництва, антицерковній складовій тоталітарної політики у Східній Європі, боротьби проти поширення комунізму у різних країнах та регіонах. Українська служба «Голосу Америки», таким чином, ставала допоміжним

механізмом інформаційної боротьби західного світу проти свого радянського конкурента, за допомогою якого робилися спроби розбити його ідеологічний моноліт.

Список використаних джерел:

1. Сайт радіостанції «Голос Америки» українською мовою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20100825110203/http://www1.voanews.com/ukrainian/about-us/>
2. Радіоповідомлення ВВС та «Голосу Америки» від 21 листопада 1949 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/19140/file.pdf>
3. Тимошик М. Як наші емігранти змусили «Голос Америки» заговорити українською [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovoprosvity.org/2018/07/26/yak-nashi-emihranty-zmusyly-holos-ameryky-zahovoryty-ukrajinskoju-2/>

Naboka Oleksandr,

Dr. habil. (History), Professor

Taras Shevchenko National University of Luhansk

Starobilsk, Ukraine, snaboka9@gmail.com

THE VOICE OF AMERICA UKRAINIAN SERVICE BEGINS ITS WORK: WHEN DID IT HAPPEN AND WHAT WAS THE FIRST NEWSCAST ABOUT

Abstract. *This article is concerned with the beginning of the work of the Ukrainian Service of the Voice of America. Despite the importance of this issue it has not been thoroughly studied by representatives of Ukrainian historiography. It is the author's opinion that the first Ukrainian-language broadcast of the Voice of American took place on November 21, 1949, several weeks earlier than cited on the current VOA Ukrainian website. Based upon the work of Ukrainian scholars such a difference in official launch dates reflects a lack of staffing as Ukrainian-language broadcasting was being launched, leading to a delay in the implementation of sustained regular broadcasting.*

After content analysis of the first broadcast of news by the Ukrainian Service of the Voice of America, the author concludes that the content of the first Ukrainian-language VOA broadcast from November 21, 1949, reflects the international and political realities, which existed in the world during the geopolitical confrontation between the USSR and the USA. The journalists tried to convey to Ukrainian-language broadcast listeners who lived on the other side of the Iron Curtain their vision of the development of the international process, contrary to the ideology that prevailed in the Soviet camp. That is why they felt it necessary to cover the establishment of the North Atlantic Treaty Organization (NATO), the shortcomings of social policy of the Soviet leadership, the anti-religious component of totalitarian policy in Eastern Europe, the fight against communism's expansion into other countries and regions. Through this process the Ukrainian

Service of the Voice of America became an auxiliary mechanism in the information struggle of the Western world against its Soviet competitor, and whereby attempted to break the Soviet ideological monolith.

Key words: *Voice of America Ukrainian Service, the Cold War, Ideology, NATO, Information Policy.*

«ГОЛОС АМЕРИКИ» ЯК СКЛАДОВА ПРОТИСТОЯННЯ США ТА СРСР У ПЕРІОД «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ»

«ГОЛОС АМЕРИКИ» І «ВІЙНА ОБРАЗІВ» В ІСТОРІЇ «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ»

Андрій Мартинов,
доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник,
Інститут історії України НАН України
м. Київ, Україна
martynov.andriy15@gmail.com

Анотація. У статті висвітлено питання «війни образів», яка посідає особливе місце в ідеологічному протистоянні СРСР і США в роки «холодної війни». Громадяни на Заході і на Сході відчували дух холодної війни, насамперед, в розгортанні з обох боків масштабної інформаційно-пропагандистської баталії, адже ключовою була боротьба за симпатії людей. «Голос Америки» транслював радіопередачі, які впливали на лідерів думок за «залізною завісою», що давало можливість поступово підривати зсередини комуністичну ідеологічну гегемонію. «Голос Америки» намагався говорити з радянською аудиторією мовою базових цінностей демократії і повсякденних турбот.

Ключові слова: «Голос Америки», «війна образів», ідеологічне протистояння, СРСР, США, «холодна війна».

«Війна образів» посідає особливе місце в ідеологічному протистоянні СРСР і США в роки «холодної війни». В 1981 р. Президент США Р. Рейган назвав СРСР «імперією зла», користуючись стереотипами, введеними у масову свідомість фільмами серії «Зоряних війн», ввівши до ідеологічної війни есхатологічні мотиви протистояння добра і зла. Радянська пропаганда щоденно розповідала про внутрішні та зовнішні злочини американського імперіалізму. Зрештою, перемога у «війні образів» і конкуренції тлумачень різних смислів є важливою передумовою здобуття перемоги у війні в фізичному просторі.

Після відновлення середнього мінімуму стандартів життя, які в СРСР суттєво поступалися західним, світ соціалізму почав програвати ідеологічну війну, яка була важливою складовою біполярного протистояння, і розгорталась не лише на глобальному, а й на регіональному рівнях. Взагалі пересічні громадяни на Заході і на Сході відчували дух «холодної війни», насамперед, в розгортанні з обох боків масштабної інформаційно-пропагандистської баталії, адже ключовою була боротьба за симпатії людей.

Періодизація глобальних та регіональних аспектів ялтинсько-потсдамської системи в умовах «холодної війни» може бути представлена наступним чином: перший період охоплює 1946–1962 рр. час, коли були сформовані структури біполярного протистояння, через низку криз (берлінська, пов'язана із побудовою муру, угорське народне повстання) було стабілізовано становище в розколотій на два ворожі табори Європі. Закінчується перший період Карибською кризою 1962 р., коли СРСР і США стояли найближче до ядерного удару один по одному, що стимулювало керівництво двох супердержав до пошуку компромісів заради унеможливлення ядерного зіткнення. Цей курс привів до низки домовленостей щодо обмеження рівнів ядерних озброєнь та до Договору щодо обмеження систем протиракетної оборони 1972 р. Другий період (1962–1979) визначався розрядкою в Європі, водночас йому було притаманне гостре протистояння на регіональному рівні. Починаючи з 1972 р., часу нормалізації американсько-китайських відносин, СРСР опинився в геостратегічній ізоляції по всьому периметру своїх кордонів. Врешті, загострення радянсько-американського протистояння на регіональному рівні стало однією із причин згортання політики розрядки; третій період 1980 – 1991 рр. характеризується поступовим переходом ініціативи в глобальному протистоянні до західного блоку. СРСР в силу неспроможності економічного забезпечити свої глобальні зобов'язання (фінансова допомога офіційно надавалась декільком десяткам «прогресивних режимів», водночас темпи економічного зростання уповільнювались) здає свої регіональні позиції, програє ідеологічну війну і зазнає поразки в холодній війні.

Кожному з цих періодів були властиві особливості інформаційно-психологічної війни. Під час першого періоду (1946–1962) ідеологічна конфронтація загалом була найгострішою, не зважаючи на спроби М. Хрущова (XX з'їзд КПРС 1956 р.) вести мову про можливість мирного співіснування двох ворожих систем. Період 1962–1979 рр. (до введення радянських військ у Афганістан) характеризувався загальним трендом до розрядки, але тільки не в сфері ідеологічного протистояння, яке тривало. Нарешті період 1979–1991 рр. був визначальним у процесі втрати СРСР ідеологічної ініціативи та остаточної ідеологічної поразки радянської моделі комунізму. На кожному з цих етапів радіостанція «Голос Америки» була на вістрі інформаційної війни з СРСР. Альтернативна інформація зі США поступово але неухильно підривала комуністичну ідеологічну монополію в СРСР. Офіційна ідеологія отримала потужного конкурента у символічному просторі, який є не менш важливим, аніж фізичний простір. «Голос Америки» транслював радіопередачі, які впливали на лідерів думок за «залізною завісою», що давало можливість поступово підірвати зсередини комуністичну ідеологічну гегемонію.

Ідеологічна боротьба проти СРСР в США з самого початку була поставлена на наукову основу. Наукові дослідження соведологів помітно впливали на стратегію розвитку іноземного мовлення на територію СРСР. Зокрема, була визначена цільова аудиторія потенційних лідерів думок, представлених творчою і технічною інтелігенцією. Використовувались головні міфи: Роботи, Прогресу, Щастя, а також ідеологічні конструкти Націоналізму, Демократії, Соціалізму [1, с. 28]. Аудиторія

«декодує» інформацію у рамках певної ідеологічної побудови. У відповідь в СРСР розгорталась боротьба із символами західного впливу джинсами, довгим волоссям, музикою і танцями різних неklasичних стилів. Так поступово комунікація, а не реальність, впливала на радянську суспільну свідомість. Під масовою комунікацією мається на увазі «діяльність з імплементації у масову свідомість оцінок подій і явищ, актуальних з точки зору діючого суб'єкта» [1, с. 115].

«Голос Америки» намагався говорити з радянською аудиторією мовою базових цінностей демократії і повсякденних турбот. Позаяк у офіційному дискурсі циркулювала тільки радянська інформація, антирадянська інформація відразу опинялась у фокусі суспільної уваги, адже давала альтернативну модель тлумачення радянської дійсності. Так чутки та анекдоти ставали віддзеркаленням того, що «бачить» колективна свідомість, заперечуючи офіційну, публічну і частково приватну прорадянську інформацію. Навіть чутки несли негативну інформацію про радянську систему, адже про позитив розповідала радянська пропаганда. Західна пропаганда зваблювала, а не примушувала. У підсумку «Перебудова» відірвала слухача від старих джерел інформації (секретарів компартії) до нових джерел (дисидентів).

Підтримана державними інститутами США радіостанція вже на етапі свого створення відігравала певну роль у формуванні образу української громади в США, а також опосередкованого розуміння українців в радянській Україні її образу на Заході. «В перші роки після закінчення Другої світової війни вся увага української громади зосереджується на допомозі українцям, які опинилися в таборах для біженців і переміщених осіб у Західній Європі» [2, с. 55]. В 1948 р. Конгрес США дозволив цій групі осіб емігрувати до США. Канадський історик українського походження С. Єкельчик слушно зазначає, що сучасна українська ідентичність була сформована подіями, які відбувалися в Східній Європі впродовж останніх трьохсот років. Тому не дивно, що українська історична ідентичність ототожнюється саме з цим регіоном. Теоретичні питання виникають лише при спробі геополітичного та історичного визначення меж і сутності східноєвропейської ідентичності.

Цікавим джерелом з історії впливу зарубіжних радіоголосів на радянську дійсність є творчість Анатолія Кузнецова (1929–1979), який народився в Києві, де під час Другої світової війни став свідком розстрілів у Бабиному Яру. У серпні 1969 р. він попросив політичного притулку у Великій Британії, де працював на радіо «Свобода». Тут він у 1972–1979 рр. вів щотижневі передачі у рубриці «Письменник у мікрофона» в жанрі сповідальної публіцистики. Загалом вийшли у ефір 233 бесіди [3, с. 10]. Певний час тривала дискусія з приводу визначення цільової аудиторії «Голосу Америки» щодо радянської України. Не випадково виникало риторичне питання: «якою мірою радянська Україна належала до Східної Європи?» [4, с. 120]. Впродовж своєї історії Україна залишалася об'єктом боротьби за домінування між різними імперськими утвореннями. Навіть входячи до них, вона не мала власної імперської ідентичності. Східна Європа також є регіоном, розташованим між «німецьким» та «слов'янським» світами. Вона теж була «яблуком розбрату» у боротьбі за європейське та світове домінування. Народи Східної Європи, заангажовано віднесені

різними великодержавними ідеологами до «малих народів», також, як і набагато чисельніші українці не мають власної імперської ідентичності. Ця обставина, на нашу думку, міцно закріплює Україну у просторі східноєвропейської ідентичності. У цьому сенсі не була виключенням навіть радянська Україна, адже у складі СРСР вона розвивала найтісніше співробітництво зі східноєвропейськими країнами, які входили до Ради економічної взаємодопомоги.

«Східна Європа» як нова геополітична реальність виникла за підсумками Другої світової війни. Упродовж майже сорока років територію, в межах якої домінував Радянський Союз, розглядали як окремих світовий регіон, що засвідчує відповідна документація ООН. «Зовнішня імперія» СРСР визначалася на Заході як «Східна Європа». Термін «Центрально-Східна Європа» видався компромісним. Однак у радянській історичній традиції мова йшла спочатку про країни народної демократії (попри парадоксальність цього терміну), потім про європейські соціалістичні країни.

17 лютого 1947 р. США розпочали передачі «Голосу Америки» російською мовою. Головними темами передач стали міжнародні події і життя в США. В червні 1950 р. вийшло в ефір радіо «Вільна Європа», чийі передачі здійснювались мовами народів Східної Європи. В 1951–1956 рр. США спробували перейти від стратегії стримування комунізму до стратегії звільнення від комунізму. З цією метою шукали союзників у емігрантському середовищі. У серпні 1951 р. перед відкриттям у Мюнхені США зробили спробу консолідації антикомуністичної еміграції. Але навіть не запросили представників керованого українцями «Антибільшовицького блоку народів». Представники національних рухів виступали за незалежність своїх народів без будь-яких плебісцитів. Так не вдалося знайти господаря майбутньої радіостанції «Свобода», яка транслювала би передачі на СРСР у емігрантському середовищі [5, с. 282-283].

Поступово в американському середовищі аналітиків, які працювали на «Голос Америки» кристалізувалось чітке уявлення про російські цивілізаційні маркери: 1) держава вище за все; 2) суспільство вище за людини як індивіда; 3) не багатство гарантує владу, але влада забезпечує багатство; 4) інновації виправдані настільки, наскільки вони сприяють військовій могутності, розширенню території і зміцненню держави; 5) вищий моральний принцип має забезпечувати силу влади; 6) основне призначення держави патерналістське. Україна історично перебуває у цивілізаційній смузі ліберальної західної і традиційної східноєвропейської цивілізацій. Ставлення до України детермінується логікою цивілізаційного фактору. «Україна, – зазначав С. Гантінгтон, – позначена роздвоєністю і має дві окремі культури. Лінія цивілізаційного розлому між Заходом та православ'ям проходить через її осердя, і так було впродовж століть» [6, с. 124]. Такий цивілізаційний дуалізм, залежно від конкретної ситуації у міжнародних відносинах, може бути як слабкістю, так і конкурентною перевагою України. Петро Яцик констатував, що «у нас, в українців, кожен неодмінно хоче мати саме вирішальний голос. У родині, громаді, в підприємстві, в державі скрізь. Це вбивче, руйнівне для серйозної справи, для будь-якого соціального організму бажання індивідуума. Воно несе з собою хаос, анархію,

руйнацію. Кожен виставляє себе перед іншими за найбільшого авторитета й не має жодної поваги чи бодай довіри до справжніх авторитетів» [7, с. 66]. Попри ці ментальні особливості, громадська думка в радянській Україні функціонувала стандартами загальних соціально-психологічних тенденцій. Італійський соціолог Вільфредо Парето в 1895 р. ввів принцип, який пізніше був названий його ім'ям. В суспільстві люди поділені на тих, кого він назвав «значуща меншість», яких 20% і яким належить більша частина грошей та впливу, і решту, котру він назвав «тривіальна більшість» близько 80%. Згодом він помітив, що цьому принципу підпорядкована фактично вся економічна діяльність. Вважається, що «масова людина» не здатна мислити раціонально, її свідомість мають формувати представники еліти. Причому логіка переконання має бути доступною для інтелекту об'єкту впливу, переконання варто здійснювати, спираючись на факти, відомі об'єкту, переконлива інформація має містити узагальнюючі пропозиції та логічно несуперечливі конструкції, факти повинні мати емоційне забарвлення [8, с. 16]. Враховуючи це, радіопередачі «Голосу Америки» користувались технологією «Вікна Овертона», тобто чіткого визначення меж допустимого спектру думок у публічних висловлюваннях з точки зору суспільної моралі. Поступово із «розширенням» цього «вікна» змінюються соціальні установки. «Мало хто матиме силу, щоб переломити хід історії, – казав Роберт Кеннеді, – проте кожен із нас може працювати, щоб трохи змінити перебіг подій. І, як результат цього, буде написана історія покоління» [9, с. 539].

Навколишнє середовище формує повсякденну ментальність, все працює на свідомість. Альтернативні радянському національному дискурсу передачі «Голосу Америки» констатували, що по обидва боки Атлантичного океану українська нація нехай і уявна, але не видумана спільнота. Символічне уявлення продукує образи, що сприймаються як частина дійсності.

Мета статті полягає у висвітленні впливу радіомовлення «Голосу Америки» на ідеологічно обтяжену «війну образів» радянської України на різних етапах «холодної війни».

16 серпня 1954 р. розпочалися передачі «Радіо Свободи» на СРСР. До 1976 р. «Радіо Вільна Європа» спеціалізувалось на передачах для слухачів у східноєвропейських соціалістичних країнах [10, с. 11]. З ефіру лунали щоденні 20 хвилинні програми, які повторювались до 36 разів на добу. Двічі на тиждень виходили годинні програми. Щонеділі транслювались релігійні програми. Аудиторія у великих містах перебувала під впливом «глушилок». На селі середні і короткі хвилі ловились краще [10, с. 38].

В 1960-х рр. в Україну повернулися в'язні сталінських таборів, зокрема й учасники повстанського руху. Лібералізація режиму відкрила шлях до публікацій перекладів західних письменників, популярною ставала західна музика. Нова хвиля дисидентського руху в радянській Україні активізувала роботу «Голосу Америки». Впродовж 1966–1969 рр. в УРСР побували 89 зарубіжних молодіжних делегацій у складі 2075 осіб, а з України виїздили 92 делегації у складі 1389 осіб [11, с. 20].

Радянська пропаганда представляла їм свій образ України у «сім'ї великій, новій». Радянські спеціальні служби намагались використовувати ситуацію з метою контрпропаганди. На початку 1971 р. приводом для арештів національно свідомих і найбільш активних у громадському житті осіб була «справа Добоша» – арешт молодого бельгійця українського походження, який приїхав у туристичну поїздку в Україну нібито за завданням «зарубіжного антирадянського центру» для нав'язання контактів з українською радянською інтелігенцією» [12, с. 517]. «На загальному стані українського дисидентства – пише Я. Грицак, – відбився провінціалізм культурного життя в Україні: брак контактів із зовнішнім світом, недостатнє знання іноземних мов і обмежений доступ до нерадянських книг» [12, с. 533]. За цих обставин все вагомішим було значення закордонних «голосів» для надання альтернативної інформації радянському суспільству. Але навіть у такому випадку перша зустріч із західним світом ставала формою когнітивного дисонансу для радянської людини. Житомирська журналістка Алла Ярошинська (1953 р. народження) у своїх спогадах, які були надруковані у 2010 р., як вона в 1982 р. вперше у житті з туристичною поїздкою побувала в Західній Європі. «Я не мліла, як деякі з наших співвітчизників, побачивши 200 сортів сира і ковбас. Мене це мало цікавило. Я ходила вулицями давніх західних міст – облаштованих, ситих – і думала про те, яка велика брехня – про західних пролетарів, яких КППС понад 70 років закликала до єднання. Усвідомлювати це, дивлячись на батьківщину з Лондона, була образливо. Це відіграло свою роль у моїй подальшій професійній діяльності» [13, с. 560].

У 1986 р. у передачах «Голосу Америки» домінувала тема Чорнобильської катастрофи. У 1987 – 1988 рр. значна увага приділялась тематиці святкування 1000-річчя Хрещення Русі. На цьому фоні набирав обертів процес Перебудови. «Об'єктивно перебудова була зумовлена кількома принципово важливими чинниками: 1) прогресуючим відставанням СРСР від розвинених країн Заходу і прагненням їх догнати; 2) повною втратою віри правлячої еліти країни за роки брежневського пустослів'я в офіційну ідеологію марксизму; 3) прагненням еліти як фактичного власника багатств країни юридично оформити і своє становище і власність» [14, с. 7]. Гласність і перебудова в СРСР ставлять питання нових стандартів журналістської діяльності. За цих обставин «Голос Америки» продовжив свою місію важливого зовнішнього джерела інформації, чия суб'єктивність була тим цікавішою, чим складнішими ставали суспільно-історичні процеси.

Французький філософ-екзистенціаліст А. Камю зазначав, що фактична свобода індивіда розвивається повільніше, ніж його уявлення про свободу. Домінуючою парадигмою сприйняття Європи в Україні впродовж ХХ століття була ідея соціального еволюціонізму. Відповідно до цього висувалася ідея модернізації як наздоганяючого розвитку. Нагадаємо, що еволюціонізм припускає універсальну шкалу розвитку, на яку відповідно до рівня розвитку нібито можна нанести всі суспільства. Одні з них стоять вище за інші і втілюватимуть той стан розвитку, якого можуть і повинні досягти нижчі. Тобто нижчі можуть орієнтуватися на стан вищих і отримувати від них компетентну допомогу. Утім, еволюціонізм розрізняє

лише один вид зв'язка в соціальній реальності – причинно-наслідковий (причина А, щоб бути причиною Б, повинна передувати їй у часі). Причому ігнорується взаємозалежність. Якщо каузальні зв'язки розвиваються у часовому вимірі, а взаємозалежність розгортається у просторовому вимірі (якщо певною характеристикою володіє А, то одночасно нею не може володіти Б). Таким чином, еволюціонізм моделює взаємодію суспільств як гру з ненульовим результатом, а просторову ієрархію суспільств у світовому порядку підміняв хронологією їхнього розвитку. Українське суспільство, зважаючи на його місце у світовій ієрархії не має в розпорядженні таких самих ресурсів як західні суспільства.

Фактично впродовж 1946 – 1991 рр. не в останню чергу завдяки діяльності «Голосу Америки» у масовій свідомості української діаспори і пострадянського українського суспільства сформувалися різні образи України: ідеальний образ єдиної Соборної України; соціокультурні регіональні образи українського Заходу та українського Сходу; образ постколоніальної України, яка реально здобуває незалежність тільки після Революції Гідності. З цими образами досі конкурують стереотипні образи радянської України, сформовані радянською пропагандою: «сільська Україна до 1917 року»; «потужна Радянська Україна – братня республіка СРСР»; «індустріальний Донбас – аграрна Галичина». Об'єктивно ніколи ці образи не відповідатимуть реальності.

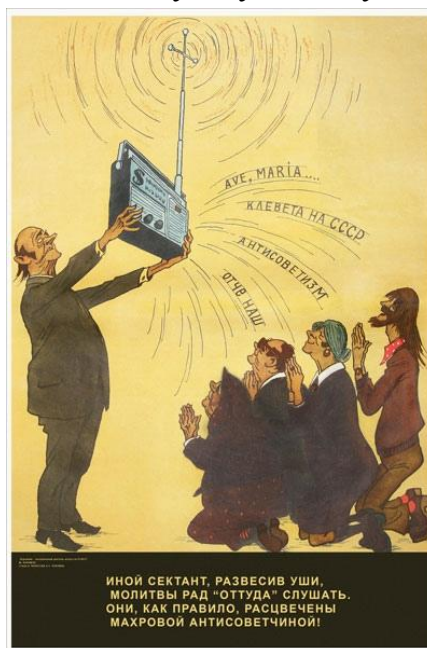
Розширення горизонтів супроводжує та поглиблює зародкову егалітарну систему образів, дедалі більше звертаючись до глобальних моделей споживання й доброго життя як мірила. Після створення СРСР та включення до його складу західноукраїнських земель важливим «референтом» є Європа. Причому за умов існування «залізної завіси» такою «ближньою» Європою була, звичайно, не стільки Західна Європа (яка взагалі здавалася раєм на землі), скільки радянська східноєвропейська сфера впливу та контролю. Адже кожна знакова подія історії «соціалістичного табору»: антитоталітарні народні повстання 1956 р. у Польщі та Угорщині, події 1968 р. у Чехословаччині, падіння Берлінського муру 9 листопада 1989 р. ставали приводом для замислення над власною українською долею.

Частина українських науковців розглядає причини небажання країн «старої» Європи надати європейській державі Україні перспективу членства в Європейському Союзі, зокрема, в незавершеності процесу примирення європейської історії з географією, суттю якого є подолання пам'ятевого розколу між Сходом і Заходом. Насамперед, мова йде про засудження комуністичних режимів. Історично в Україні цінності свободи, демократії та національної державності стверджувалися у різний час. Внаслідок цього вони досить часто не просто конкурували між собою, а й конфліктували.

Впродовж усіх десятиліть своєї діяльності «Голос Америки» оволодів мистецтвом справляти приємне враження, встановив зі слухачами довірливий контакт. Заради цього були знайдені потрібні аргументи, які викликали інтерес слухачів. Враховувався освітній рівень слухачької аудиторії, їхня попередня

поінформованість щодо тем обговорення, можливі контраргументи радянської пропаганди.

Людина змінює погляди, коли дістає нову інформацію, що явно суперечить старій, на основі якої були сформовані погляди. Причому люди намагаються відкинути інформацію, яка не узгоджується з їхньою системою поглядів. Радіо «Голос Америки» не стверджувало того, що було неспроможне довести, що справляло на слухачів враження переконливої і загалом правдивої інформації. Після 1991 р. удосконалення діяльності «Голосу Америки» пов'язане з журналістикою участі, сприянні розбудові демократичних суспільних інститутів, чіткого усвідомлення змін у поведінці медійної аудиторії, розбудови симетричних комунікаційних відносин та актуальних засад інформаційного обміну в сучасному медіа-середовищі.

Радянська карикатура, що висміює «західні голоси» та їхніх слухачів

Карикатура на «Голос Америки» (джерело: сайт «Бі-бі-сі»)

Список використаних джерел:

1. Почепцов Г. Г. Пропаганда 2.0. – Харьков, 2018.
2. Трощинський В. П., Шевченко А. А. Українці в світі. – К., 1999.
3. Кузнецов А. На «Свободе»: беседи у мікрофона, 1972 – 1979. – М., 2011.
4. Портнов Андрій. Між «Центральною Європою» та «Русским миром»: Сучасна Україна у просторі міжнародних інтелектуальних дискусій. – К., 2009.
5. История России. XX век. 1939 – 2007 / Под ред. А. Б.Зубова. – М., 2011.
6. Гантінгтон С. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку. – Л., 2006.
7. Слабошпицький Михайло. Українець, який відмовився бути бідним. – К., 2011.
8. Сугестивні технології маніпулятивного впливу. – К., 2011.
9. Гудмен Марк. Злочини майбутнього. – К., 2019.
10. Ремовська О. «Говорить радіо Свобода». Історія української редакції. – К., 2014.
11. Порожденные социалистическим интернационализмом. – К., 1980.
12. Грицак Я. Нарис історії України. – К., 2019.
13. Ярошинская А. А. Босиком по битому стеклу. Воспоминания. Дневники. Документы. – Т. 1. – Житомир, 2010.
14. Даниленко В.М. Україна в 1985 – 1991 рр.: остання глава радянської історії. – К., 2018.

Andriy Martynov,

*DSc (History), Professor, Leading Research Fellow,
NASU Institute of History of Ukraine, Kyiv, Ukraine
martynov.andriy15@gmail.com*

THE VOICE OF AMERICA AND THE “IMAGE WAR” IN COLD WAR HISTORY

Abstract. *The paper focuses on the coverage of the impact of Voice of America radio broadcasting on the ideologically burdened "war of images" of Soviet Ukraine at various stages of the Cold War.*

The War of Images holds a special place in the ideological confrontation between the USSR and the US during the Cold War. Scientific studies of Soviet scientists have significantly influenced the strategy of foreign language development in the USSR. Alternative information from the US gradually but steadily undermined the communist ideological monopoly in the USSR. Official ideology has gained a powerful competitor in symbolic space, which is no less important than physical space. Voice of America broadcast radio programs that influenced thought leaders behind the Iron Curtain, which gradually allowed the communist ideological hegemony to be subverted from within.

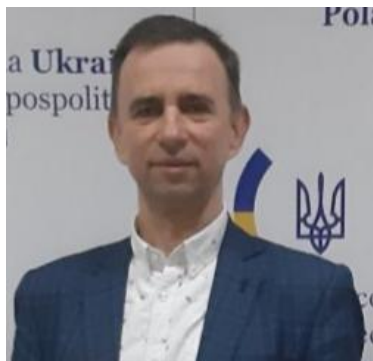
Voice of America tried to speak to the Soviet audience the language of the core values of democracy and everyday problems. Throughout all its decades of broadcasting, VOA has mastered the art of making a good impression and has established trusting contact with listeners.. For this reason, the necessary arguments were found that aroused the interest of the listeners. The educational level of the audience was taken into account, their prior information on the topics of

discussion, possible counter-arguments of Soviet propaganda. Voice of America did not claim to have been unable to prove what gave the audience the impression of convincing and generally true information.

The Voice of America experience is important in terms of current journalistic standards. These relations have an asymmetrical status marked by non-antagonistic confrontation with regard to a new status of privacy-agency. The latter is characterized by self-sufficiency and prosperity, which is illustrated by participatory journalism. The former despite trying to preserve asymmetry in the media-communicative space is gradually acknowledging the presence of new personified entities and their success in building symmetrical communicative relationship and formulating relevant principles of information exchange in the present-day mass media.

Key words: *Voice of America, war of images, ideological war, USSR, USA, Cold War.*

ПРОТИДІЯ КДБ УРСР «ЗАХІДНИМ РАДІОГОЛОСАМ» В ПЕРІОД «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ» (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЛУЗЕВОГО ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ СБУ)

Олег Машевський,
доктор історичних наук, професор
Київський національний університет імені Тараса
Шевченка
Київ, Україна,
olegmashev@ukr.net

Анотація. У статті на основі аналізу матеріалів Галузевого державного архіву Служби безпеки України, які вперше залучені до наукового обігу, розглядаються дотепер недостатньо розкриті аспекти проблеми протистояння радянських спецслужб західним «радіоголосам», що вели своє мовлення на Радянський Союз. Особлива увага звертається на діяльність українських редакцій відповідних західних радіостанцій, спроби КДБ УРСР протидіяти їм як технічними засобами, так і шляхом оперативної роботи.

Ключові слова: КДБ, «Голос Америки», «Бі-бі-сі», «Радіо Свобода», Україна.

Для України, яка з 2014 р. протистоїть агресії Російської Федерації, важливо вивчати досвід інформаційної боротьби, пропаганди, контрпропаганди, яка активно проводилася зокрема й на українських теренах у період «холодної війни» (кінець 1940-х – 1980-ті рр), коли тоталітарному Радянському Союзу з його сателітами протистояла західна демократична спільнота.

Тема радіопропаганди в другій половині ХХ років, зокрема на українських теренах, неодноразово піднімалася науковцями та публіцистами. Передусім варто відзначити низку ґрунтовних наукових праць на цю тематику О. Сухобокової [10, 11], а також публікації Ю. Каганова, І. Машенка, Р. Плейкіса [6, 7, 9]. Проте, дослідники, працюючи в архівах спецслужб, нині мають можливість опрацювати нові документальні джерела, що дозволяє заповнити певні прогалини, переосмислити деякі важливі деталі, дещо змінити погляд на загальні процеси, які відбувалися на вищезгаданій ниві. Зважаючи на це, у пропонованій статті робиться спроба, використовуючи архівні документи розглянути, уточнити такі питання діяльності західних «радіоголосів», як використання культурницької проблематики для популяризації своїх програм та залучення до них молоді, вплив української діаспори на редакційну політику українських редакцій відповідних західних радіостанцій, зміни у підходах до їхньої діяльності в період горбачовської «перебудови» другої половини 1980-х років, а також методи й засоби протидії цьому КДБ УРСР, починаючи від використання технічних засобів для придушення радіосигналів, до

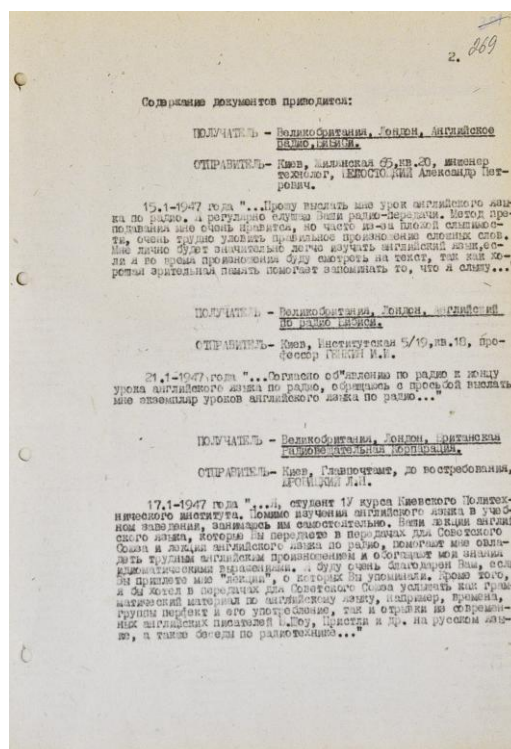
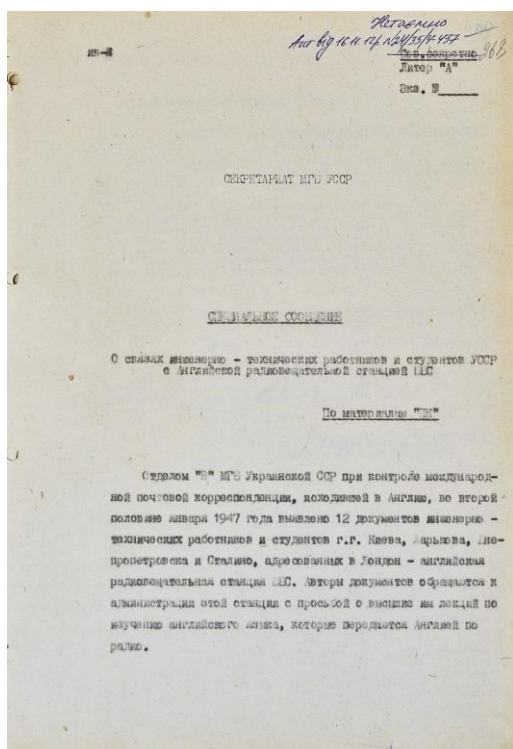
оперативної роботи як проти «ворожих» радіостанцій, так і проти слухацької аудиторії на українських теренах.

У період Другої світової війни радіопропаганда, як американських, британських, так і радянських радіостанцій активно використовувалася зокрема проти гітлерівської Німеччини, а західними державами й проти мілітаристської Японії. Проте після завершення війни між колишніми союзниками поступово розгорталася протистояння, яке з кінця 1940-х років переросло у «холодну війну».

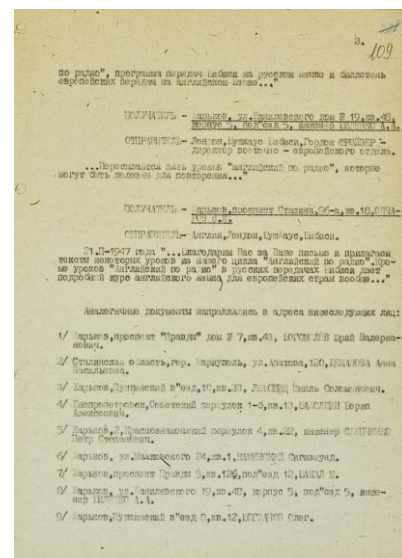
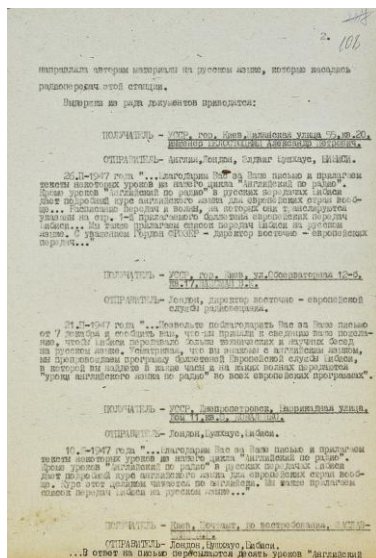
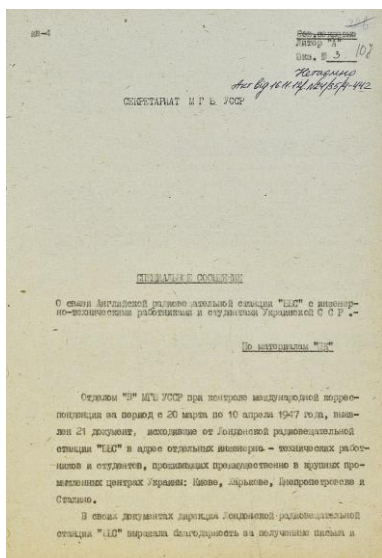
На початку 1947 р. західні країни ще намагалися діяти переважно використовувати так звану «м'яку силу» для поширення своїх цінностей та пропагуючи свій спосіб життя культурницькими засобами, зважаючи, що західна громадськість, виснажена світовою війною, не прагнула нового масштабного конфлікту. До того ж, багато хто на Заході все ще розглядав СРСР як колишнього союзника по антигітлерівській коаліції.

Важливу роль у зацікавленні радіослухачів, залученні до ефіру молоді мав такий напрям діяльності «радіоголосів» як навчання англійській мові. Відповідна тематика була в розкладі «Голосу Америки», «Бі-бі-сі» та інших західних радіостанцій, які транслювали свої програми на Радянський Союз [8].

За повідомленням Міністерства державної безпеки (далі – МДБ) УРСР від 17 лютого 1947 р. лише у січні 1947 р. було виявлено 12 листів інженерів та студентів міст Києва, Харкова, Дніпропетровська, Сталіно (Донецька) до британського радіо «Бі-бі-сі» з проханням надіслати тексти радіоуроків, що допомогло б як оволодіти англійською мовою і зміцнити культурні зв'язки, так і покращити навички технічного перекладу, розуміння фізичних, хімічних, будівельних термінів [3, арк.304-308].

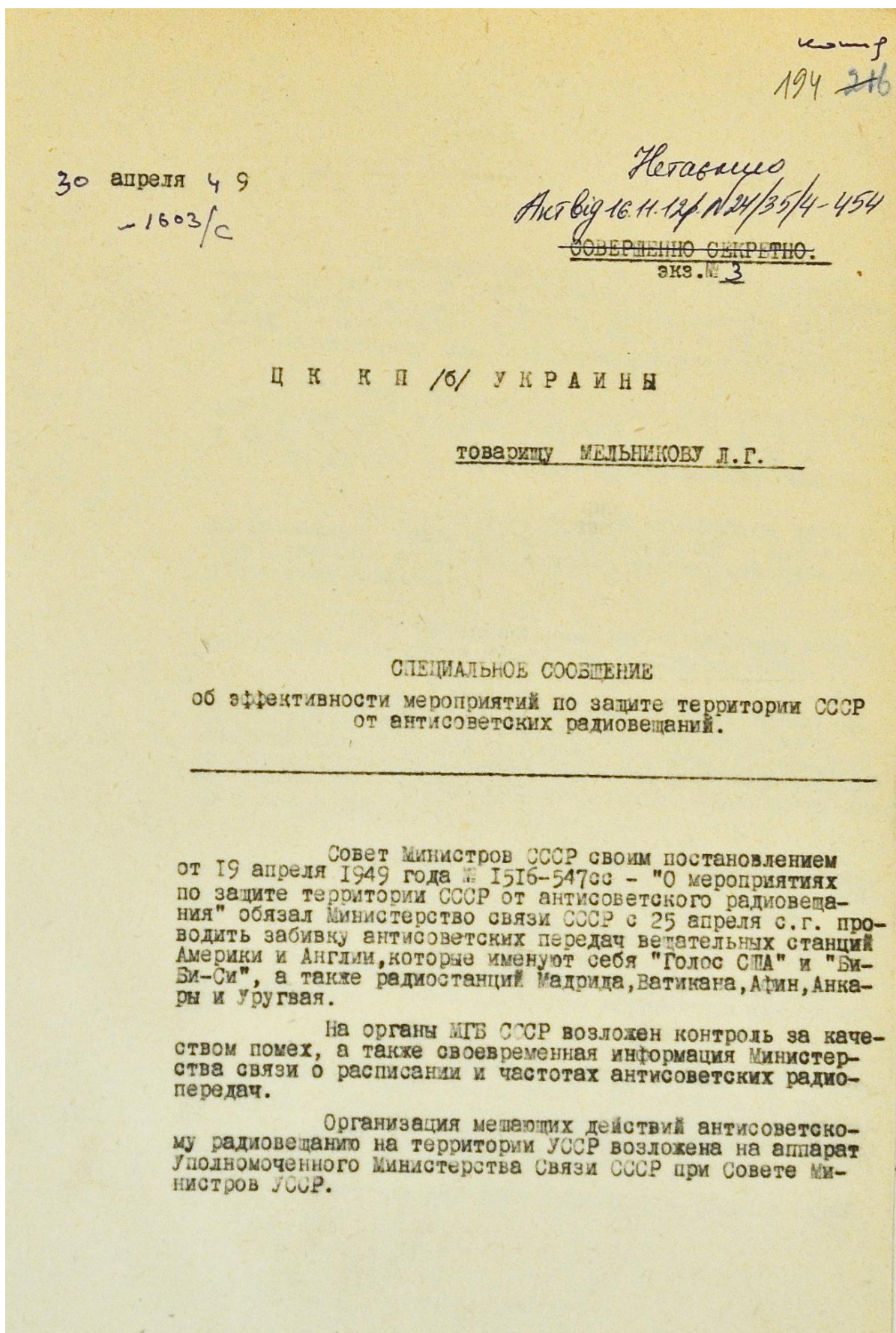

«Радіоголоси», у свою чергу, оперативно відгукувалися на звернення слухачів. За спеціальним повідомленням МДБ УРСР в період від 20 березня до 10 квітня 1947 р. був виявлений 21 лист від «Бі-бі-сі» у відповідь слухачам, передусім інженерам та студентам технічних спеціальностей міст Києва, Харкова, Дніпропетровська, Сталіно (Донецька). Радіокорпорація висловлювала вдячність за отримані листи й надсилала матеріали із навчального циклу «Англійська по радіо», бюлетені та розклад європейських програм «Бі-бі-сі». За адресатами отримувачів МДБ проводило відповідну оперативну роботу [4, арк.157-160].

Державний галузевий архів СБУ, ф. 16, оп. 1, спр. 594, арк. 157-159

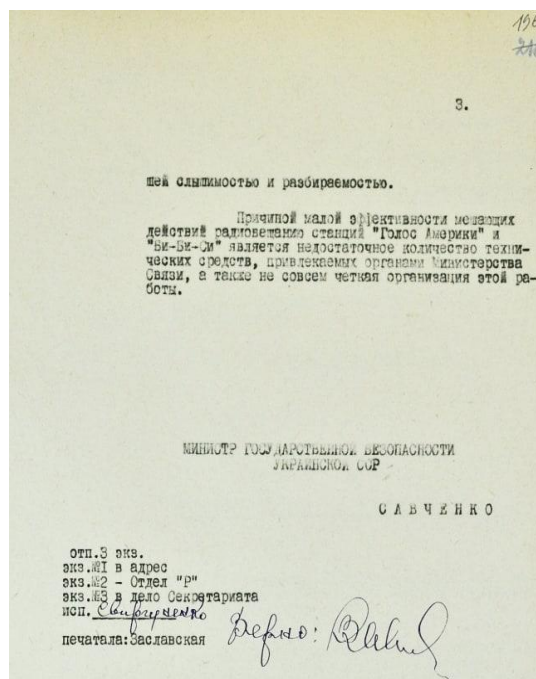
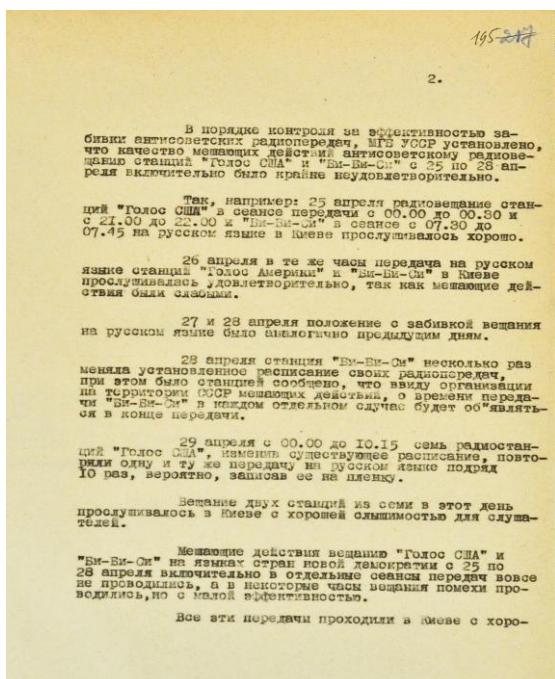
Із розгортанням «холодної війни» у СРСР основним методом протидії західним «радіоголосам» було створення штучних звукових перепон, так зване «глушіння», яке здійснювалося відповідно постанови Ради Міністрів СРСР від 19 квітня 1949 р. «Про заходи щодо захисту території СРСР від антирадянської радіотрансляції». Відповідно цього документу, Міністерство радіозв'язку СРСР було зобов'язане, починаючи з 25 квітня 1949 р. «здійснювати забивку антирадянських передач радіостанцій Америки, Англії, які називають себе «Голос США» і «Бі-бі-сі», а також радіостанцій Мадрида, Ватикана, Афін, Анкари, Уругваю». Органи Міністерства державної безпеки СРСР повинні були контролювати якість радіоперепон, а також своєчасно інформувати Міністерство зв'язку про розклад та частоту «антирадянських радіопрограм». Організація дій, що мали заважати цим програмам на території УРСР покладалася на апарат Уповноваженого Міністерства зв'язку СРСР при Раді Міністрів УРСР [5, арк.216].

Державний галузевий архів СБУ, ф. 16, оп. 1, стр. 693, арк. 216

Проте, виявилось, що радянські технології були не достатньо ефективними для радіоборотьби. Зокрема у спеціальному повідомленні МДБ УРСР до ЦК КПБ (б) України від 30 квітня 1949 р. наголошувалося, що згідно моніторингу, «ефективності забивки антирадянських радіопрограм, МДБ УРСР встановило, що якість заважаючих дій антирадянському радіомовленню станцій «Голос США» та «Бі-бі-сі» з 25 по 28 квітня була вкрай незадовільною. Причиною цього вважалася «недостатня кількість залучених технічних засобів та не зовсім чітка організація цієї роботи».

«Радіоголоси», зі свого боку, виявляли винахідливість у такому змаганні. Наприклад 28 квітня 1949 р. «Бі-бі-сі» кілька разів змінювало розклад програм, оголошуючи про час початку наступної програми в кінці поточної. 29 квітня сім радіостанцій «Голосу Америки» не лише змінили розклад програм, але й повторювали одну й ту саму програму десять разів [5, арк. 217-218].

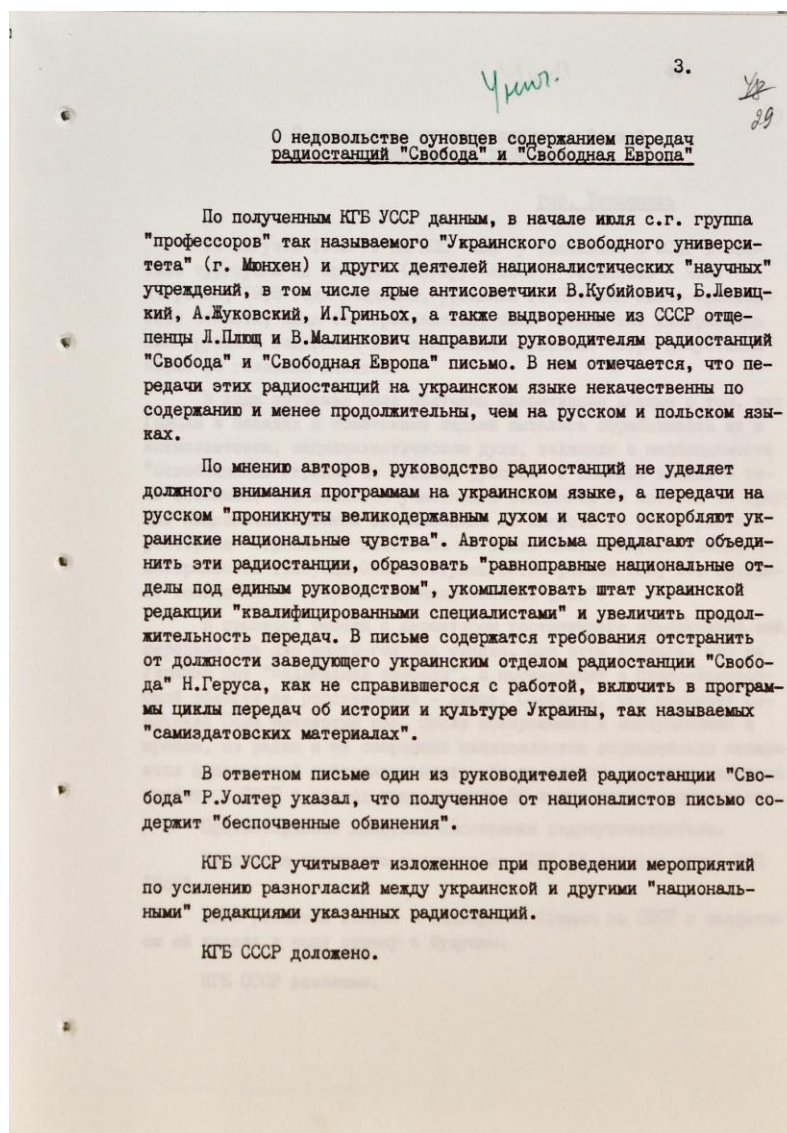

Державний галузевий архів СБУ, ф. 16, оп. 1, спр. 693, арк. 217-218

Важливу роль у відкритті радіомовлення українською мовою 12 грудня 1949 р. відіграла українська діаспора у країнах Заходу. Українці, як із США, так і країн Європи, які не перебували за «залізною завісою», неодноразово зверталися до американських конгресменів із відповідними проханнями [10].

Проте, представники української діаспори не лише, свого часу, ініціювали та значною мірою zorganizували українські редакції низки «радіоголосів», але й вболівали за їх якість. Як свідчить інформаційне повідомлення КДБ УРСР до ЦК КПУ від 18 серпня 1982 р. «Про незадоволеність оунівців змістом передач радіостанцій «Свобода» та «Вільна Європа» група професорів Українського вільного університету (м. Мюнхен) й інші діячі націоналістичного руху, зокрема В. Кубійович, Б. Левицький, А. Жуковський, І. Гриньох, а також вислані із СРСР «відщепенці» (дисиденти) Л. Плющ і В. Малинкович, спрямували листа керівникам

цих радіостанцій в якому зазначалося, що програми цих радіостанцій українською мовою неякісні за змістом і менш тривалі, ніж російською та польською мовами. Водночас, програми цих радіостанцій, на думку авторів, «приникнуті духом великодержавного шовінізму і часто ображають українські національні почуття». Пропонувалося об'єднати ці радіостанції, створити «рівноправні національні відділи під єдиним керівництвом», укомплектувати штат редакції кваліфікованими спеціалістами та збільшити тривалість програм. У листі також вимагалось усунути з посади завідувача українським відділом радіо «Свобода» Н. Геруса, який не впорався з роботою, розпочати цикли програм про історію та культуру України, а також так званий «самвидав». Один із керівників радіо «Свобода» Р. Уолтер у листі у відповідь заперечив ці звинувачення. КДБ УРСР, враховувало це все «проводячи заходи щодо посилення розбіжностей між українською та іншими «національними» редакціями вказаних радіостанцій».

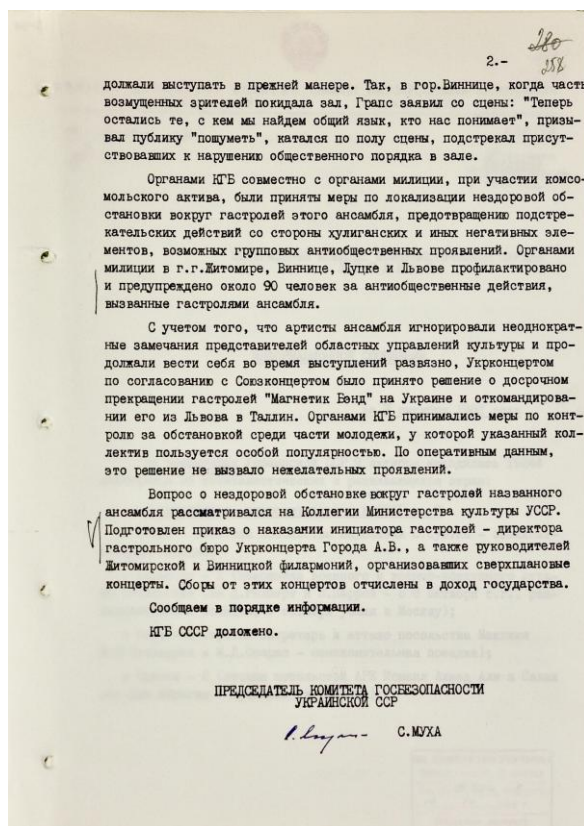
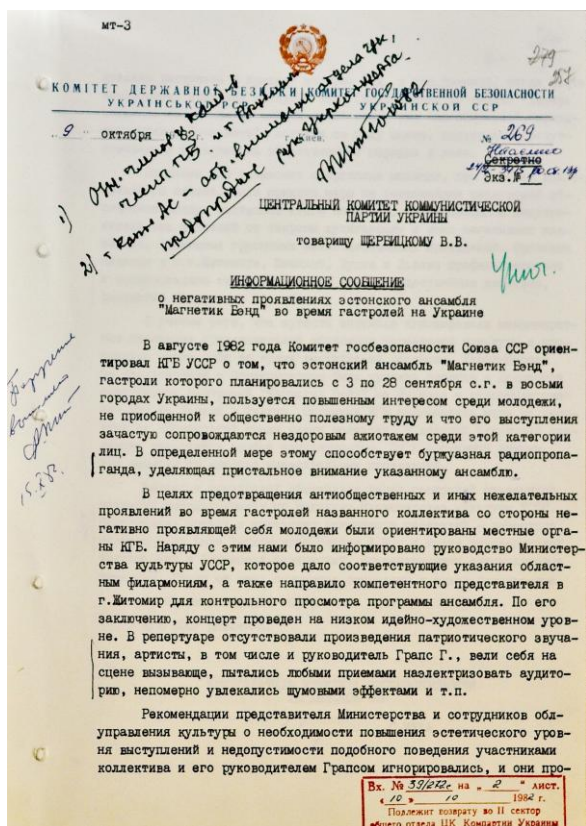

Державний галузевий архів СБУ, ф. 16, оп. 1, спр. 1200, арк. 39

В ідеологічному протистоянні періоду «холодної війни» важливе місце займало суперництво на ниві культури [7]. Цілком природно, що найбільше можливостей для проникнення за залізну мала західна музична культура. Радянські туристи, особи, що поверталися із закордонних відряджень, нелегально провозили палатівки, магнітофонні записи популярних західних артистів та музичних груп [6].

Зважаючи на значний інтерес, передусім молоді, до європейської та американської музичної культури, західні «радіоголоси» створювали тематичні програми у яких зокрема обговорювалися новини шоу-бізнесу. Враховуючи, що сучасна музична культура в СРСР була дуже цензурованою, у відповідних програмах зверталася увага й на ті популярні музичні напрямки, що були під табу радянської цензури.

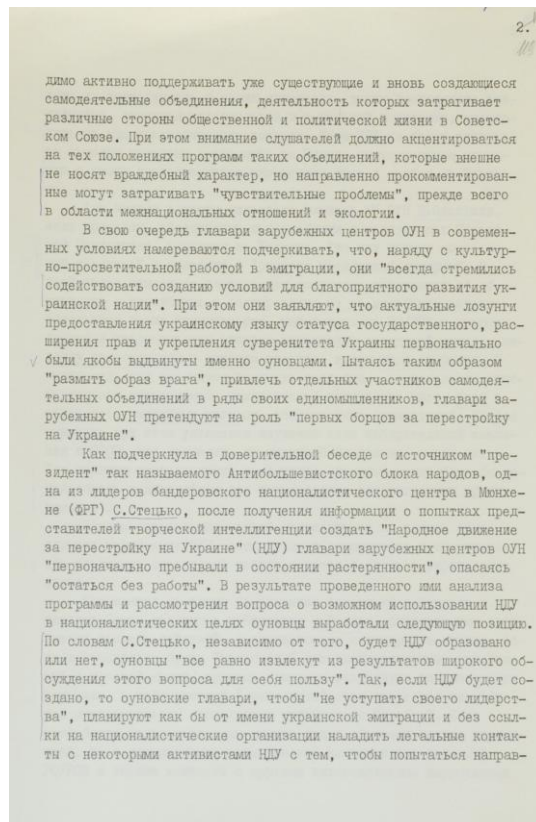
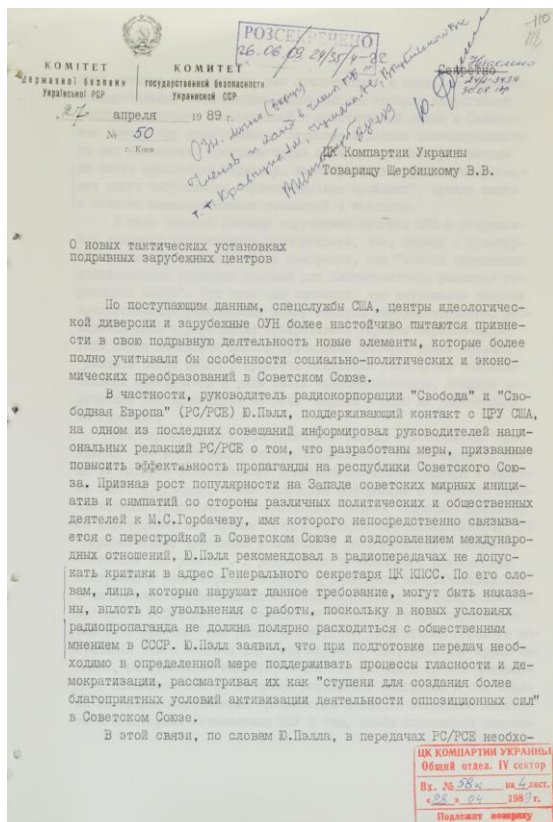
Поміж документів КДБ, що знаходяться в Галузевому державному архіві СБУ, досить характерним є інформаційне повідомлення голови республіканського КДБ С. Мухи до ЦК КПУ на імя його очільника В. Щербицького «Про негативні вияви естонського ансамблю «Магнетик Бенд» під час гастролів на Україні» від 9 жовтня 1982 р. У тексті повідомлення В. Щербицький зробив особисту позначку напроти твердження, що підвищеному інтересу молоді до гастролей цього гурту у восьми містах України «сприяла буржуазна радіопропаганда, яка приділяла особливу увагу цьому ансамблю» [1, арк.267-268].

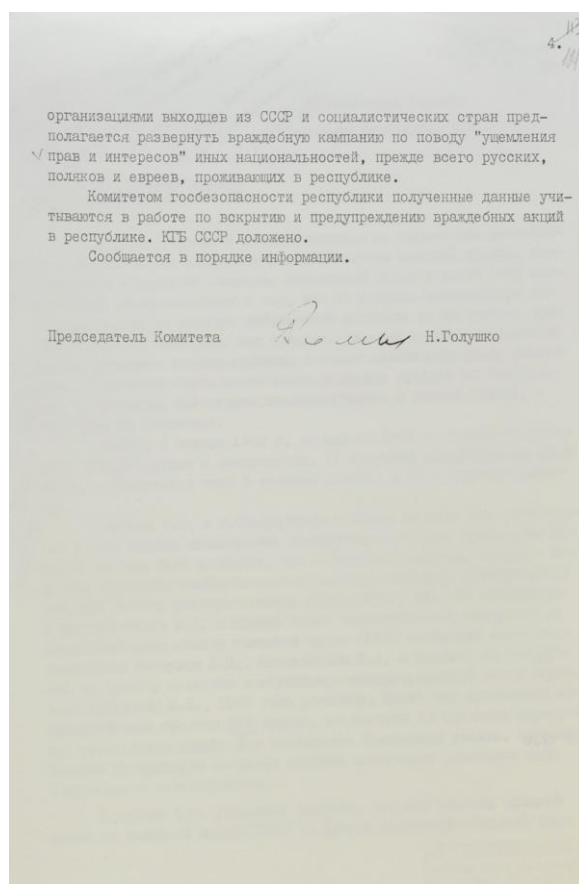
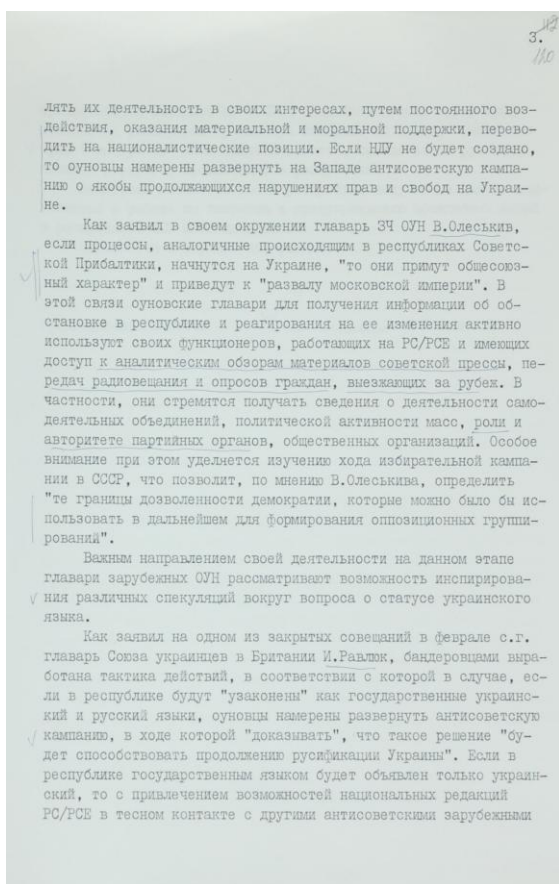

Державний галузевий архів СБУ, ф. 16, оп. 1, спр. 1200, арк. 267-268

Період «перебудови» в СРСР зумовив стрімкі зміни також і в радіопросторі. Збагнувши, що політика «гласності» не поєднується з «глушінням» західних радіоголосів, генеральний секретар ЦК КПРС М. Горбачов провів на засіданні Політбюро у листопаді 1988 р. рішення про цілковите зняття радіоперешкод [6 ; 9].

Щоправда, КДБ та компартійний істеблшмент, зокрема в Україні, яка вважалася «заповідником застою» продовжували боротьбу з уявним супротивником на ідеологічному радіофронті. Досить характерним є звіт голови КДБ УРСР М. Голушка від 27 квітня 1989 р. «Про нові тактичні установки підривних зарубіжних центрів» у якому зверталася увага, що «спецслужби США, центри ідеологічної диверсії й зарубіжні ОУН більш наполегливо намагаються залучити до своєї підривної діяльності нові елементи, враховуючи особливості соціально-політичних та економічних перетворень в Радянському Союзі». За свідченням укладачів документу, зокрема «керівник радіокорпорацій «Свобода» та «Вільна Європа» Ю. Пелл, який підтримував зв'язок з ЦРУ», «рекомендував у радіопрограмах не дозволяти критики на адресу Генерального секретаря ЦК КПРС», «підтримувати процеси гласності та демократизації», що мало б створити сприятливіші умови для діяльності опозиції в СРСР. Як йдеться в цьому документі, Ю. Пелл стверджував, що в програмах підзвітних йому радіостанцій необхідно підтримувати діяльність різноманітних «самодіяльних об'єднань», «які зовні не мають ворожого характеру, але спрямовано можуть зачіпати чутливі проблеми, передусім в галузі міжнаціональних взаємин та екології. КДБ повідомляло, що враховує цю інформацію «в роботі по викриттю та попередженню ворожих акцій у республіці [2, арк.142-145]».

Державний галузевий архів СБУ, ф. 16, оп. 1, спр. 1273, арк. 142-145

У результаті проведеного дослідження можна зробити низку висновків та узагальнень. Важливу роль у діяльності західних «радіоголосів» мало пропагування вивчення англійської мови та надбань західної культури. Перудусім це було характерним для перших повоєнних років. Міністерство державної безпеки УРСР, як засіб протидії, використовувало виявлення активних слухачів та дописувачів й проведення з ними відповідної «профілактичної роботи». Із розгортанням «холодної війни» протистояння на радіохвилях стає більш жорстким й відповідні засоби протидії з боку КДБ змінюються, включно з тотальним «глушінням» західних радіостанцій, що вели трансляцію на СРСР. У період горбачовської «перебудови» було припинено «глушіння» відповідних радіохвиль, проте КДБ УРСР вивчало та розробляло заходи протидії їхній діяльності за нових умов.

Ураховуючи військову та інформаційну агресію Російської Федерації проти нашої держави, й те що деякі методи пропаганди та контрпропаганди були започатковані ще в період «холодної війни», потрібно, на основі документальних джерел й надалі вивчати цей досвід. До того ж, значна кількість ментальних стереотипів, як українського суспільства, так і працівників російських спецслужб на інформаційній ниві сформувалася ще в той період і це потребує вивчення та врахування в інформаційній політиці нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Державний галузевий архів СБУ, ф. 16, оп. 1, спр. 1200.
2. Державний галузевий архів СБУ, ф. 16, оп. 1, спр. 1273.
3. Державний галузевий архів СБУ, ф. 16, оп. 1, спр. 586.
4. Державний галузевий архів СБУ, ф. 16, оп. 1, спр. 594.
5. Державний галузевий архів СБУ, ф. 16, оп. 1, спр. 693.
6. Каганов Ю. «Ворожі голоси»: ідеологічне протистояння на радіохвилях у Радянській Україні (друга половина ХХ ст.) /Юрій Каганов // Historians. – 2013. – 17 жовтня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/891-yurii-kahanov-vorozhi-holosy-ideolohichne-protystoyannya-na-radiokhvylyakh-u-radyanskiy-ukrayini-druha-polovyna-xx-st>
7. Мащенко І. «Чорні діри» тоталітарного ефіру / Іван Мащенко // Дзеркало тижня. – 2000. – 4 серпня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/chorni_diri_totalitarnogo_efiru.html
8. Мирослава Г. Українським ЗМІ бракує свободи від олігархів та «медійних еталонів» / Мирослава Гонгадзе // Укрінформ. – 2015. – 9 жовтня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/1895205-miroslava-gongadze-kerivnik-ukrajinskoji-slujbi-golosu-ameriki.html>
9. Плейкис Р. Радиоцензура / Плейкис Римантас // NetWalker. – 2016. – 15 січня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://netwalker1.blogspot.com/2011/03/blog-post_21.html
10. Сухобокова О. Противага нацистській пропаганді: як 70 років тому «Голос Америки» заговорив українською // Ольга Сухобокова. – Україна Молода. – 2019. – 18 грудня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/3546/188/141299/>
11. Сухобокова О. Шлях до волі: Никифор Григоріїв (1883 – 1953) / Ольга Сухобокова. – Київ-Вінниця, 2019. – 608 с.

Oleh Mashevskiy

Dr. habil. (History), professor,

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Kyiv, Ukraine

olegmashev@ukr.net

**THE UKRAINIAN SSR KGB COUNTERACTION TO “WESTERN RADIO VOICES”
DURING THE COLD WAR PERIOD (BASED ON MATERIALS OF THE STATE
SECTORAL ARCHIVE OF THE SBU)**

***Abstract.** This article – based on the analysis of the materials of the State Sectoral Archive of the Security Service of Ukraine, which are available to scholars for the first time – discusses the hitherto insufficiently disclosed aspects of the problem of confrontation of the Soviet special services with the Western "radio voices" broadcasting to the Soviet Union.*

For Ukraine, which has been defending itself against Russian aggression since 2014, it is important to study the experience of information fighting, propaganda, counter-propaganda, which was actively pursued in particular in the Ukrainian territories during the Cold War (late 1940s – 1980s), when the totalitarian Soviet Union and its satellites were opposed by the Western democratic community.

The topic of radio propaganda in the second half of the twentieth century, in particular in the Ukrainian territory, was raised by scientists and publicists. It is worth noting a number of thorough scientific works on this topic by O. Sukhobokova, as well as publications by Y. Kaganov, I. Mashchenko, R. Pleikis. However, researchers, working in the archives of special services, now have the opportunity to work on new documentary sources, which allows you to fill in some gaps, rethink some important details, somewhat change the view on the general processes that took place in the above field.

An attempt was made, using archival documents, to consider, clarify such issues of activities of Western "radio voices" as the use of cultural issues to popularize their programs and attract young people, the influence of the Ukrainian diaspora on the editorial policy of the Ukrainian editions of relevant Western radio stations, changes in approaches to their activities during the Gorbachev "perestroika" of the second half of the 1980s, as well as methods and means of counteracting this by the KGB of the USSR, starting from the use of technical means for suppression of radio signals, to the operative work both against "hostile" radio stations and against the listening audience on Ukrainian territory.

Key words: *KGB, Voice of America, BBC, Radio Liberty, Ukraine.*

ПЕРШИЙ СВІТОВИЙ КОНГРЕС ВІЛЬНИХ УКРАЇНЦІВ У РАДІОЕФІРАХ «ВОРОЖИХ ГОЛОСІВ»: ІНФОРМАЦІЙНІ ПОВІДОМЛЕННЯ КДБ УРСР

Ярослав Журавльов,
кандидат історичних наук,
м. Київ, Україна
y.zhuravlyov@gmail.com

***Анотація.** В УРСР надзвичайно цікавилися Першим Світовим Конгресом Вільних Українців, а прослуховування «ворожих голосів» давало можливість співробітникам КДБ оперативно дізнатися актуальну інформацію. Отримані дані вони перекладали та оформлювали у спеціальні довідки для керівників республіки. На цих документах залишилися підписи, примітки, резолюції, що дає змогу не лише дізнатися як «західні голоси» висвітлювали створення СКВУ, а й побачити реакції на події Конгресу очільників України того часу. Найпоказовіші інформаційні довідки представлені у даній публікації.*

***Ключові слова:** СКВУ, «ворожі голоси», КДБ, УРСР, «холодна війна».*

12–19 листопада 1967 року в місті Нью-Йорк відбулася знакова подія – пройшов Перший Світовий Конгрес Вільних Українців (СКВУ). Вперше за півстоліття українські емігранти, що проживали у різних країнах світу, мали різні політичні, релігійні вподобання зібралися разом, аби об'єднати свої сили задля допомоги українському народові. Саме заради цього їм потрібно було скоординувати свою діяльність та утворити організаційну структуру, яка функціонує й нині.

Історія організації та проведення Першого Світового Конгресу Вільних Українців є достатньо відомою. Були присутні більше тисячі делегатів зі всього світу, програма заходів була дуже насиченою, учасники заслухали десятки виступів, промов, виголошувалися привітання від політиків, громадських та релігійних діячів. Було прийнято статут СКВУ, у якому зазначалися основні завдання цієї організації [1, с. 209]. З 2010 року частина документів СКВУ зберігається у Києві, у фонді № 36 Центрального державного архіву зарубіжної україніки (ЦДАЗУ), зокрема це «маніфест, звернення, проект резолюції, газетні повідомлення про Перший СКВУ» [1, с. 209].

Це справді була надзвичайно важлива подія для світового українства. І, звичайно ж, такий захід у Нью-Йорку не міг не зацікавити людей по іншій бік «залізної завіси». У Києві за проведенням Конгресу спостерігали з особливою цікавістю. Про

перебіг подій за океаном регулярно отримувало інформацію вище керівництво республіки, зокрема особисто перший секретар ЦК Компартії України Петро Шелест, який щоденно знайомився з новинами з Конгресу.

Загалом дані з-за океану у Києві отримували з декількох джерел, у тому числі й оперативним шляхом. Ймовірно, серед присутніх на засіданнях Конгресу був агент чи інформатор радянських спецслужб. Так, 30 листопада 1967 року голова КДБ при Раді Міністрів УРСР Віталій Нікітченко інформував Петра Шелеста про «серйозні протиріччя між учасниками» [2, арк. 363]. Зокрема, згадувалося про відмову представників ЗП УГВР (Закордонне Представництво Української головної визвольної ради) брати участь у Конгресі і те, що представника УНРади головуєчий Василь Кушнір взагалі «позбавив слова» [2, арк. 363]. Це, ймовірно, потішило Нікітченка, адже наприкінці довідки очільник республіканського КДБ повідомляв, що «розбіжності, що виникли на СКВУ між різними угрупованнями українських націоналістів, будуть використані у заходах по компрометації конгресу» [2, арк. 364].

Однак основну інформацію про перебіг Конгресу керівники республіки отримували з «західних голосів». У КДБ постійно стежили за повідомленнями низки радіостанцій, зокрема найбільше новин отримували з «ворожих» радіо «Голос Америки», «Канада», «Бі-Бі-Сі», «Рим» та «Ватикан». Оскільки Конгрес був насичений подіями, інформація з Нью-Йорка надходила постійно. Інформаційні довідки П. Шелесту від КДБ надсилали майже щоденно, фактично, одразу після виходу радіопередачі і перекладу викладеної в ній інформації.

У цьому матеріалі публікується показова частина таких документів. Завдяки можливості роботи у Галузевому державному архіві СБ України з розсекреченими матеріалами КДБ (зокрема з фондом № 16), сучасні дослідники мають можливість знайомитися з ними та доносити їх зміст широкому загалу.

Цінність їх не лише у відтворенні подій 1967 року крізь призму новинних повідомлень радіостанцій. На збережених у архіві СБУ документах стоять підписи, примітки, резолюції. Ми знаємо, яку саме інформацію отримували керівники республіки про таку непересічну подію як Конгрес, бачимо, як вони реагували на цей захід.

До того ж йдеться не лише про Петра Шелеста та Віталія Нікітченка. З деякими інформаційними довідками знайомилися другий секретар ЦК КПУ Олександр Ляшко, секретар ЦК КПУ Андрій Скаба. Останній, «будучи головним ідеологом Комуністичної партії України, протягом тривалого часу уособлював політику влади в культурній, освітній та духовній сферах» [3], тобто отриману інформацію використовував безпосередньо у своїй роботі. Отже, введення до наукового обігу цього масиву документів розширює знання як про СКВУ та «західні голоси», так і загалом про інформаційний вимір «холодної війни».

Документи публікуються згідно з археографічними правилами мовою оригіналу.

№ 1

Інформаційне повідомлення голови КДБ при РМ УРСР Нікітченка В. Ф. до ЦК КПУ щодо інформування радіостанції «Канада» про виїзд до м. Нью-Йорк колишнього прем'єр-міністра Канади Дж. Диффенбейкера та міністра праці федерального уряду Канади М. Стара для участі у Світовому конгресі вільних українців (СКВУ)

15 ноября 1967 г. № 939/н

Совершенно секретно.

Экз[емпляр] № 1

14 ноября сего года радиостанция «Канада» в сеансе передачи на украинском языке, ссылаясь на интервью с руководителем экзекутивы «Комитета украинцев Канады» (КУК) Ярославом Кальбой, сообщила, что на Всемирный конгресс украинцев (СКВУ) в Нью-Йорк выехали: бывший премьер-министр Джон Диффенбейкер с женой и бывший министр труда в федеральном правительстве Канады украинец Михаил Стар (Старчевский).

М. Стар выступит с речью на украинском языке на массовом митинге, который состоится 18 ноября, в «Медисон Сквер-Гардене».

Дж. Диффенбейкер намерен выступить с речью на тему о «Советском колониализме» на банкете участников конгресса в воскресенье 19 ноября сего года*.

ГДА СБ України. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 966. Арк. 211. Оригінал.

*На документі примітка: «Доложено т. Шелесту П.Е. 15/XI 67». Підпис нерозбірливо.

№ 2

Інформаційне повідомлення голови КДБ при РМ УРСР Нікітченка В. Ф. до ЦК КПУ щодо інформування радіостанції «Канада» про відкриття в м. Нью-Йорк роботи СКВУ та програму основних конгресових заходів

16 ноября 1967 г. № 945/н

Совершенно секретно.

Экз[емпляр] № 1

15 ноября в 16 час. 45 мин. радиостанция «Канада» в сеансе передачи на украинском языке сообщила, что 12 ноября, начав неофициальную работу членов комиссий и организаций, делегированных на «Всемирный конгресс свободных украинцев» (СКВУ), богослужением, устроители его после обеда провели пресс-конференцию, на которой были зачитаны заявления губернатора штата Нью-Йорк и мера города Нью-Йорка. Выступления представителей американского правительства ожидаются на митинге, который состоится 18 ноября в «Медисон Сквер Гарден».

Официально СКВУ, как это намечалось ранее, будет открыт 16 ноября в 14 часов вступительным словом председателя президиума «Комитета украинцев Канады» (КУК) и президента т.н. «Пан-Американской украинской конференции» (ПАУК) католического священника Василия Кушнира.

С приветствием СКВУ выступит президент т.н. «Украинского конгрессового комитета Америки» Лев Добрянский. После этого будут избраны органы конгресса, зачитаны приветствия, которые поступят в его адрес.

17 ноября предполагается заслушать доклады на темы: «Украинцы в странах своего поселения», «Концепция политики в странах нашего поселения», «Современное положение на родных землях».

16 ноября в 01 час радиостанция «Свобода» в сеансе на украинском языке сообщила, что прибывшие для участия в работе СКВУ из Европы представители т.н. «Украинской национальной рады» (УНР) Николай Левицкий и Атанас Фиголь, будучи в Оттаве, нанесли визиты премьер-министру Пирсону и министру иностранных дел Канады Мартину.

Левицкий и Фиголь приветствовали канадское правительство в связи со столетием Канады и выразили ему признательность за предоставление украинским поселенцам широких возможностей в развитии родного языка и культуры*.

ГДА СБ України. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 966. Арк. 216–217. Оригінал.

*На документі примітки: «О. Ч П»; «Доложено т. Шелесту П.Е. 16.XI.67». Підпис нерозбірливо.

№ 3

Інформаційне повідомлення голови КДБ при РМ УРСР Нікітченка В. Ф. до ЦК КПУ щодо інформування радіостанції «Голос Америки» про роботу в м. Нью-Йорк Світового конгресу вільних українців

17 ноября 1967 г. № 950/н

Сов. секретно.

Экз[емпляр] № 1

16 ноября радиостанция «Голос Америки» в передаче на украинском языке указала, что проходящий в Нью-Йорке конгресс собрал представителей украинской эмиграции из 22 стран, чтобы посоветоваться «о том, как лучше объединить все усилия украинской эмиграции для пользы свободного волеизлияния мысли и слова, для полного самоопределения человека во всех уголках мира».

Сообщается также, что газета «Нью-Йорк Таймс» за 16 ноября одну из страниц отвела информациям о СКВУ, указав, что Дж. Диффенбейкер будет основным докладчиком на банкете участников конгресса, который состоится в субботу. Наряду с этим «Нью-Йорк Таймс» опубликовала обращение о моральной помощи работе конгресса, подписанное представителями «Украинского конгрессового комитета Америки» (УККА), «Комитета украинцев Канады» (КУК), «Представительства украинцев в Аргентине» и «Ассоциации украинцев в Венесуэле»*.

ГДА СБ України. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 966. Арк. 225. Оригінал.

*На документі примітки: «О. Ч П»; «Доложено т. Шелесту П.Е. 17/XI 67». Підпис нерозбірливо.

№ 4

Інформаційне повідомлення голови КДБ при РМ УРСР Нікітченка В. Ф. до ЦК КПУ щодо інформувань радіостанцій «Канада», «Ватикан», «Бі-Бі-Сі» та «Голос Америки» про події, пов'язані з проведенням Світового конгресу вільних українців у м. Нью-Йорк з витягом із підготовленого до оприлюднення тексту «Першого маніфесту СКВУ» (звернення до українського народу) у додатку

20 ноября 1967 г. № 962/н

Совершенно секретно.

Экз[емпляр] № 1

18 ноября 1967 года радиостанция «Канада» в сеансе на украинском языке, начавшемся в 16 час. 45 мин., сообщила, что в соответствии с программой СКВУ в «Медисон Сквер Гарден» состоится большая манифестация «За свободу Украины». На этот же день намечено выступление бывшего министра труда Канады, сенатора и руководящего деятеля консервативной партии Михаила Стара.

В связи с сообщением о выступлении Джона Диффенбейкера, намеченном на воскресенье 19 ноября, радиостанция напомнила, что 26 сентября 1960 года в ответ на выступление бывшего главы Советского Правительства Н. С. Хрущева в ООН, Дж. Диффенбейкер «заклеймил Советский Союз за неокOLONIALИЗМ, проводимый на Украине, в Литве, Эстонии, Латвии и других западно-европейских странах».

Подчеркнув, что «именно на этот колониальный статус Советской Украины обращает внимание СКВУ в Нью-Йорке», радиостанция сообщила, что 19 ноября на заключительном торжественном приеме участников СКВУ Дж. Диффенбейкеру будет вручена ежегодная Шевченковская премия, учрежденная «Украинским Конгрессовым Комитетом Америки» (УККА) в 1962 году для присуждения выдающимся деятелям, сделавшим значительный вклад в дело «освобождения Украины и прочих поработанных народов».

Ранее Шевченковская премия УККА была вручена бывшим президентам США Г. Трумэну и Д. Эйзенхауэру.

В тот же день, 18 ноября, радиостанция «Ватикан» в сообщении о СКВУ передала, что 19 ноября, после полудня, конгресс огласит свой первый манифест, обращенный к украинскому народу на Украине и за ее пределами. (Выдержки из текста «Манифеста», переданные радиостанцией «Ватикан», прилагаются).

В 14 часов 19 ноября с. г. радиостанция «Би-Би-Си» сообщила, что «в Нью-Йорке полиция охраняет здание Советской миссии при ООН в связи с угрозой новых нападений украинских эмигрантов. Вчера после большого антисоветского митинга несколько сот украинских эмигрантов напали на миссию и с трудом были разогнаны полицейскими».

В 18 часов 19 ноября радиостанция «Голос Америки» в передаче на украинском языке сообщила:

«Вчера в Нью-Йорке 2 тыс. американцев украинского происхождения имели столкновения с полицией во время демонстрации возле советской миссии в ООН. Они протестовали против празднования 50-летия большевистской революции. Как сообщают, несколько лиц было ранено. Демонстранты сожгли советский флаг,

выкрикивали антисоветские лозунги и несли плакаты, в которых обвинялась Москва в жестоком преследовании украинского народа в течение 50 лет. Демонстрация состоялась после массового митинга в Медисон-Сквер-Гардене, в котором приняло участие 10 тысяч человек. Митинг был организован «Всемирным конгрессом свободных украинцев»*.

Приложение: по тексту на «5» листах.

ГДА СБ України. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 966. Арк. 254–255. Оригінал.

Витяги з тексту маніфесту Першого конгресу СКВУ: ГДА СБ України. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 966. Арк. 256–260.

У рамках цієї публікації автор вважає недоцільним публікувати витяги з тексту, адже сам документ є у вільному доступі у мережі Інтернет, зокрема тут: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21450/file.pdf>

*На документі резолюція: «К.»; «Ляшко А. П., Скаба А. Д., Никитченко В. Ф. Прошу подготов мероприятия. Надо давать... (оценку?)». Текст нерозбірливо. На резолюції є підписи Олександра Ляшка та Андрія Скаби. Примітка: «21.XI.67».

№ 5

Інформаційне повідомлення голови КДБ при РМ УРСР Нікітченка В.Ф. до ЦК КПУ щодо інформування радіостанції «Канада» про виступ колишнього міністра праці федерального уряду Канади М. Стара на мітингу, організованому членами Світового конгресу вільних українців у м. Нью-Йорк

21 ноября 1967 г. № 963/н

Совершенно секретно.

Экз[емпляр] № 1

20 ноября радиостанция «Канада» передала, что, выступая на митинге, проведенном участниками СКВУ под лозунгом «За свободу Украины», один из лидеров оппозиционной консервативной партии Канады Михаил Стар заявил:

«Существует неправильное представление о том, что все народы Советского Союза согласились с коммунистическим режимом. “Конгресс свободных украинцев” показал, что их соотечественники пока пребывают в рабстве. Украина порабощена, она не имеет ни свободы, ни прав».

По сообщению радиостанции «Канада», Стар призвал украинцев «непрестанно бороться за свободу словами, действиями, проявлением своей воли», утверждал, что «иронией судьбы свободные украинцы созвали свой конгресс свободы именно в то время, когда Советский Союз отмечает 50-ти ление большевистской революции».

М. Стар критиковал западную прессу за то, что она «в слишком розовых тонах рисует картину советской действительности». В конце он заявил, что ему «грустно и обидно за то, что в западном мире извращают вопрос истории Советского Союза»*.

ГДА СБ України. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 966. Арк. 261. Оригінал.

*На документі примітка: «Доложено т. Шелесту П.Е. 21.XI.67». Підпис нерозбірливо.

№ 6

Інформаційне повідомлення голови КДБ при РМ УРСР Нікітченка В. Ф. до ЦК КПУ щодо інформування радіостанції «Канада» про завершення й підсумки роботи Світового конгресу вільних українців у м. Нью-Йорк

22 листопада 1967 г. № 970/н

Секретно.

Екз[емпляр] № 1

21 листопада радіостанція «Канада» повідомила, що СКВУ закончив свою роботу, обрав спеціальний виконавчий орган, очолюваний секретаріатом, в який входять 15 членів.

Чотири з п'ятнадцяти – представники Канади: Василь Кушнір, президент «Комітету українців Канади» (КУК), Іван Сирник, редактор газети «Український голос», Михайло Плавюк, віце-президент «Українського національного об'єднання Канади» (УНО), член правління КУК і Іван Іванчук.

В склад секретаріату входять чотири представителі з США, а також представителі з країн Європи і Латинської Америки.

«Значення СКВУ, – йдеться в радіопередачі, – полягає в тому, що світ надає підтримку боротьбі за звільнення України від радянського панування, а також в тому, що визначено шлях для кращого збереження культурної, релігійної і історичної самобитності українців, які проживають за межами Радянського Союзу».

Вважається, що такі конгреси будуть проводитися регулярно*.

ГДА СБ України. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 966. Арк. 270. Оригінал.

*На документі резолюція: «О. Ч П т. Скабе». Та примітка: «Шелесту П. Ю. доповідалось 23.XI.67». Підпис незрозумілий.

№ 7

Інформаційне повідомлення голови КДБ при РМ УРСР Нікітченка В. Ф. до ЦК КПУ щодо інформувань радіостанцій «Свобода» і «Голос Америки» про підсумки проведення Світового конгресу вільних українців у м. Нью-Йорк

27 листопада 1967 г. № 986/н

Совершенно секретно.

Екз[емпляр] № 1

25 листопада с. г. радіостанція «Свобода», підводячи підсумки «Наукового конгресу», проходившого в межах СКВУ, зазначила, що його учасники за період 14–15 листопада заслухали і обговорили 90 доповідей і повідомлень в філологічній, історичній, філософській, правовій, економічній, фізико-математичній і хімічній комісіях. Особливо в повідомленні підкреслюються доповіді з питань хімії їстівних продуктів, а також присвячені «Жовтєвій революції і її результатам на Україні».

Як зазначено в передачі, деякі спостерігачі вважають СКВУ «найважливішим історичним подією в житті української еміграції, т. к. СКВУ відзначив 50-ліття

образования украинского государства и одновременно сделал большой шаг вперед к объединению усилий и жизненно-творческих замыслов украинских эмигрантов». Такую оценку, в частности, дал в интервью с корреспондентом «Голоса Америки» Владимиром Соханом делегат от националистической эмиграции Бразилии – Степан Плахтий.

Кроме конгресса научных работников за время СКВУ были проведены: воспитательно-образовательная сессия, решавшая вопросы «воспитания нового поколения и выработки стройной общешкольной системы»; всемирный съезд студентов, возобновивший деятельность т.н. «центрального союза украинских студентов», конференция украинских журналистов.

Радиостанция «Голос Америки» отметила, что информацию о СКВУ давала американская пресса, радио, телевидение.

Кульминационным пунктом СКВУ был назван в передаче митинг в «Медисон сквер гарден», начатый молитвой митрополита украинской православной церкви в США Иоанна Теодоровича. После него выступил Василий Кушнир. На митинге выступал представитель президента США Линдона Джонсона – Вильям Крук, приветствовавший участников СКВУ от имени Л. Джонсона. Он остановился на идее «нового общества в мире, которое является заветной мечтой Джонсона».

Поясняя, каким мыслится общество будущего, В. Крук сказал: «Миру необходимо общество, справедливое не для 80 или 85% населения, а такое, которое было бы способно служить всем 100%».

Вторым «значительным» докладчиком в «Медисон сквер гарден» был лидер правительственной оппозиции в парламенте Канады М. Стар, выступавший на английском и украинском языках. Стар указал, что выступает не только как «канадец украинского происхождения, но и от имени канадских парламентариев украинского происхождения».

СКВУ избрал постоянный орган – «Секретариат», местом постоянного пребывания которого на первые два года будет Канада. Председателем «Секретариата» СКВУ избран Василий Кушнир, а его первым заместителем – Иосиф Лисогор, председатель «Украинского народного союза США»*.

ГДА СБ України. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 966. Арк. 348–350. Оригінал.

*На документі примітка: «Доложено т. Шелесту П.Е. 29.XI.67». Підпис нерозбірливо.

№ 8

Інформаційне повідомлення голови КДБ при РМ УРСР Нікітченка В. Ф. до ЦК КПУ щодо інформування радіостанції «Рим» про роботу конференції українських журналістів і комбатантів (колишніх військовослужбовців національних збройних формувань) в рамках Світового конгресу вільних українців у м. Нью-Йорк (США)

30 ноября 1967 г. № 991/н

Сов. секретно.

Экз[емпляр] № 1

30-го ноября в 06 часов 50 минут радиостанция «Рим» в передаче на украинском языке сообщила подробности о работе конференции украинских журналистов и бывших военнослужащих украинских националистических формирований («комбатантов»), проводившихся в Нью-Йорке в рамках СКВУ.

В конференции журналистов приняли участие представители 120 различных украинских националистических организаций. Открыл ее председатель «Союза украинских журналистов Америки» (СУЖА), главный редактор издающейся в Нью-Йорке националистической газеты «Америка» Мстислав Дольницький. Работой конференции руководил член т. н. «политического совета УККА» и редактор газеты «Свобода» Иван Кедрин-Рудницький (литературный псевдоним «Икер»).

Конференция заслушала и обсудила пять докладов по вопросам журналистской деятельности «На Украине и в свободном мире».

В конференции «комбатантов» приняли участие делегаты от 19 организаций – учредителей из США, Канады, ФРГ, Австрии, Венесуэлы, Бразилии и других стран. Принято решение поручить «Управе объединения бывших воинов-украинцев в Америке» (УОБВУА) создать в 1968 году единый координационный комитет украинских «комбатантских» организаций.

Обе упомянутые конференции приняли резолюции, которые были переданы СКВУ*.

ГДА СБ України. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 966. Арк. 365–366. Оригінал.

*На документі примітки: «К.»; «Доложено т. Шелесту П.Е. 30.XI.67». Підпис нерозбірливо.

№ 9

Інформаційне повідомлення голови КДБ при РМ УРСР Нікітченка В. Ф. до ЦК КПУ щодо інформування радіостанції «Ватикан» про роботу Світового конгресу вільних українців

30 ноября 1967 г. № 992/н

Совершенно секретно.

Экз[емпляр] № 1

28 ноября в 20 часов радиостанция «Ватикан» в передаче о «Всемирном конгрессе свободных украинцев» (СКВУ) сообщила, что Василий Кушнир в докладе «О целях и задачах украинцев в свободном мире» «подчеркнул важность объединения действий украинцев, направленных на освобождение Украины».

Лев Добрянский выступил с «обоснованием политического значения СКВУ, подчеркивал необходимость освобождения Украины, как предпосылку установления постоянной свободы в мире».

Приветствовавший конгресс профессор Гарвардского университета Мэги Грейд указал, что «американский народ заинтересован в установлении свободы во всем мире». Далее он заявил: «Я... знаю, что значит неволя. Мы боролись в течение нескольких поколений, пока не достигли своей цели. Я верю, что украинцы также добьются своего».

СКВУ приветствовали также представители православной, католической и евангелистской церквей.

Первосвященник Алексей Германюк, митрополит украинской католической церкви в Канаде, провозгласил приветствие от «иерархов украинской католической церкви всего мира, во главе которых стоит верховный митрополит, кардинал Иосиф Слипой».

Первый день работы конгресса закончился сообщением Иосифа Лисогора о деятельности пленарного комитета.

Второй день был посвящен обсуждению «основных проблем политической ситуации на Украине и борьбе украинского народа за достижение своей суверенности и самостоятельности, а также роли украинцев свободного мира в этой борьбе». Были зачитаны такие доклады: Сенах из Канады – «Украинцы в новых странах»; профессор Надобрянский – «Концепция нашего участия в политике стран нашего пребывания»; доктор Васькович – «Социально-политическое положение Украины и наше участие в борьбе за ее освобождение»; профессор Бойко – «Религиозная ситуация на Украине и эмиграция».

В конце второго дня гости не украинцы приветствовали конгресс.

В третий день работы отчитывались различные комиссии конгресса, избран исполнительный комитет.

Конгрессу предшествовала конференция журналистов, в работе которой, кроме украинских журналистов, принимали участие американские журналисты. Журналисты провели пресс-конференцию с бывшим премьер-министром Канады Дж. Диффенбейкером*.

ГДА СБ України. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 966. Арк. 367–368. Оригінал.

*На документі примітки: «К.»; «Доложено т. Шелесту П.Е. 30.XI.67». Підпис нерозбірливо.

Список використаних джерел:

1. Тихенко В. О. Документи з історії Світового Конгресу Українців. *Архіви України*. Травень–серпень 2016. Випуск 3–4 (302–303). С. 206–212.
2. ГДА СБ України. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 966. Арк. 363–364.
3. Удод О. А. Скаба Андрій Данилович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Skaba_A

Yaroslav Zhuravlyov

PhD, Institute of History of Ukraine NAS of Ukraine

Kyiv, Ukraine, y.zhuravlyov@gmail.com

THE FIRST WORLD CONGRESS OF FREE UKRAINIANS AS COVERED ON THE AIRWAVES OF "ENEMY VOICES": INFORMATION MESSAGES FROM THE KGB OF THE UKRAINIAN SSR

***Abstract.** November 12-19, 1967, a landmark event took place in New York City - the First World Congress of Free Ukrainians (WCFU) was held. For the first time in half a century, Ukrainian immigrants that lived in different countries of the world, had different political and religious preferences, decided to combine their efforts to help the Ukrainian people. For this reason, they needed to coordinate their activities and create an organizational structure that still functions nowadays.*

The history of organizing and holding the First World Congress of Free Ukrainians is well known. More than a thousand delegates from all over the world were present, the program of events was very intense, the participants heard dozens of speeches and congratulations from politicians, public and religious leaders. The charter of WCFU was adopted, outlining the main tasks of this organization [1, p. 209].

Since 2010 a part of WCFU documents is stored in Kyiv, in the fund № 36 of the Central State Archives of Foreign Ukrainians (CDASU), in particular, it is a "manifesto, appeals, the draft of the resolution, newspaper reports about the First WCFU" [1, p. 209].

That was indeed an extremely important event for ~~the~~ Ukrainians of the world. And, of course, such an event in New York could not fail to interest people on the other side of the Iron Curtain. In Kyiv, the Congress was observed with particular interest. Top officials of the republic, including the first secretary of the Communist Party Central Committee, Petro Shelest, personally, regularly received news from the Congress and were informed about the events across the ocean.

In general, in Kyiv data from overseas were obtained from several sources, including operational means. Probably one of the congressional attendees was an agent or informant of the Soviet special services. Thus, on November 30, 1967, the head of the KGB at the Council of Ministers of the UkrSSR, Vitaliy Nikitchenko, informed Petro Shelest about "serious contradictions between the participants" [2, p. 363]. In particular, it was mentioned about the refusal of the representatives of the ZP UHWR (External Representation of the Ukrainian Supreme Liberation Council) to take part in the Congress and the fact that the UNRada (Ukrainian National Council) representative was "deprived words in general" [the opportunity to speak] [2, p. 363] by the chairman Vasyl Kushnir. This probably amused Vitaliy Nikitchenko, since at the end of the report the head of the republican KGB reported that "the differences that had arisen at WCFU between different groups of Ukrainian nationalists would be exploited in congressional compromise measures" [2, p. 364].

However, basic information about the Congress itself was received from the "western voices" by the leaders of the republic. Several radio stations were constantly being monitored by the KGB, in particular most of the news was received from the Voice of America, Canada, BBC, Rome, and Vatican radio stations. As the Congress was eventful, information from New York was constantly available. KGB information briefs were sent to Petro Shelest almost daily, in fact, immediately after the radio program was broadcast and the information was translated.

A demonstration of such documents is published in this material. Thanks to the opportunity to work with declassified KGB materials (in particular with the fund № 16) in the Branch State Archive of the Security Service of Ukraine, modern researchers have the opportunity to get acquainted and expose them to the general public.

Their value is not only in reproducing the events of 1967 through the lens of the broadcasts, the documents that are stored in the SBU archive contain signatures, notes, resolutions. We know what information the leaders of the republic received about such an extraordinary event as the Congress, we can see how they reacted to this event.

Moreover, it is not only about Petro Shelest and Vitaliy Nikitchenko. The second secretary of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine Oleksandr Lyashko, and the secretary of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine, Andriy Skaba, got acquainted with some information. The latter, "being the main ideologist of the Communist Party of Ukraine, embodied the policy of the authorities in the cultural, educational and spiritual spheres for a long time" [3]. That means, he used the information obtained directly in his work. Therefore, the introduction of these documents to the scholarly community expands the knowledge about the WCFU and the "western voices", as well as about the informational dimension of the Cold War in general.

Documents are published in the original language following the archeographical rules.

Key words: WCFU, "enemy voices", KGB, UkrSSR, Cold War.

УКРАЇНСЬКА СЛУЖБА «ГОЛОСУ АМЕРИКИ» НА ЗАХИСТІ ДЕМОКРАТИЧНИХ СВОБОД В НАШ ЧАС

ЄВРОМАЙДАН У ВИСВІТЛЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ СЛУЖБИ «ГОЛОСУ АМЕРИКИ» (ЛИСТОПАД – ГРУДЕНЬ 2013 Р.)

Наталія Городня,

доктор історичних наук, професор

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

Київ, Україна,

ngor@ukr.net

***Анотація.** Розглядається висвітлення Українською службою «Голосу Америки» Євромайдану – акцій протесту у Києві в листопаді – грудні 2013 р. З'ясовується питання, чи можна вважати цю інформацію історичним джерелом. Авторка показує, що репортажі журналістів Української служби та інші матеріали, розміщені на її сайті, вміщують оперативну і збалансовану інформацію про розвиток подій на Євромайдані та висвітлюють політичний контекст, у якому він відбувався. На її думку, ця інформація є історичним джерелом, яке, проте, вимагає критичного аналізу і порівняння з іншими джерелами.*

***Ключові слова:** Українська служба «Голосу Америки», листопад – грудень 2013 р., акції протесту в Україні, Майдан, Євромайдан.*

Прошло п'ять років від початку подій, які змінили Україну й українців, державу і суспільство, та мали суттєвий вплив на міжнародні відносини і міжнародну систему. В Україні їх називають Революцією гідності, у Росії – «державним переворотом» і «нацистським путчем». В Києві, який був центром цих подій, Майдан героїзується і часто ідеалізується, адже жертовність людей в ім'я своїх ідей і майбутнього України тут відчувається найбільше. Проте у деяких громадах України і за її межами існують різні оцінки подій листопада 2013 – лютого 2014 рр. в Києві. Критики Майдану обстоюють думку про неконституційне скинення протестувальниками легітимно обраного президента і фокусуються на проявах екстремізму під час акцій протесту. Їхні оцінки обумовлені не лише російською пропагандою, але й складністю феномену Майдану. Це вимагає від українських науковців, включаючи істориків, не уникати незручних питань, а шукати відповіді на них.

В основі роботи істориків – вивчення історичних джерел, тобто «першоджерел», а не їхніх інтерпретацій. Часто серед них відбувається дискусія щодо того, чи можна вважати матеріали ЗМІ історичним джерелом. Адже вони, як правило, інтерпретують

події упереджено і змальовують ту картинку подій, яка відповідає політичним уподобанням власників цих видань.

У цій статті на основі контент-аналізу репортажів «Голосу Америки» та інших матеріалів, опублікованих на сайті Української служби «Голосу Америки» (УС ГУ), спробуємо з'ясувати, як вони висвітлювали Євромайдан, і чи можна їх вважати історичним джерелом. З огляду на величезний масив інформації для цілей цього дослідження ми обмежилися періодом з 21 листопада до 6 грудня 2013 р., який можна вважати першим етапом Євромайдану і Революції гідності в цілому. Зосередимо увагу на основних темах і ключових подіях, які отримали висвітлення у цей час, а також на процесі розгортання акцій протесту, на діях, що виходили поза межі мирного характеру цих виступів і на ролі в них радикальних сил.

Перша стаття про акції протесту в Україні – «Українці протестують проти рішення відмовитися від угоди з ЄС» за авторством Джеймса Брука [1] з'явилася 22 листопада 2013 р. на англomовному сайті «Голосу Америки». Вона починалася словами про боротьбу Сходу і Заходу за Україну, у якій Москва здобула неочікувану перемогу з огляду на рішення українського уряду не підписувати угоду про торговельну і політичну асоціацію з Європейським Союзом. Це рішення пов'язувалося з тиском Росії, торговельні обмеження з боку якої до листопада призвели до зменшення експорту України на 25%, що, у свою чергу, спричинило економічну рецесію. Крім того, прем'єр-міністр Росії Д. Медведєв виступив із заявою, що, у разі торговельної угоди з ЄС, Україна мала виплатити борги за російський газ (близько 1 млрд. дол.), інакше його постачання буде припинено. Після зустрічей за закритими дверима між президентами і прем'єр-міністрами двох держав, 21 листопада М. Азаров заявив, що пріоритетом українського уряду є відновлення економічних відносин з Росією. У статті повідомлялося про вуличні протести у Києві й п'яти інших містах та заплановані на неділю, 24 листопада, масові акції протесту. Переклад цієї статті українською мовою був опублікований Українською службою «Голосу Америки» 26 листопада.

Того ж дня з'явилася інша стаття Д. Брука [2], у якій аналіз політики Росії, що призвела до зміни курсу України із Заходу на Схід, було продовжено. Як зазначається, щоб змусити В. Януковича відмовитися від асоціації з ЄС російські торговельні санкції були спрямовані проти підприємств східної України, політичної бази президента. Унаслідок цього економіка України скоротилася на 1,5%, її валютні резерви впали до рівня, достатнього для покриття двох місяців імпорту, а компанії розробили плани звільнення тисяч працівників. 9 листопада В. Янукович полетів до Росії на секретні переговори з В. Путіним, які тривали до пізньої ночі. Далі український і російський прем'єр-міністри зустрілися у Санкт-Петербурзі. Зі слів прем'єр-міністра України М. Азарова, йшлося про угоду, головний зміст якої полягав у відновленні нормальних торговельних відносин між двома державами [2]. За оцінкою автора, зміна курсу України була найбільшою поразкою Європейського Союзу, першим геополітичним розворотом з кінця холодної війни і черговим

стратегічний переворотом В. Путіна через два місяці після укладення угоди про ліквідацію сирійської хімічної зброї.

У подальшому на сайті Української служби, крім перекладів окремих англомовних статей журналістів «Голосу Америки», публікувалися репортажі її власних кореспондентів і журналістів Радіо Свобода.

Першими матеріалами, опублікованими на сайті Української служби «Голосу Америки» про політичну кризу в Україні, яка почала розгортатися після рішення президента В. Януковича не підписувати асоціацію з ЄС, були заява Держдепартаменту про ставлення США і ЄС до рішення українського уряду [3], повідомлення про скасування держсекретарем Джоном Керрі запланованого на 5-6 грудня візиту до Києва для участі у засіданні ОБСЄ і зустрічі з президентом В. Януковичем [4] та інформація про дзвінок віце-президента Джо Байдена В. Януковичу 22 листопада [5]. 22-м листопада датовано також фото двох перших груп протестувальників у Львові й Харкові під назвою «Євромайдан. День 1» [6]. Проте видається, що вони були опубліковані пізніше, коли вже було відомо, що акції протесту триватимуть не один день.

Назва «Євромайдан» для характеристики акцій протесту в Києві використовується також у першій статті журналістів Української служби (Оксани Лігостової і Руслана Дейниченка) від 24 листопада [7]. У ній йдеться про наймасовіші з часів Помаранчевої революції мітинги у Києві, де в неділю, 24 листопада, на «Євромайдані» зібралося понад 100 тисяч людей з вимогою до президента Януковича підписати Угоду про асоціацію з ЄС. Чи не вперше з 2004-го року, пишуть автори, люди на Майдан прийшли не за гроші, а за ідею.

Дослідники можуть знайти в цій статті багато корисної для себе інформації. По-перше, серед учасників акції не лише кияни, а багато людей з різних куточків України, тож вона досить добре організована. По-друге, основним місцем подій 24 листопада була Європейська площа (а не Майдан незалежності), де на спорудженій сцені виступали майже усі лідери опозиційних партій. По-третє, основними вимогами учасників акції протесту на Європейській площі були підписання президентом В. Януковичем угоди про асоціацію з ЄС на саміті у Вільнюсі й відставка уряду М. Азарова за зраду національних інтересів. По-четверте, опозиція планувала продовжувати акції протесту до цього саміту, щоб примусити президента змінити рішення, а якщо цього не відбудеться, заявляла про наміри блокувати урядові будівлі, домогтися імпічменту президента і дострокових виборів до парламенту. По-п'яте, вже 24 листопада після завершення мітингу відбулися перші сутички протестувальників з бійцями спецпідрозділу міліції «Беркут», які застосували сльозогінний газ.

25 листопада, який називають «четвертим днем Євромайдану», знову відбулася сутичка між мітингувальниками і бійцями «Беркуту», коли біля сцени на Європейській площі протестувальники затримали мікроавтобус СБУ, розбили у ньому вікна і намагалися його захопити. У центрі заворушення опинився голова політради «Батьківщини» Арсеній Яценюк. Бійці «Беркуту» захищали машину кийками і сльозогінним газом. Його розприскували й радикально налаштовані

маніфестанти. За інформацією А. Яценюка, унаслідок зіткнень з міліцією постраждало кілька депутатів [8]. На англomовному сайті «Голосу Америки» [9] були опубліковані фотографії сутичок протестувальників з поліцією перед Кабінетом міністрів, датовані 24 і 25 листопада.

26 листопада речниця Державного департаменту США Джен Сакі заявила про підтримку «прагнення українського народу досягти процвітаючої європейської демократії» і водночас зазначила, що США продовжать закликати усіх українців «висловлювати свої погляди щодо майбутнього України у конструктивній манері» [10]. Цю заяву можна оцінити як реакцію на прояви незаконних дій з боку деяких протестувальників

З наступних репортажів Української Служби дізнаємося про існування у перші дні акцій протесту двох центрів – «політичного» на Європейській площі під керівництвом трьох лідерів опозиції – Арсенія Яценюка («Батьківщина»), Віталія Кличка («Удар») і Олега Тягнибока («Свобода»), і «громадського» на Майдані незалежності, де помітними фігурами були співачка Руслана Лижичко і громадський активіст Єгор Соболев. Майданівці не висували вимог відставки уряду і закликали політиків зосередитися на головній вимозі – підписанні угоди про асоціацію з ЄС. Водночас відзначалася відсутність суперечностей між двома осередками протесту, які мали спільну мету – тиск на владу [8].

Повідомлялося про розгортання акції протесту – приїзд до Києва «небайдужих громадян з усіх регіонів України», перебування мітингувальників на Майдані цілодобово, приєднання 26 листопада до акцій протесту студентів київських університетів тощо. Студенти свідомо дистанціювалися від політичних партій і розбили свій табір на Майдані незалежності. За словами Є. Соболева, «Там, де починають керувати самі громадяни, прокидається неймовірна енергія... Енергія, яку ми зараз відчуваємо... просто неймовірна» [11].

27 листопада «політичний» Майдан з Європейської площі приєднався до «громадського» на Майдані незалежності. Їх об'єднання, за словами опозиційного політика Тараса Стецьківа, означало подолання поділу на політиків і громадськість, та відкривало дорогу до посилення протестів [12]. Чинник масовості Майдану для ефективності акцій протесту був вирішальним. Про це свідчив, передусім, досвід Майдану 2004 року. 28 листопада очікували підкріплення із західних областей України. Студентські акції протесту спочатку планувалися до кінця тижня, проте розглядалася також можливість оголошення безстрокового страйку [13].

У репортажах відчувається дух Майдану. «Тепер на спільному майдані стало людніше – палять дрова і роздають гарячі напої. Домовилися не використовувати партійної символіки: лише прапори України і Євросоюзу» [13]. «Об'єднаний Євромайдан, який тепер згуртував матеріальні та людські ресурси, під виступи громадських активістів, поетів, співаків та під гучну українську музику вистояв ще одну холодну, вже шосту, ніч» [14].

27 листопада у репортажі УС ГА з'явилася оцінка Майдану як «протистояння... у площі боротьби за цінності поваги до прав людини та демократії», висловлена експертом правозахисної організації Дім свободи [15], яка набула поширення.

Фото з матеріалу О. Лігостової та Р. Дейниченка «На Євромайдані студенти побачили, що мітинги бувають непроплачені» від 27 листопада 2013 р. (джерело: <https://ukrainian.voanews.com/a/students-maidan-kyiv/1799051.html>)

З наступних репортажів можна зробити висновок, що незважаючи на об'єднання двох майданів, їхні вимоги і бачення методів боротьби залишилися різними. На 27 листопада лідери політичної опозиції призначили пікетування будинку уряду. За словами В. Кличка, владу, яка не згодна підписувати угоду про асоціацію, потрібно змінити. Силкові сценарії впливу на владу не розглядалися. Це передбачалося здійснити конституційними методами, через вибори. «Дуже б не хотілося йти за дуже небезпечним для економіки та цілісності України сценарієм... Але чекати ми не будемо, будемо боротися» [14]. Натомість Р. Лижичко заявила, що люди не підуть блокувати Кабінет міністрів; потрібно, щоб на Майдані постійно було багато людей. «Якщо 29 листопада не підпишуть, ми так далі і лишимся, поки на нас не звернуть увагу» [14].

27 листопада принаймні 1000 людей зібралася біля будинку уряду, куди зробили спробу потрапити А. Яценюк, В. Кличко і О. Тягнибок, щоб поставити перед міністрами питання про перегляд рішення щодо угоди з ЄС. Проте в приміщення їх не пустили [16].

З самого початку висвітлення подій невизначеним було питання про організаторів і лідерів акцій протесту. З одного боку, можна зробити висновок про колективне лідерство з боку А. Яценюка, В. Кличка і О. Тягнибока. З іншого боку, вони представлені як лідери політичної опозиції, цілі і методи якої частина Майдану не поділяла. Спільним лідером журналісти Української служба «Голосу Америки» і Голосу Свободи на початку акцій протесту були схильні бачити ув'язнену Юлію

Тимошенко, тим більше, що її звільнення було однією з умов підписання Україною асоціації з ЄС.

У матеріалах Української служби досліджуваного періоду постійно звучав голос Ю. Тимошенко через листи, які вона передавала протестувальникам через свого адвоката С. Власенка і дочку Євгенію. У них вона надихала Майдан на боротьбу і надавала рекомендації щодо її цілей і тактики. Повідомляється, що об'єднання «політичного» Майдану з «громадським» відбулося на заклик Ю. Тимошенко до політичних сил прибрати партійну символіку і створити єдину раду Євромайдану. Сама вона оголосила безстрокове голодування з вимогою до В. Януковича підписати угоду про асоціацію з Європейським Союзом і на підтримку Майдану, яке врешті тривало 12 днів. На сайті розміщено багато фотографій із зображеннями Юлії Тимошенко на прапорах і постерах учасників акцій протесту [9, 14, 15, 16].

Спочатку акції протесту розглядалися як метод тиску на президента, щоб він переглянув своє рішення і підписав угоду про асоціацію України з ЄС на саміті Східного партнерства у Вільнюсі 28-29 листопада. Проте, прибувши на цей саміт, В. Янукович заявив, що підписання ним цієї угоди залежатиме від надання ЄС економічної і фінансової допомоги Україні [17, 18]. На початку грудня були оприлюднені розміри допомоги, яку він вимагав – 160 млрд дол. [19]. Ця сума не була економічно обґрунтована і попередньо не обговорювалася. Після повернення з Вільнюсу президент відмовився від спілкування з журналістами і скасував призначений брифінг.

У нових умовах у протестувальників виникло питання про подальший план дій. Як заявили представники студентства, «...Ніхто не розійдеться. Ми будемо стояти далі. В політиків своя думка, а в українців своя» [19]. Депутат з фракції партії «Батьківщина» Анатолій Гриценко повідомив: «Зараз стоїть питання: радикальний варіант чи спокійніший ... Чи можна зараз змести цю владу? Можна. Причому не насильницьким шляхом, а нормальним спокійним шляхом в межах Конституції. Для цього треба 300 тисяч людей, які готові вийти на Печерські пагорби і стояти там 10 днів. І щоб вночі їх було не менше ста тисяч. Тому що, коли сто тисяч, міліція з народом або боїться, стоїть в стороні» [20]. За словами А. Гриценка, остаточне рішення, як діяти, опозиція прийме залежно від того, скільки людей вийде на акції протесту у вихідні.

Західні держави застерігали українську владу від спокуси застосувати проти мітингувальників силу. Проте, за оцінками політолога В. Фесенка, загрози протестам виходили не скільки від влади, скільки від свят, під час яких очікувалося, що люди роз'їдуться по домівкам [12].

У ніч з 29 на 30 листопада відбулася подія, яка мала вирішальний вплив на подальший напрямок акцій протесту – силовий розгін Євромайдану, під час якого багато людей були поранені. За даними прес-служби Коаліції учасників Помаранчевої революції, для цього на Майдан незалежності прибуло близько однієї тисячі співробітників спецпідрозділу міліції «Беркут», його обнесли щитами. Людей били палицями, застосовували газ. Були чутні вибухи. Як стверджували протестувальники,

бійці спецпідрозділів наздоганяли людей і на великій відстані від Майдану. Про це свідчать також відео з камер спостереження на будівлі метро на Хрещатику. Було затримано понад 35 осіб. За інформацією головного лікаря Київської міської станції швидкої медичної допомоги А. Вершигори, після розгону Євромайдану по медичну допомогу звернулися 35 осіб [21]. Частина мітингувальників знайшла притулок у Михайлівському соборі [22].

На Майдані пролилася перша кров мирних незброєних людей. Пізніше журналісти Української служби висловлювали думку, що силовий розгін Майдану не був в інтересах президента Януковича. З часом Майдан міг просто розійтися, а насилля над протестувальниками сприяло їхній мобілізації [19]. Російський економіст, колишній радник президента Росії Андрій Ілларіонов назвав це випробуванням владою авторитарних методів напередодні виборів 2015 року. Аналіз реакції на них суспільства давав можливість визначитися, у яких масштабах їх можна було застосовувати у майбутньому [19].

Відповідальність за розгін Майдану взяв на себе 30 листопада начальник київської міліції Валерій Коряк, який заявив, що це була спонтанна відповідь міліції на хуліганські дії на Майдані незалежності [23]. За інформацією міністра внутрішніх справ України, опублікованій на англomовному сайті «Голосу Америки», силові методи міліції були спричинені діями протестувальників, які кидали сміття і вогонь в офіцерів без уніформи [22]. Обговорення цього питання здійснювалося читачами на форумі УС ГА. Дехто вважав, що правоохоронців було спровоковано [24], дехто – що «Беркут все зробив правильно і досить гуманно», адже Закон України «Про міліцію» (Стаття 14. Застосування спеціальних засобів) дозволяє відповідні дії працівників міліції «для припинення масових безпорядків і групових порушень громадського порядку» [25].

Після розгону Майдану лідери опозиції зібрали брифінг, на якому висунули вимогу дострокових виборів президента і парламенту, які мали відбутися одночасно, а також відставки і притягнення до кримінальної відповідальності міністра внутрішніх справ Віталія Захарченка. Також вони оголосили про скликання 1 грудня мітингу в парку Шевченка і підготовку загальнонаціонального страйку. У листі Юлії Тимошенко також містився заклик до всіх українців «повстати проти диктатури Януковича». «Головне – не розходитися... з майданів, поки режим не буде повалено мирним шляхом. У нас є попереду ніч на збори. Летіть, їдьте, ідіть пішки у Київ з усіх куточків України. Але зберіться всім народом 1 грудня і зробіть так, щоб Януковичу кожна крапля крові наших дітей, наших людей, наше загублене європейське майбутнє не дали спокою» [21, 26].

Увечері 30 листопада на Михайлівській площі, куди перемістилися прибічники євроінтеграції після розгону Майдану, відбувся мітинг, організований лідерами політичної опозиції. На сайті Української служби можна було переглянути його пряму трансляцію [27].

Як писав 30 листопада кореспондент Радіо Свобода, «Євромайдан більше не співає. Тисячі людей мітингують на Михайлівській площі, вимагаючи відставки

президента Януковича і уряду Азарова. До двох сотень побитих мітингувальників, які рятувались від «Беркуту» в Михайлівському соборі, приєднуються десятки тисяч людей» [23]. Вони зібралися на площі перед храмом і заповнили сусідні вулиці. Серед них – родини з маленькими дітьми. Учасники протесту вимагали відставки В. Януковича і скандували гасла «Києве, вставай», «Революція», «Страйк», «Януковича – на йолку». Повідомлялося також, що вдень на Михайлівську площу ненадовго приїздило близько десяти послів країн ЄС в Україні, які, проте, не робили ніяких заяв [23].

Через 16 годин після розгону Майдану президент В. Янукович заявив, що засуджує «дії, які призвели до силового протистояння та страждань людей» [28]. Генпрокурор Пшонка також виступив із заявою, що «люди на Майдані знаходилися законно. Це їхнє конституційне право, і завдання правоохоронних органів полягало в першу чергу в тому, щоб забезпечити реалізацію цього права». Водночас він зазначив, що, «якщо відбулися сутички, є постраждалі – значить, було порушено закон». Було повідомлено, що 30 листопада розпочалися слідчі дії щодо правомірності застосування спецзасобів співробітниками правоохоронних органів і перевірки інформації міліції щодо «провокаційних дій окремих груп людей, які були за спинами мирних громадян» [28]. Повідомлялося про відставку С. Львовичкіна з посади голови адміністрації президента, яку натомість мав очолити міністр внутрішніх справ В. Захарченко. На цій посаді його мав змінити перший заступник В. Дубовик.

Отже, ключовою подією Євромайдану кінця листопада стала не відмова президента від підписання угоди про Асоціацію, а застосування сили проти мирних протестувальників. Під впливом цих подій учасники акцій протесту підтримали вимоги політичної опозиції про відставку уряду і дострокові вибори. Їхні настрої стали більш радикальними. Було вирішено залишитися на Майдані і укріпити його, щоб захистити від майбутніх нападів [29].

У неділю, 1 грудня, кількість учасників акції протесту в Києві значно зросла. За різними підрахунками, на неї вийшли понад 100 тис., 300 тис. чи 500 тис. людей. Репортаж Радіо Свобода про події 1 грудня мав назву «Євромайдан став Єврореволюцією» [30]. Це формулювання належало лідеру руху «Третя українська республіка», колишньому голові МВС Юрію Луценку, який у виступі на Народному віче на Майдані незалежності заявив: «Наш план зрозумілий: це вже не мітинг, не акція. Це – революція». Він також закликав українців зі східних регіонів «консолідуватися з братами з інших областей у боротьбі проти режиму». За його словами, «Ми сьогодні змінюємо не президента, а систему влади в країні... Ми змінюємо Україну» [31]. Присутні на Майдані підтримали спікера і почали скандувати слово «революція».

Лідери опозиції оголосили про розгортання Національного штабу революції на Майдані, де почали встановлювати намети. Опозиційні парламентські політичні сили закликали громадян України з різних регіонів приїхати до Києва для участі в акції протесту. «Ми сьогодні звертаємося до всієї України – прибудьте, будь ласка, в Київ на Майдан. Нічого робити в містах... Тут сьогодні відбувається головна боротьба за

Україну», – заявив на прес-конференції в неділю ввечері А. Яценюк [30]. Низка медіа-компаній організувала прямі трансляції подій з Києва, які можна було переглянути на сайті Української служби «Голосу Америки» [32].

Того ж дня в Києві мали місце інциденти, які поставив під сумнів мирні наміри протестувальників. За повідомленням Радіо Свобода, дві різні групи мітингувальників увірвалися у колонну залу Київради (КМДА) і приміщення Федерації профспілок [33]. Групу у КМДА очолив Юрій Левченко («Свобода»), який повідомив, що вони увійшли у приміщення лише для того, «щоб мати місце, де можна обігрітися... і відпочити... Ми не вандали. Крім колонної зали та коридорів на першому поверсі нікуди не йдемо» [33]. Інша група протестувальників під проводом людей із символікою «Свободи» і «Батьківщини» увійшла у Будинок профспілок на Майдані незалежності. Повідомлялося, що міліція вела переговори з тими, хто зайняв КМДА і Федерацію профспілок, пояснюючи їм незаконність цих дій.

Пізніше в цей день у будинку Київради виявилися розбиті вікна біля входу і на вхідних дверях. За інформацією кореспондента Радіо Свобода, це здійснили невідомі молодики в шоломах і масках. Кількох хуліганів захопили учасники акції протесту і збиралися передати їх міліції. Вона в цей час охороняла пам'ятник Леніну. З репортажів можна зрозуміти, що у цей день вже були спроби його руйнування, що врешті відбулося 8 грудня [34].

У той час, коли на Майдані тривало Народне віче, кілька сотень молодих людей намагалися штурмувати огорожу на вулиці Банковій, де розташована Адміністрація президента, оточена кількома рядами службовців «Беркуту». Невідомі в масках задіяли для цього трактор з ковшем. Інші активісти намагалися їх зупинити від штурму, вигукуючи: «Тільки мирна акція!». Унаслідок штурму в районі вулиці Банкової і поблизу Адміністрації президента постраждали 15 правоохоронців. Їх доправили до лікарні з розбитими головами, пошкодженими кінцівками і травмами очей від сльозогінного газу. Міліція також «застосувала сльозогінний газ і світлошумові гранати у відповідь на каміння, шматки тротуарної плитки і димові шашки, які полетіли в них з боку активістів, що хотіли штурмувати Адміністрацію президента» [36, 37].

Оцінки цих подій кореспондентом Радіо Свобода дещо суперечливі. Спочатку він характеризував їх як дії провокаторів. За його інформацією, інші протестувальники передавали співробітникам «Беркуту» щити, якими вони могли захиститися від «дій провокаторів». Проте в іншому місці читаємо, що «учасники акції протесту розділилися на два табори: на тих, хто наполягає на мирному протесті, і тих, хто хоче штурму будівлі АП» [37]. З іншого репортажу дізнаємося, що серед тих, хто намагався відвернути молодих людей від штурму Адміністрації президента, був позафракційний народний депутат Петро Порошенко. У відповідь вони почали кидати в нього каміння [38]. З посиланням на «Українську правду», журналіст Радіо Свобода повідомляв, що частина людей погодилась піти з Банкової на Майдан з В. Кличком [30].

Київська міліція зробила заяву, що до провокування сутичок безпосередньо причетні члени «Братства» Дмитра Корчинського [30]. Про це писала також журналіст УС ГА О. Лігостова 6 грудня, коли почалися репресії проти учасників акцій протесту. Повідомлялося, що ніхто з «братчиків» Д. Корчинського, який був близьким до проросійського політика Віктора Медведчука, не був заарештований. Натомість до суду було притягнуто 13 випадкових осіб з мирних демонстрантів [39]. У провокаціях Д. Корчинського звинувачували також на форумі Української служби (Ярослав (Житомир) 01.12.2013 15:38) [37].

Дух насильства в центрі Києва у цей день передає коментар на форумі російськомовного киянина Сергія (Сергей (Київ) 01,12,2013 21:39). Він писав, що був разом з сім'єю на Майдані, де зібралася величезна кількість людей, і звертався з проханням «не допустити спровокованої Януковичем громадянської війни у центрі Європи» [30].

На англomовному сайті «Голосу Америки» знаходимо інформацію про 200 поранених унаслідок використання поліцією сльозогінного газу і гранат осліплюючої дії після спроб штурму деякими протестувальниками урядового будинку. Наводяться слова прем'єр-міністра М. Азарова, що протести вийшли з під контроль й мають «усі ознаки перевороту» [40].

Посли ЄС і США 1 грудня виступили зі спільною заявою стосовно подій в Києві. Вони відзначили стриманість, яку в більшості місць продемонстрували протестувальники і українські правоохоронні органи. Водночас вони засудили насильство на Банковій і напади на громадські будівлі й закликали усі сторони уникати конфронтації [30]. За оцінками В.Путіна, протести в Україні виглядали більше як «погроми, ніж революція» [41].

Під час брифінгу в Білому домі 2 грудня російський журналіст висловив думку, що «події в Україні мають ознаки державного перевороту» і запитав, чи зацікавлений Білий дім у нових «кольорових» революціях. На це речник Білого дому Джей Карні відповів: «Ми однозначно не вважаємо мирні протести спробою перевороту». Він заявив, що «насилля з боку урядових сил проти учасників мирних демонстрацій в Києві зранку в суботу є неприйнятним» [42]. Хоча після цього міліція переважно виявляла стриманість, з'явилось кілька нових повідомлень, що журналісти та інші працівники преси стали об'єктами нападів з боку сил спеціального призначення. Речник Білого дому закликав українських лідерів «поважати право своїх громадян на свободу слова та зібрань», що є фундаментальним для здорової демократії і поваги до універсальних цінностей. Від цього залежать партнерські відносини США з Україною [42]. У цій відповіді нічого не було сказано про незаконні акти 1 грудня з боку протестувальників/провокацій. Заява представника ОБСЄ також стосувалася насильства проти журналістів з боку влади [43].

Протягом ночі з 1 на 2 грудня учасники акції протесту звели навколо Майдану незалежності барикади, а в понеділок, 2 грудня, вдалися до нової тактики – заблокували пікетами Адміністрацію президента і Кабінет міністрів. Столична адміністрація і Будинок профспілок також залишалися під контролем опозиції. Тут

було організовано харчування і відпочинок для учасників протестів. Опозиція знову озвучила свої вимоги – відставка Кабінету міністрів, дострокові президентські і парламентські вибори. Міліція блокуванню не перешкоджала [44, 45].

Фото з публікації О. Лігостової та Р. Дейніченка «В Україні триває політичне протистояння» від 2 грудня 2013 р. (джерело: <https://ukrainian.voanews.com/a/gov--vs-ua-patriots/1801924.html>)

3 грудня під час прес-конференції в Брюсселі держсекретар США Д. Керрі закликав український уряд «слухати голоси свого народу» [46]. Того ж дня у Верховній раді України відбулося голосування постанови про недовіру уряду М. Азарова. Незважаючи на тиск з боку тисяч протестувальників, які зібралися навколо парламенту, і вихід з проурядової фракції Партії регіонів деяких депутатів, ця постанова не набрала необхідної кількості голосів. Того ж дня Президент Янукович відбув з державним візитом до Китаю [41].

4 грудня три колишні президенти України виступили зі спільною заявою на підтримку антиурядових акцій протесту. Наступними днями, 5-6 грудня, в Києві відбулася нарада ОБСЄ за участю помічника держсекретаря США В. Нуланд і міністра закордонних справ Росії С. Лаврова. ОБСЄ запропонувала виступити в ролі посередника між владою і опозицією. М. Азаров заявив про готовність до переговорів [47].

У цей час на зворотному шляху президента Януковича з Китаю відбулася його зустріч з В. Путіним у Сочі, під час якої вони обговорили плани нового «стратегічного партнерства» і нової угоди про торговельно-економічне співробітництво між Україною і Росією. Прем'єр-міністр М. Азаров повідомив журналістів, що президент В. Янукович невдовзі відвідає Москву, де підпише велику кількість документів [48].

За оцінкою А. Іларіонова, готовність влади до переговорів з опозицією і заяви С. Лаврова 5 грудня свідчили, що пік революційних подій вже пройдений і

починається період реакції, репресій, контрреволюції. Тепер влада буде поступово, крок за кроком, витискати додаткові кроки відступу з боку опозиції. За його словами, коли починаються переговори, це явна ознака того, що революція не вдалася. Революціонерам вони вигідні лише тоді, коли вони отримали доступ до значних ресурсів. Проте основні ресурси (адміністрація, парламент, суди, силові підрозділи) залишалися у влади. На стороні опозиції були тільки громадяни, більшість громадян. У нових умовах опозиція мала зробити висновки і не допустити подальших дій влади, спрямованих на придушення політичних свобод і громадянських прав. Інакше, коли відбудуться вибори, опозиція буде настільки послаблена, що не зможе протистояти авторитарному режиму [19].

Найбільше занепокоєння західних експертів у той час викликало збільшення військової присутності в Києві. Вони вважали прогнозування розвитку ситуації практично неможливим, і могли лише розглядати найкращий і найгірший для України сценарії. Найкращим сценарієм вони вважали дострокові вибори, формування нового уряду, поновлення переговорів з ЄС, Найгіршим – придушення демонстрацій, втручання Росії, розвал України [49].

5 грудня колишній посол США в Україні Джон Гербст прокоментував прорахунки протестувальників, а саме захоплення ними адміністративних будівель – будинку профспілок і київської держадміністрації. Цього вдалося уникнути під час Помаранчевої революції, коли він служив послом. Тоді, за словами Д. Гербста, «ми попросили опозицію не порушувати законів, не робити нічого, що змусить владу віддати наказ спецпризначенцям... Ми закликали помаранчевих не робити жодних провокацій, аби протест лишався мирним. А тоді звернулися до уряду зі словами «ви не можете розганяти Майдану. Протестувальники не порушують закон. Якщо ви їх розженете – ми вдамося до серйозних санкцій» [50]. Унаслідок стриманості протестувальників тоді вдалося уникнути силового сценарію. Події 2013-го року Дж. Гербст не поспішав називати «революцією». Адже В. Янукович був легітимно обраним президентом, а прямих доказів його причетності до силового розгону Євромайдану не було. «Євромайдан може стати революцією, але зараз я не готовий стверджувати, що вже став. Для цього протести мають призвести до серйозних змін, наприклад, змін в уряді. Зараз я не впевнений, чи це станеться, і чи мусить статися» [50]. Він вважав, що людям на Майдані потрібно вимагати чогось дійсно конкретного і досяжного, наприклад, звільнення Ю. Тимошенко.

Про відставку Януковича й українського уряду стримано говорив і перший посол США в Україні Роман Попадюк. Він закликав обидві сторони замість насильства сісти за стіл переговорів, а після цього відновити переговори з Європою про підписання угоди про асоціацію [50].

Після того, як парламентська опозиція не спромоглася відправити уряд у відставку, здавалося, що Майдан зазнав поразки. Проте, як заявив один з протестувальників, «цей Майдан більш радикальний, ніж перший Майдан, тому люди не підуть додому» [51]. Лідери опозиції закликали майданівців продовжувати облогу урядових будівель, але дедалі більше протестувальників хотіли почути нові плани

подальших дій. В інтерв'ю Радіо Свобода П. Порошенко висловився за демократичний спосіб боротьби – перевибори влади, яка не має народної підтримки. Інший спосіб – силовий, який матиме надзвичайно небезпечні наслідки. «Суспільство, яке зараз є на Майдані, радикалізується. Далі це суспільство піде з Майдану, а натомість вийдуть прихильники радикальних дій» [52].

Про кризу акції протесту говорив 4 грудня соціальний психолог Олег Покальчук. На його думку, реанімувати її могли подальші репресії з боку влади, у той час як відсутність активних дій мала призвести до «ефекту звикання». Іншим стимулом могла бути внутрішня реструктуризація Євромайдану, коли лідери опозиції мали передати частину повноважень самим активістам. Серед останніх на той час обговорювалася ідея про пікетування не лише адміністративних будівель, але й президентської резиденції «Межигір'я». Проте основний розрахунок був на те, що унаслідок довготривалої масової акції через деякий час деморалізована міліція зніме пости і можна буде вільно увійти в урядові кабінети [52].

Тим часом Партія регіонів висунула вимогу до Генеральної прокуратури надати правову оцінку фактам захоплення і блокування адміністративних будівель органів центральної влади. У заяві, розміщеній на офіційному сайті партії, зазначалося, що «з метою забезпечення безперешкодної роботи конституційних органів влади Партія регіонів мобілізує своїх прихильників для забезпечення надійного захисту та створення необхідних умов для стабільної роботи» [52, 53].

Отже, на основі матеріалів, розміщених на україномовному і англomовному сайтах «Голосу Америки» з 22 листопада по 6 грудня 2013 р. ми зробили спробу написати нарис першого етапу Євромайдану і Революції гідності. У центрі уваги команди Української служби «Голосу Америки» у цей час був київський Євромайдан, динаміка процесів на ньому, його лідери, зміна вимог і тактики протестувальників. Показано відсутність єдності Євромайдану, тенденція до дистанціювання звичайних громадян від політиків, існування на Майдані поміркованих і радикальних сил. Вияви порушення мирного характеру акцій протесту інтерпретуються на сайті УС ГА, переважно, як дії провокаторів. Водночас показано, що захоплення протестувальниками урядових будівель, що було порушенням законів, створювало підґрунтя для влади застосувати проти них силу.

Усі процеси на Майдані висвітлювалися паралельно і в тісному взаємозв'язку з рішеннями української влади щодо акцій протесту, Асоціації з ЄС і відносин з Росією [8, 12, 14]. Хоча співробітники Української служби «Голосу Америки» мали неприховані симпатії до мирних акцій протесту в Києві, вони намагалися дотримуватися зваженого збалансованого підходу до висвітлення тогочасних подій. Про це, між іншим, свідчить репортаж про анти-майдан у Харкові 30 листопада на підтримку дій В. Януковича [54]. Проте в цілому голос влади – президента Януковича, прем'єр-міністра Азарова та інших її представників, звучав на сайті УС ГА значно тихіше, ніж голоси опозиції.

Представлено також міжнародний контекст розвитку Євромайдану – вплив Росії на його початок, саміт Східного партнерства у Вільнюсі 28–29 листопада, засідання

ОБСЄ у Києві 5-6 грудня у зв'язку з головуванням України у цій організації, позицію ЄС і окремих держав-членів, від'їзд В. Януковича до Китаю і його зустріч з Путіним у Сочі. Найбільшою мірою висвітлено реакцію на події в Києві і дії української влади Білого дому і держдепартаменту, а також підтримку Євромайдану з боку представників української діаспори в Америці [55, 56, 57, 58, 59].

Фото з матеріалу Т. Ворожко «Біля воріт Білого дому лунали заклики українців до Обами» (джерело: <https://ukrainian.voanews.com/a/ukrainians-white-house-obama/1801989.html>)

Репортажі журналістів Голосу Америки і Радіо Свобода були написані у процесі розгортання подій, в умовах, коли напрямок подальшого розвитку і результати акцій протесту були невідомі. Це різнопланові матеріали, написані різними людьми за відсутності мети створити певну картину Майдану. Бачимо різні оцінки, іноді неточну інформацію, яка уточнюється у наступних репортажах. Самі журналісти не надавали оцінок подіям, лише викладали факти, і давали читачам можливість робити власні висновки. Оцінки робили учасники і свідки подій, авторитетні політики, експерти, науковці, а також звичайні громадяни на форумах сайту Української служби «Голосу Америки» і на її сторінці у Фейсбук. Також на сайті було опубліковано численні фото- і відео- джерела, опитування громадян з окремих найбільш дискусійних питань. Також кожного дня виходила 15-хвилинна телевізійна програма УС ГА «Час-Тайм». Усе це робила команда, яка, унаслідок бюджетних обмежень, налічувала у Вашингтоні тільки 10 осіб [60]. Завдяки інтернету опубліковані матеріали миттєво потрапляли до споживачів і формували суспільну думку про Євромайдан.

Таким чином, вважаємо матеріали Української служби «Голосу Америки» цінним історичним джерелом для дослідження історії і феномену Майдану. Водночас суб'єктивний характер цього історичного джерела вимагає його критичного аналізу і порівняння з іншими джерелами, адже репортажі Української служби «Голосу Америки» опосередковано впливали на мобілізацію прихильників Євромайдану, залучали їх до боротьби за вибір подальшого напрямку розвитку України.

*Фотогалерея «Голосу Америки» «Протести в Україні»
(<https://www.voanews.com/gallery/protests-ukraine>)*

Список використаних джерел:

1. Brooke, James. Ukrainians Protest Decision to Back Away from EU Pact / James Brooke [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.voanews.com/europe/ukrainians-protest-decision-back-away-eu-pact>
2. Брук, Джеймс. Путін використовує «політичне карате», щоб відвернути Україну від курсу на Захід. 26 листопада 2013 / Джеймс Брукс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/brooke-ukraine-russia/1798252.html>
3. Офіційна заява Державного департаменту США щодо рішення України про Асоціацію з ЄС. 22 листопада, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/statement/1795599.html>
4. Керрі відмінив візит до України – Держдеп. 22 листопада, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/1795928.html>
5. Байден телефонував Януковичу. 23 листопада [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/1795928.html>
6. «#Євромайдан. День 1. Люди збираються у Львові, Харкові (фото). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/1795344.html>
7. Лігостова Оксана, Дейниченко Руслан. «Євромайдан» вимагає скасування рішення уряду про відмову від євроінтеграції. 24 листопада, 2013 / Оксана Лігостова, Руслан Дейниченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/ukrainian-euromaidan/1796743.html>
8. Євромайдан триває. У Януковича останній шанс. 26 листопада, 2013 / Радіо Свобода [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/rl-ukraine-yanyk-eu/1797792.html>
9. Protests in Ukraine. November 29, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.voanews.com/gallery/protests-ukraine>
10. Держдеп США закликав українців висловлювати свої погляди конструктивно. 26 листопада, 2013 / Голос Америки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/state-department-ukraine/1798366.html>
11. Дейниченко, Руслан. Київські студенти вимагають підписати угоду з ЄС. 26 листопада 2013 р. / Руслан Дейниченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/1798146.html>.
12. Янукович обіцяє «європейську Україну», Тимошенко – голодує. 26 листопада, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/rl-tymoshenko-yanyk-ukraine/1797797.html>
13. Лігостова, Оксана, Дейниченко Руслан. На Євромайдані студенти побачили, що мітинги бувають непроплачені – Доній. 27 листопада, 2013 / Оксана Лігостова, Руслан Дейниченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/students-maidan-kyiv/1799051.html>
14. Євромайдан у столиці єдиний і без партійної символіки. 27 листопада, 2013 / Радіо Свобода [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/rl-euromaidan-ukraine/1798609.html>

15. Ворожко Тетяна, Кузьменко Олексій. Янукович створив умови для свого політичного фіаско – експерт "Дому свободи" / Тетяна Ворожко, Олексій Кузьменко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/freedom-house-on-ua/1798354.html>
16. Protests Continue in Ukraine against Refusal to Sign EU Deal / VOA News November 27, 2013 08:56 AM [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.voanews.com/europe/protests-continue-ukraine-against-refusal-sign-eu-deal>
17. Ukraine Says Membership in EU Depends on AID November 29, 2013 06:30 AM [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.voanews.com/archive/ukraine-says-membership-eu-depends-aid>
18. EU Criticizes Russia for Pressuring Ukraine on Trade Deal. November 29, 2013 02:27 PM [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.voanews.com/archive/eu-criticizes-russia-pressuring-ukraine-trade-deal-1>
19. Андрій Ілларіонов: Про євроінтеграцію поки можна забути – головне зупинити репресії 06 Грудень, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/1805485.html>
20. Лігостова, Оксана. 300 тисяч у Києві можуть змести владу конституційно – Гриценко. 29 Листопад, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/eu-ua-collaps/1800589.html>
21. Кровопролиття. Опозиція вимагає дострокових виборів президента і парламенту. 30 листопада 2013, 14:01 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/25185312.html>
22. Ukrainian President Condemns Violence By VOA News November 30, 2013 07:41 AM [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.voanews.com/europe/ukrainian-president-condemns-violence>
23. За побоїще на Євромайдані люди і опозиція вимагають відставки Януковича 30 Листопад, 2013 / [Радіо Свобода](#) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/1801001.html>
24. Не перекручуй факти (01.12.2013 12:19 Київ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/25185872.html>
25. Коментар до статті «За побоїще на Євромайдані люди і опозиція вимагають відставки Януковича 30 Листопад, 2013 / [Радіо Свобода](#) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/1801001.html>
26. Лігостова, Оксана. Янукович переступив межу – опозиція. 01 Грудень, 2013 / [Оксана Лігостова](#) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/1801053.html>
27. Лідери опозиції виступають на Михайлівській площі (ТРАНСЛЯЦІЯ) 30 Листопад, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/1800884.html>

28. Генпрокурор Пшонка: люди на Майдані перебували законно 01 грудня 2013, 11:11. «Беркут» розганяє Євромайдан, 30 листопада 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/25185872.html>
29. Опозиція проводить мітинг-віче на майдані Незалежності 01 грудня 2013, 13:22 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/25186013.html>
30. «Євромайдан став Єврореволюцією. LiveBlog online. 01 грудня 2013, 10:45 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/25185843.html>
31. У Києві хоронять УРСР – Луценко 01 Грудень, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/1801174.html>
32. Події у Києві. Прямі трансляції з різних точок міста! 01 Грудень, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/1801183.html>
33. Мітингувальники увірвалися у КМДА і будинок профспілок 01 грудня 2013, 14:58 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/25186087.html>
34. Мітингувальники кажуть, що затримали провокатора біля КМДА 01 грудня 2013, 15:18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/25186104.html>
35. Трактор, який штурмує АП, зупиняють мітингувальники. 01 грудня 2013, 14:17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/25186056.html>
36. Біля АП постраждали 15 правоохоронців – МВС 01 грудня 2013, 15:54 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/25186145.html>
37. Біля АП застосовують сльозогінний газ, кидають світло-шумові гранати 01 грудня 2013, 15:28 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/25186109.html>
38. [У Порошенка біля АП полетіло каміння](https://www.radiosvoboda.org/a/25186091.html) 1 грудня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/25186091.html>
39. Лігостова, Оксана. Правозахисник: «Арешти невинних людей спричинять подальшу ескалацію протистояння». 06 Грудень, 2013 / Оксана Лігостова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/arrests/1805269.html>
40. Ukrainian Protesters Block Government Buildings December 02, 2013 04:08 PM [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.voanews.com/archive/ukrainian-protesters-block-government-buildings-1>
41. Ukraine Parliament Rejects No-Confidence Measure December 03, 2013 07:07 AM [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.voanews.com/archive/ukraine-parliament-rejects-no-confidence-measure-0>

42. Білий дім засудив насилля проти журналістів та протестуючих в Україні 02 грудень, 2013 Голос Америки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/white-house-ukraine/1802118.html>
43. В ОБСЄ занепокоєні нападами на журналістів в Україні. 02 Грудень, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Голос Америки <https://ukrainian.voanews.com/a/osce-ukraine-media/1801648.html>
44. [Лігостова, Оксана, Дейниченко](#), Руслан. В Україні триває політичне протистояння 02 Грудень, 2013 / [Оксана Лігостова, Руслан Дейниченко](#) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/gov--vs-ua-patriots/1801924.html>
45. Уряд опинився в облозі Єврореволюції. 02 Грудень, 2013 / [Радіо Свобода](#) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/ukraine-is-europe-rl/1801698.html>
46. US Calls on Ukraine to Listen to Its People December 03, 2013 04:57 PM [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.voanews.com/europe/us-calls-ukraine-listen-its-people>
47. Ukrainian Protesters Settle In as Western Diplomats Gather / VOA News December 05, 2013 10:31 AM [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.voanews.com/europe/ukrainian-protesters-settle-western-diplomats-gather>
48. Despite Protests, Ukraine's President Meets Putin on Pact December 06, 2013 12:30 PM [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.voanews.com/europe/despite-protests-ukraines-president-meets-putin-pact>
49. Тлісова, Фатіма. Україна: #Євромайдан, «страх» Києва і «жах» Кремля. 05 Грудень, 2013 / Фатіма Тлісова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/us-experts-on-ukraine/1804437.html>
50. Бабенко, Анастасія. Захоплення КМДА було прорахунком - посол США часів Помаранчевої революції 05 Грудень, 2013 / Анастасія Бабенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/ambs-on-ua/1803686.html>
51. Brooke, James. Ukraine Parliament Defeats Government No-confidence Vote December 03, 2013 05:24 AM / [James](#) Brooke [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.voanews.com/europe/ukraine-parliament-defeats-government-no-confidence-vote>
52. Євромайдан готується до тривалої боротьби 04 Грудень, 2013 / [Радіо Свобода](#) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/rl-euromaidan-ukraine/1803205.html>
53. Brooke, [James](#). Ukraine's Protesters Prepare for Long Haul By James Brooke December 05, 2013 07:23 AM / [James](#) Brooke [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.voanews.com/europe/ukraines-protesters-prepare-long-haul>
54. У Харкові тисячі людей підтримали Януковича і Азарова 30 листопада 2013, 14:38 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/25185371.html>

55. Фігель, Наталія. У США вже відбулось 8 Євромайданів 26 Листопад, 2013 Наталія Фігель [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/us-euromaidan/1797309.html>
56. Ворожко, Тетяна. Кузьменко, Олексій. Петиція проти Януковича на сайті Білого дому стрімко набирає підписи. 27 Листопад, 2013 / Тетяна Ворожко, [Олексій Кузьменко](#) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/white-house-pet/1799010.html>
57. [Олексій](#), Кузьменко. До Обама за санкціями. Вже у суботу українці стояли перед Білим домом. 02 Грудень, 2013 / [Олексій Кузьменко](#) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/1801404.html>
58. Ворожко, Тетяна. Біля воріт Білого дому лунали заклики українців до Обама. 02 Грудень, 2013 / Тетяна Ворожко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/ukrauinians-white-house-obama/1801989.html>
59. Демонстрації в Нью-Йорку і Чикаго на підтримку України 02 Грудень, 2013 / Голос Америки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/ua-diaspora-supports-ua/1802007.html>
60. Кармазин, Адріян. Український голос Америки. Понад чверть віку як один день. 6 березня 2016 / Адріян Кармазин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/56dbb3059ba14/>

Nataliya Gorodnia

Dr. habil. (History), Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Kyiv, Ukraine, ngor@ukr.net

COVERAGE OF THE EUROMAIDAN BY THE VOICE OF AMERICA'S UKRAINIAN SERVICE (NOVEMBER – DECEMBER 2013)

Abstract. *The paper studies the ways in which the Voice of America's Ukrainian Service covered protests in Ukraine, named «Euromaidan» or «Maidan». The research intends to figure out if this information can be considered a credible source for historical research.*

The author reveals that the main themes of VOA's Ukrainian Service in November – December 2013 were the protests in Kyiv, called “Euromaidan”, namely, their development and dynamics, their leaders, transformation of their demands and tactics. The events were presented in the political context of those days, both domestic and international. The reports of the Ukrainian Service's journalists and other materials on its website provided readers with current and balanced information on the events. The lack of unity at Maidan, differences between politicians and the public, and participation of moderate and radical protesters were also reported. The information was provided while the events where ongoing, and their direction and outcomes were not known yet. The journalists provided only facts, not their own opinion, and they offered their readers an opportunity to draw conclusions. Different assessments of the events and forecasts of their developments belonged to the participants and witnesses of Euromaidan, as well as officials,

politicians, and respected experts. Other materials, including numerous photos, videos, polls and forum discussions also comprised valuable sources of information for a researcher.

The author has studied all materials of Ukrainian and English websites of the «Voice of America», related to the protests in Kyiv that were published in November 22 – December 6, 2013. Based on the available information, she has written a short story of the first stage of Euromaidan. She considers these materials a credible primary source for historical research. However, their critical analysis and comparison with other sources is required, especially as VOA's Ukrainian Service team's attitude to Euromaidan was not unbiased. The messages it sent to Ukrainians indirectly influenced the mobilization of Euromaidan supporters.

Key words: Voice of America Ukrainian Service, protests in Ukraine, November-December 2013, Maidan, Euromaidan

УКРАЇНЬСЬКА СЛУЖБА «ГОЛОСУ АМЕРИКИ»: ПРОТИДІЯ ПОШИРЕННЮ РОСІЙСЬКОЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

Іван Ципердюк,

*кандидат філологічних наук, доцент
ПВНЗ «Університет Короля Данила»,
Івано-Франківськ, Україна,
zdjuk@ukr.net*

Анотація. У статті проаналізовано матеріали Української служби «Голосу Америки», у яких наведено факти поширення російської дезінформації та боротьби з нею. Показано, що Українська служба постійно повідомляє про заходи, які здійснює керівництво західних соціальних мереж для запобігання розповсюдженню російської пропаганди, створенню фейкових аккаунтів та сторінок. Простежено, що Українська служба «Голосу Америки» у своїх повідомленнях наголошує на необхідності проєктів з медіаграмотності в Україні в умовах російської інформаційної агресії.

Ключові слова: Українська служба «Голосу Америки», російська пропаганда, дезінформація, соціальні мережі, медіаграмотність.

Постійне проведення операцій із дезінформації населення – таким є одне з основних завдань Росії в гібридній війні, яку вона веде проти України. Суміш фактів, чуток, перекручень та відвертої брехні має на меті вплинути на свідомість українців, похитнути їхню впевненість у власних силах, у спроможності своєї держави. Кампанії з дезінформації активно проводять російські ЗМІ, просувають «фабрики тролів» у соціальних мережах. Інформаційні атаки є важливим складником російської агресії щодо нашої держави: «Україна залишається основною ціллю російської дезінформації» [1]. Викриття чергової російської дезінформації демонструє, що кремлівській пропаганді можна протидіяти, її можна виявити й демаскувати.

Українська служба «Голосу Америки» – одне з медіа, яке, працюючи у вітчизняному інформаційному полі, спрямовує свою діяльність на протидію поширенню російської дезінформації.

Різні аспекти діяльності української редакції «Голос Америки» аналізували у своїх наукових роботах О. Сухобокова, Ю. Каганов, І. Машенко, О. Обертас та ін. Підґрунтям нашого дослідження стали наукові розвідки Г. Почепцова, Д. Кулеби, Е. Блан, Е. Лукаса та ін., публікації журналістів А. Кармазіна, М. Гонгадзе, Б. Цюпина та ін., які зафіксували й намагалися відстежити зміни в роботі української редакції радіо «Голос Америки».

Завдання нашої статті – проаналізувати діяльність Української служби «Голосу Америки» щодо оприлюднення фактів виявлення та розвінчування російської дезінформації впродовж 2019 року.

Агресивна пропаганда й тотальне поширення дезінформації – одні з основних характеристик Росії в сучасному світі. Лише викриваючи їх, можна показати, що сучасна Росія перебрала й вивела на новий рівень методи роботи, які активно використовувалися в СРСР: «пропаганда й дезінформація, два джерела очевидного прагнення прихилити керівників держав і громадську думку на свій бік, зародилися в мороку історії. Їхні чисельні та розмаїті методи розшифровували не раз... Та коли йдеться про ССРР і Росію, ці мінливі, як Протей, методи бувають у повсякденному житті» [2, с. 296].

Окупація Криму, військова агресія на Сході України здійснювалися разом із масштабною пропагандистською кампанією російських ЗМІ, основною характеристикою якої було тотальне поширення дезінформації. Противагою інформаційній війні з боку Росії стала діяльність українських медіа та громадських ініціатив, які послідовно протистоять інформаційним атакам кремлівських пропагандистів.

Українська служба «Голосу Америки», спираючись на багатолітній досвід протидії радянській пропаганді в період холодної війни, також бере активну участь у розвінчуванні численних міфів сучасних російських ідеологів. Керівниця української редакції «Голосу Америки» М. Гонгадзе наголошує: «Протистояти російській пропаганді дуже важливо» [3]. Особливо в умовах, коли після п'яти років російсько-української війни кремлівська пропаганда стала більш витонченою і відповідно дезінформацію значно важче розпізнати.

Промоніторивши сайт української редакції «Голосу Америки» за 2019 рік, знаходимо десятки покликань за тегом «дезінформація», переважна більшість із них стосується російських інформаційних операцій проти України. Розглянемо окремі з них. Для прикладу візьмемо січневий матеріал, у якому наводяться дані проекту «ЄС проти дезінформації». Експерти проекту наводять факти: «Україна фігурувала у 461 з 1000 випадків дезінформації в рамках проекту в 2018 році... В інформаційних повідомленнях, розрахованих на російську аудиторію, Росія намагалась дегуманізувати українців, виставляючи київську владу як цинічних нащадків нацизму 20-го століття. Західних же глядачів російська кампанія з дезінформації намагається переконати в тому, що Україна винувата у конфлікті з Росією» [1]. Відстежуючи роботу проекту «ЄС проти дезінформації», журналісти української редакції «Голосу Америки» вже через місяць оприлюднили нові тези дезінформації, яку активно поширювали російські пропагандисти. Цього разу вони заявили, що Захід готується до війни з Росією, а Україна та Польща перебувають «у «військовому психозі» й агресивно налаштовані проти Росії та Білорусі. Таким чином, «пропаганда сіє страх і відволікає від справжніх важливих новинних тем» [4].

В останні дні березня українська редакція «Голосу Америки», спираючись на дані проекту «ЄС проти дезінформації», повідомляє, що з 5000 тисяч випадків

поширення російської дезінформації та пропаганди, зафіксованих із 2015 року, майже половина була спрямована проти України. Як приклад наводиться коментар політолога Т. Кузьо щодо оцінки виборів Президента України російськими ЗМІ: «Російська дезінформація, брехня та стереотипи про президентські вибори в Україні змусили б почервоніти Йозефа Геббельса. Можливо, це через заздрощі, адже росіяни мають один вибір протягом десятиліть і забули, що таке вільні вибори?» [5].

Українська служба «Голосу Америки», виконуючи свою місію, слугуючи «надійним та авторитетним джерелом новин», закономірно виступає повним антагоністом російській пропаганді, яка супроводжує військову та інформаційну агресію в різних частинах світу: «Росія розв'язала глобальну гібридну війну й чітко усвідомлює свої цілі – зруйнувати довіру людей до демократичних інститутів (дезорієнтувати) та нав'язати іншим безальтернативне прийняття російської політики (встановити нові орієнтири)» [6, с. 108–109].

Значна частина повідомлень української редакції «Голосу Америки», у яких наводяться факти поширення російської дезінформації, стосується соціальних мереж: «Соціальні мережі можуть дозволити собі найбільш екстремальні оцінки й висловлення, тому на сьогодні це найлегший (що дуже важливо) спосіб отримання очікуваної для споживача інформації» [7, с. 225]. Цим потужним інструментом впливу на аудиторію повною мірою користуються кремлівські пропагандисти. Активно задіюючи соціальні мережі, вони проводять кампанії з дезінформації та поширення фейків щодо України, інформаційні операції з втручання у вибори Президента США, вибори до Європарламенту та багато ін.

Українська служба «Голосу Америки» в черговому випуску телевізійної програми «Час-Тайм» наприкінці січня 2019 року повідомляла: «Фейсбук перехопив операцію з дезінформації, вона була спрямована конкретно на Україну. З подачі американських правоохоронців Фейсбук закрити 107 сторінок користувачів, що видавали себе за українців, писали і постили антиукраїнські новини, але керували ними оперативники з Росії» [8]. У цьому сюжеті також повідомляється, що соціальна мережа виявила та видалила сотні фейкових сторінок, які видавали себе за незалежні ЗМІ, а насправді ними керували співробітники російської державної новинної агенції «Спутнік».

Українська служба також оприлюднила інформацію, що в жовтні-грудні 2018 року соціальна мережа «Твіттер» усунула 418 пов'язаних із Росією акаунтів, які проводили підозрілу діяльність, відтворюючи поведінку близько 3,5 тисяч акаунтів, пов'язаних із пропагандистською діяльністю російського уряду, яку «Твіттер» заблокував раніше: «Росія створила сценарії поширення дезінформації в соціальних медіа, а тепер решта світу мавпують ці інструменти» [9].

Зважаючи на вагомe значення соціальних мереж у сучасному світі щодо впливу на думки та переконання користувачів, українська служба «Голосу Америки» також повідомляє про їхню недостатньо ефективну роботу для запобігання поширенню російської пропаганди та дезінформації. Як приклад журналісти наводять неспроможність соціальної мережі «Фейсбук» протистояти російським

інформаційним атакам під час виборів Президента України 2019 року: «Попри обіцянку захищати вибори від закордонного втручання та кампаній із дезінформації всередині країни, Facebook не зміг ефективно протидіяти фабрикам тролів, ботам та дезінформаційним кампаніям під час президентських виборів в Україні» [10].

Українська служба «Голосу Америки» інформує, що канали, які поширюють російську дезінформацію в «YouTube», мають мільярди переглядів та отримують мільйони доларів від мережі, яка бездумно та механічно, не аналізуючи контенту, розподіляє рекламні кошти, фактично фінансуючи таким чином російську пропаганду. Українська служба наголошує: «В останні роки Україна стала лабораторією для російських експериментів із технологіями дезінформації у цифрових медіа» [11].

Своєю роботою Українська служба «Голосу Америки» намагається демаскувати дезінформацію російських ЗМІ, повідомляє, як їй протистоять численні громадські та державні організації в усьому світі. Так, у липні 2019 року Українська служба «Голосу Америки» повідомила про слухання Комітету Конгресу США з міжнародних відносин, присвячені урокам російської дезінформації в Європі. Значна частина дискусії стосувалася російської дезінформації щодо подій в Україні. Конгресмен-республіканець Адам Кінзінгер, аналізуючи вплив російської пропаганди на події в Україні, наголосив, що критичне мислення – основа для розвінчування російської дезінформації: «Розуміння ідіотизму дечого з того, що ми читаємо – перший крок до протистояння російській дезінформації» [12].

Аналізуючи матеріали Української служби «Голосу Америки» за 2019 рік, у яких висвітлюється боротьба проти російської пропаганди та дезінформації, зауважуємо, що ці повідомлення суттєво відрізняються від новин «гарячої» фази російсько-української війни, яку військовий командувач НАТО Філіпп Брідлав назвав «найдивовижнішим інформаційним бліцкригом в історії інформаційної війни». Колишній посол США в Україні, директор Євразійського Центру Атлантичної ради Джон Гербст, оцінюючи теперішній рівень російських інформаційних атак на Україну, зауважує, що «масивна дезінформація триває» і західні партнери не виключають виникнення надзвичайних ситуацій в цьому напрямку [13]. Голова міжнародної комісії Світового конгресу українців Євген Чолій у коментарі українській редакції «Голосу Америки» наголосив: «Інформаційна війна не обмежується самим лише інформаційним простором України, а поширюється на весь світ з метою ввести в оману союзників України» [14].

Дезінформація руйнує об'єктивну картину світу, спотворює сприйняття дійсності, ставить під сумнів очевидні факти – це основні акценти матеріалів української редакції «Голосу Америки», у яких аналізується вплив російської пропаганди та проведення інформаційних операцій.

Українська служба «Голосу Америки» також постійно інформує про діяльність курсів медіаграмотності в українських школах, які покликані розвивати критичне мислення в учнів, навчати їх розпізнавати дезінформацію в її різноманітних виявах, не сприймати на віру все те, що поширюють в Інтернеті. Одну з таких програм –

«Вивчай та розрізняй» – реалізує організація IREX-Україна в 500 українських шкiлах у партнерствi з мiнiстерством освiти, за пiдтримки посольства США. Інша, пiд назвою «Руйнiвники фейкiв», є частиною проєкту «Вивчай та розрізняй» i також скерована на пiдвищення рiвня медiаграмотностi українських школярiв. Журналісти української редакції «Голосу Америки» в матеріалах про впровадження програм медiаграмотностi в українських школах акцентують, що медiаосвiта мала б стала частиною духовної гiгієни людини i має особливе значення в контексті російсько-української вiйни.

Пiд час занять у межах проєкту учнi мають змогу переконатися, що «iнформаційно складний свiт виявився нездатним до саморегуляції. Технiчні гiгантські соціальні платформи при цьому не вважаються засобами iнформації i не пiдкоряються обмеженням, характерним для них. Саме з цієї причини, що дезiнформація оперує вiртуальними об'єктами, які або слабо пiддаються перевiрці, або ж заперечуються постфактум, коли дезiнформація вже виконала свою негативну роль, вона стала сьогодні такою грізною зброєю» [15, с. 15]. У матеріалах Української служби «Голосу Америки» наголошується, що українські учнi завдяки таким програмам стануть бiльш пiдготовленими до критичного сприймання великого потоку iнформації, значна частина якої зараз є продуктом російської пропаганди.

Продовжуючи тему необхідностi впровадження медiаосвітнiх програм, українська редакція «Голосу Америки» оприлюднила результати соціологічного дослідження «USAID-Internews», яке продемонструвало ставлення українцiв до ЗМІ та сприйняття рiзних типiв медiа впродовж 2019 року. Результати дослідження показали, що 68% респондентiв дiзнаються новини iз соціальних мереж, вiдповiдно загальнонаціональним iнтернет-виданням довіряє 51% споживачiв. Уперше за останнi роки iнтернет-медiа та соціальні мережі випередили за популярністю телебачення. Паралельно соціологи запропонували респондентам визначити, яка з трьох коротких новин є фейковою. Лише 11% опитаних зумiли визначити новину, яка мiстила дезiнформацію. «Насправдi виявити дезiнформацію не так легко, – зауважила директорка Internews в Україні Джилліан МакКормак, коментуючи результати цього тесту. – Через поширення дезiнформації в iнтернеті та труднощі з її виявленням важливо, щоб якiсна неупереджена журналістика була доступною там, де люди дiзнаються новини» [16].

Українська служба «Голосу Америки» також оприлюднила пiдсумки звітi неурядової організації Freedom House про свободу iнтернету. У ньому вiдзначається, що Росія здійснила хвилю кiбератак на сервери Центральної виборчої комісії напередоднi виборiв Президента України: «Головнi авторитарнi держави, такі як Росія i Китай, були замiшані у кiбератаках та iнформаційнiй боротьбi, пов'язаних з виборами в демократичних державах» [17].

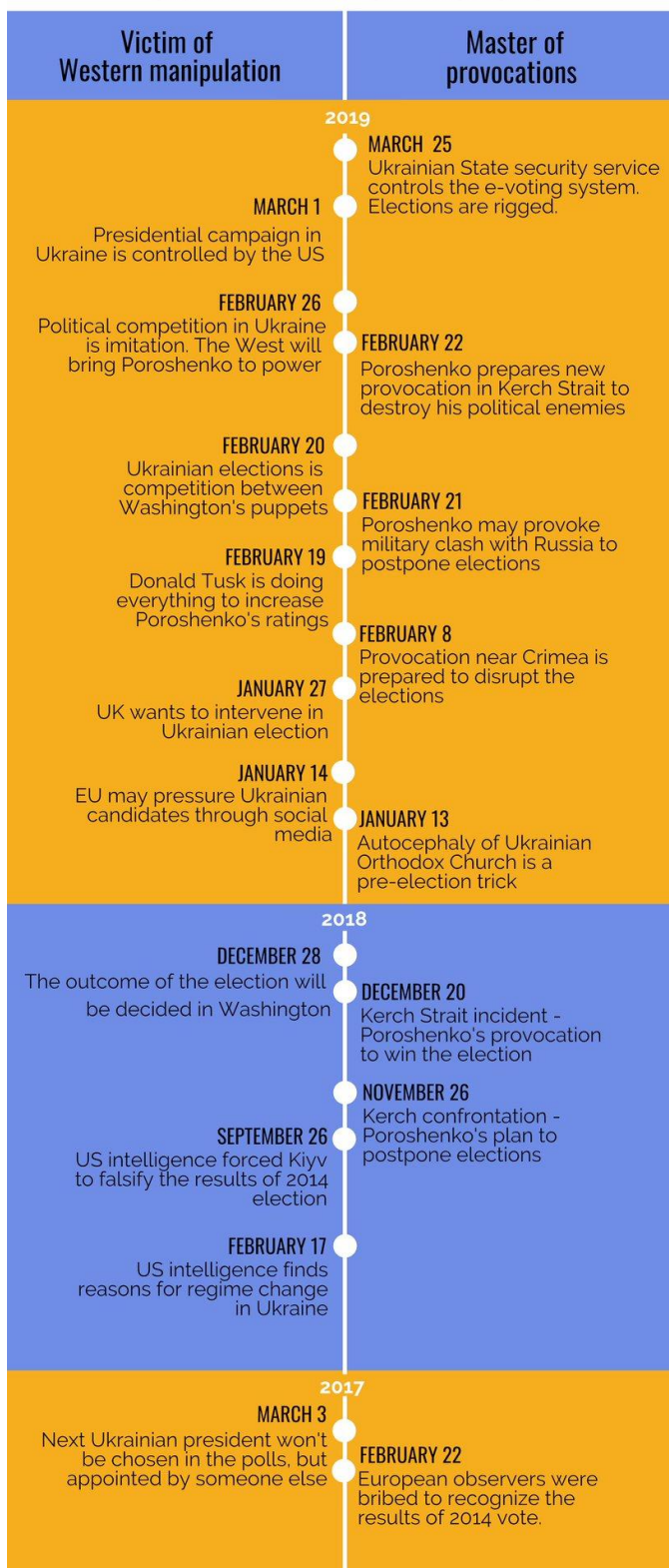
Варто також пiдкреслити, що в контексті протистояння поширенню російської дезiнформації українська служба «Голосу Америки» тiсно співпрацює з українською редакцією радіо «Свобода». Мiж редакціями йде не лише обмін необхідною iнформацією та матеріалами, які розміщуються на сайтах, вони також беруть участь у спільному телевізійному проєкті. «Настоящее время» – телеканал, одним з основних

завдань якого є поширення правдивих, нецензурованих новин і відповідно викриття дезінформації, яку поширює російська пропаганда.

Значна частина науковців та політологів відзначає, що на зміну «старій» прийшла «нова холодна війна», вона «точиться здебільшого в Європі, хоча цього разу бойовища посунулися на схід, на колись поневолені країни, які містяться між Росією і багатою частиною континенту. Росія не робить таємниці зі свого прагнення мати *droit de regard*, право наглядати, у своїй колишній імперії, хоче знати все, що відбувається, і мати силу зупинити те, що їй не подобається» [18, с. 35].

Українська служба «Голосу Америки» вже традиційно перебуває на передньому краї медійного фронту. Досвід, здобутий під час роботи в період протистояння СРСР та Заходу, адаптований до сучасних умов, дає змогу редакції достатньо ефективно протистояти поширенню кремлівської пропаганди. Українська служба «Голосу Америки» залишається вірною своїй місії – «справі всебічного і незалежного висвітлення подій та донесення правди», і це залишається основним способом викриття російської дезінформації, її демаскування й демонстрації фальшивості ідей «руського міра», які намагаються нав'язати Україні.

PRO-KREMLIN DISINFORMATION UKRAINE AHEAD OF ELECTIONS

Ілюстрація до статті про російську дезінформацію щодо президентських виборів в Україні на сайті Української служби «Голосу Америки» з посиланням на відомого американського експерта у справах України Тараса Кузьо (<https://ukrainian.voanews.com/a/propaganda-focus-vybory/4852269.html>)

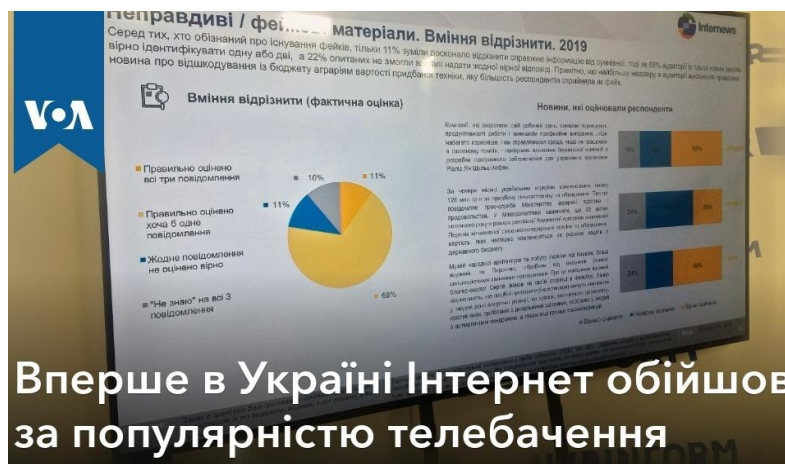
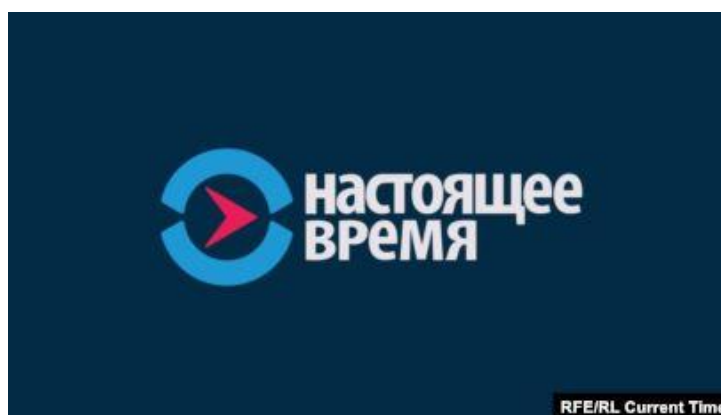

Фото до статті кореспондентки Української служби «Голосу Америки» Оксани Лігостової «Вперше в Україні Інтернет обійшов за популярністю телебачення», що ілюструє ставлення українців до різних типів ЗМІ (<https://ukrainian.voanews.com/a/usaid-internews/5134683.html>)

Заставка щоденної російськомовної програми новин Української служби «Голосу Америки» «Студія Вашингтон», що спрямована на російськомовну аудиторію в Україні, орієнтовану на Росію.

Логотип міжнародного російськомовного телеканалу «Настоящее время», заснованого «Радіо Свободою» та «Голосом Америки» для протидії російській пропаганді. Офіційно цілодобове мовлення веде з 7 лютого 2017 року на кабельних, супутникових і цифрових платформах.

Список використаних джерел:

1. Дегуманізація, деморалізація, звинувачення – основа інформаційної війни РФ проти України в 2018 – EU vs Disinfo [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/informatsijna-vijna-v-2018/4731748.html>
2. Блан Е. Родом з КГБ. Система Путіна / Е. Блан. – Київ : Темпора, 2009. – 360с.
3. Руденко А. Мирослава Гонгадзе – Україні треба знайти новий шлях присутності у світовому інформпросторі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rubryka.com/article/myroslava-gongadze-ukrayini-treba-znajty-novyj-shlyah-prysutnosti-u-svitovomu-informprostorii/>
4. Ні, Захід не готується до війни з Росією, – основні теми прокремлівської пропаганди цього тижня наводить EU vs Disinfo [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/tyzhden-propagandy/4769770.html>
5. Російська пропаганда змінює риторику перед виборами в Україні – EU vs Disinfo [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/propaganda-focus-vybory/4852269.html>
6. Кулеба Д. Війна за реальність: як перемагати у світі фейків, правд і спільнот / Д. Кулеба. – Київ: Книголав, 2019. – 384 с.
7. Почепцов Г. Сенси і війни: Україна і Росія в інформаційній і смисловій війнах / Г. Почепцов. – Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. – 316 с.
8. Ворожко Т. Коли очікувати активізації російського втручання в українські вибори – американські експерти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/koly-ochikuvaty-rosiyskoho-vtruchannia-v-ukrayinski-vybory/4825419.html>
9. У Twitter розповіли, як компанія стримує передвиборчу дезінформацію в соцмедіа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/sotsmedia-manipuluvannja/4768476.html>
10. Вибори в Україні засвідчили безсилля Facebook у боротьбі з дезінформацією – дослідниця [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/faisbuk-bezsykyi-dezinformatsia/4923007.html>
11. Прус М. Американські журналісти вивчають, що таке «джинса» на прикладі виборів в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/dzynsa-ukraina-vybory/4904641.html>
12. Бедратенко О. Україна – приклад епічного провалу російської дезінформації – Деніел Фрід у Конгресі США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/rosijska-dezinformatsija/5004018.html>
13. Ворожко Т. Як американські експерти оцінюють шанси кандидатів на перемогу на виборах в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/election-experts-candidates-/4825808.html>

14. Лігостова О. Діаспора відрядила 296 спостерігачів на українські вибори [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/diaspora-vybory/4849294.html>
15. Почепцов Г. (Дез)інформація / Г. Почепцов. – Київ : Паливода А. В., 2019. – 248 с.
16. Лігостова О. Вперше в Україні Інтернет обійшов за популярністю телебачення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/usaid-internews/5134683.html>
17. В Інтернеті стає менше свободи – доповідь Freedom House [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/freedom-of-the-net-report/5153494.html>
18. Лукас Е. Нова холодна війна. Як Кремль загрожує і Росії, і Заходу / Е. Лукас. – Київ : Темпора, 2009. – 488 с.

Ivan Tsyperdiuk

Ph.D. in Philology, Associate Professor of Private institution of higher education

«King Danylo University»

Ivano-Frankivsk, Ukraine,

zdjuk@ukr.net

**THE UKRAINIAN SERVICE OF THE VOICE OF AMERICA:
COUNTERING THE SPREAD OF RUSSIAN DISINFORMATION**

***Abstract.** The Ukrainian Service of the Voice of America is one of the media that, while working in the domestic information field, directs its activities to counteract the spread of Russian disinformation.*

The purpose of the article is to analyze the activity of the Ukrainian Service of the Voice of America in publicizing the facts of detecting and unmasking Russian disinformation during 2019.

Much of the reports of the Ukrainian branch of the Voice of America, in which the facts of the spread of Russian disinformation are given, apply to social networks. Considering the importance of social networks in the modern world, their influence on the opinions and beliefs of users, the Ukrainian Service of the Voice of America also reports on their lack of effective work to prevent the spread of Russian propaganda and disinformation.

By its work, the Ukrainian editorial office of Voice of America is trying to unmask the disinformation of the Russian media, inform how it is opposed by numerous public and state organizations around the world.

Disinformation destroys the objective picture of the world, distorts the perception of reality, casts doubt on the obvious facts - these are the main accents of the materials of the Voice of America's Ukrainian Service that analyze the impact of Russian propaganda and conduct of information operations.

VOA Ukrainian also keeps up-to-date information on media literacy activities in Ukrainian schools that are designed to develop students' critical thinking and teach them to recognize disinformation in its various forms-

The experience gained during the work in the period of confrontation between the USSR and the West, adapted to modern conditions, allows the Service to quiet effectively counteract the spread of Kremlin propaganda. The Ukrainian Service of the Voice of America remains committed to its mission "a matter of providing comprehensive and independent coverage of events and to convey the truth". This remains the main way of exposing Russian disinformation, unmasking it, and demonstrating the falsity of "Russian world" ideas that are trying to be imposed on Ukraine.

Key words: *Voice of America Ukrainian Service, Russian propaganda, disinformation, social networks, media literacy.*

ДИРЕКТОРИ УКРАЇНСЬКОЇ СЛУЖБИ «ГОЛОСУ АМЕРИКИ»: ВИБРАНІ ПОРТРЕТИ

ПЕРШИЙ ДИРЕКТОР УКРАЇНСЬКОЇ СЛУЖБИ «ГОЛОСУ АМЕРИКИ» НИКИФОР ГРИГОРІЇВ

Ольга Сухобокова,

кандидат історичних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

Київ, Україна,

ol-ha@ukr.net

***Анотація.** Стаття присвячена огляду життєвого шляху та діяльності першого директора Української служби «Голосу Америки» Никифора Яковича Григорієва (1883 – 1953) – громадського та політичного діяча, науковця, освітянина, публіциста, організатора в науково-освітній та культурній сфері. Простежено його роль як одного з провідних діячів українського національно-визвольного руху ХХ ст. в Україні та на еміграції, в Чехо-Словацькій республіці, США і Канаді.*

***Ключові слова:** Никифор Григоріїв, Українська служба «Голосу Америки», українська діаспора.*

Життєвий шлях першого директора Української служби «Голосу Америки» Н. Григорієва проліг через знакові віхи української й світової історії ХХ ст. – світові війни, революції, еміграцію. Він був активним учасником українського національно-культурного руху початку ХХ ст., одним з лідерів Української національної революції 1917–1920 рр. та українського еміграційного осередку в Чехословаччині у міжвоєнний період, помітним діячем в українській діаспорі США і Канади повоєнного часу. Однак, попри згадки в історичній літературі, і навіть окремі ґрунтовні праці [1, 2, 3], його постать та активна діяльність все ще залишаються недостатньо відомими широкому загалу, в українській історіографії лише починають помалу формуватися обриси григорієзнавства.

Від початку доля Никифора Яковича Григорієва складалася непросто, як і більшості українців його покоління. Він народився 9 (22) лютого 1883 р. у містечку Бурти Черкаського повіту Київської губернії (нині – с. Бурти Шполянського р-ну Черкаської обл.) у багатодітній родині сільського вчителя. Невдовзі став напівсиротою, втративши за перші три роки свого життя десятеро братів і сестер та матір. Оскільки батько Никифора вчителював у сусідніх селах, а мачуха не вирізнялася лагідною вдачею, основним виховним чинником для нього стала вулиця. З дитинства хлопчина самотужки формував власну систему цінностей і переконань.

Так ще у дитинстві до нього прийшло усвідомлення соціально-економічного та національного гніту українських селян й інтелігенції на прикладі власної родини, яка жила набагато бідніше, ніж сусіди і родини однолітків Никифора, що належали до інших етнічних та соціальних груп.

Никифор Григорійєв. 1920-ті роки

Разом з тим він також змалку збагнув, що належність до вищої соціальної верстви визначається не лише фінансовим статусом, а й рівнем освіти. Цим Никифор завдячував своєму батьку, який, крім вчителювання у школі, давав приватні уроки з шкільних предметів та гри на скрипці дітям заможних міщан. Очевидно, успадкувавши від нього жагу до знань та перейнявши безцінне уміння вчитися, Никифор, окрім програми церковнопарафіяльної школи в Буртах, самостійно опанував польську та латинську мови, перечитав чимало історичної і художньої літератури. Саме з книг він дізнався про минуле України, старанно приховуване імперською системою освіти. Справжнім відкриттям для нього стало, що Україна, за яку колись воювали козаки, – не міфічна вигадка з творів Г. Сенкевича та

М. Гоголя, а його батьківщина [5, арк. 3-5, 81-82].

Наступним кроком у формуванні світогляду Никифора стало навчання у сільськогосподарській школі м. Городища (1895–1900), де він вже свідомо обирав для читання українські книги, серйозно замислювався над становищем свого народу, суспільними відносинами, робив перші спроби відстоювати свої права, і зрештою відмовився працювати за здобутою спеціальністю – управляючим господарством, щоб не мати відношення до визиску селян.

Вирішальну роль у його самовизначенні відіграло перебування в Києві (1902–1904) та знайомство із секретарем Київського сільськогосподарського товариства, народником Тихоном Осадчим, який підняв суспільний світогляд юнака на новий рівень. Під його впливом Никифор став переконаним матеріалістом, почав системно вивчати суспільствознавчі дисципліни (зокрема прослухав у Київському університеті Св. Володимира курс лекцій з історії й теорії моралі), захопився політикою, схиляючись до позицій соціалістів-революціонерів. А головне – перейняв

основоположний народницький принцип: національно свідомо освічена людина має присвятити життя служінню своєму народу.

Узявши цей принцип за життєве кредо, Н. Григорійв свідомо відмовився від можливості навчатися у Київському університеті та в 1904 р. склав іспит на вчителя російської мови і подав прохання про надання посади у повітовій школі. «З народу ми вийшли, з ним і підемо; понесемо йому ті знання, які здобули, – пояснював він згодом свій вчинок. – Не треба нам для цього буржуазно-царської кваліфікації. Нас кваліфікують самі наслідки праці серед народу і для народу. Все, що маємо, здобуто працею народу. Йому належать і наші знання й наша сила» [6, с. 13-14].

Почавши вчителювати того ж року у вищій початковій школі містечка Сквир на Київщині, Никифор Григорійв, за його словами, «взявся за виховання молодого покоління й перебудову соціальних відносин». Останнє зокрема знайшло вияв у публічному ігноруванні ним авторитету царя й спричинило конфлікт із керівництвом, як наслідок, – переведення в інше місто – Бердичів. Там і почався період його активної громадської та культурно-просвітницької діяльності. Вже наприкінці 1904 р. він заснував публічну бібліотеку і філію київського Товариства грамотності – єдиного легального товариства, яке проводило національно-просвітницьку роботу. Навколо них гуртувалася місцева інтелігенція, що з початком революції восени 1905 р. зорганізувалася в учительський союз повіту. Перший з'їзд союзу, що відбувся у помешканні Григорієва, під його впливом виніс резолюції з вимогами української школи. Через «революційний дух» на початку 1906 р. молодого вчителя перевели до Літина на Поділлі [4, с. 91-92].

Але це лише переконало Н. Григорієва у правильності обраного напрямку культурно-просвітницької діяльності, спонукало до її розширення та надання їй політичних акцентів. Протягом року у Літині він разом з колегою Костем Томіліним створив філію Товариства грамотності, бібліотеку-читальню і нелегальні курси з вивчення суспільно-політичних наук, де викладав історію українського визвольного руху. При бібліотеці діяв нелегальний гурток вчителів для «занять самоосвітою», що став осередком культурно-політичної пропаганди [5, арк. 215-216].

Паралельно із набуттям досвіду педагогічної, культурно-просвітницької, громадської діяльності завершилася кристалізація національно-політичних переконань, громадянської позиції, розширення соціального світогляду Н. Григорієва. У своєму автобіографічному нарисі він зауважив: «З р. 1906, я політично усвідомив себе як українець. Це вже була не романтика, не симпатії до «свого», а знаття самого себе, знаття своїх прав і обов'язків... я відчував себе і свою націю рівними з іншими не лише теоретично, а й практично» [5, арк. 211-212]. Водночас він визначився і зі своєю партійною приналежністю, ставши на позиції українських соціалістів-революціонерів.

На нове місце роботи, у Кам'янець-Подільський, Н. Григорійв приїхав 1907 р., за свідченням свого колеги, подільського громадського діяча Віктора Приходька, «людиною цілком свідомою національно» [7, арк. 118]. Справді, на той час він вже мав чітко сформовану та сформульовану позицію – «боротися за його (українського

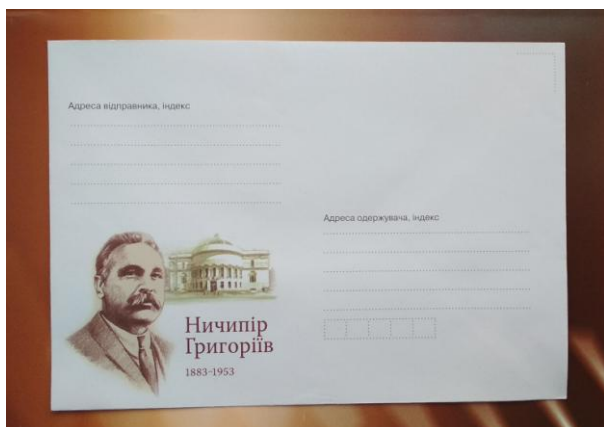
народу – *О.С.*) не лише культурну, а й політичну самостійність, вершом якої є власна державність у формі демократичної республіки» [8, с. 14]. Зауважимо, що на той час це не було поширеною позицією серед української інтелігенції, яка ще мислила в парадигмі нав'язаних царатом ідеалів єдності та територіальної й державної цілісності імперії.

З утворенням у Кам'янці подільської «Просвіти» (1907) та місцевої філії Товариства українських поступовців (1910) Никифор Григорієв увійшов до їх управ, а в 1915 р. очолив подільську групу ТУПу [5, арк. 227-230]. Обидві організації чимало зробили для розвитку української культури та громадського життя краю, багато в чому завдячуючи працездатності і наполегливості Н. Григорієва, адже лєвова частка щоденної виснажливої роботи лежала саме на його плечах [7, арк. 119-121]. Вже тоді він виявив свій талант організатора, хист до адміністративної й господарської діяльності, що ще не раз проявиться протягом його життя і слугуватиме на користь українського національного руху. Він вважав, що просвітницька та культурно-організаційна робота на той час були єдиним способом згуртувати українців й зорієнтувати їх на створення власної держави. Навіть під час Першої світової війни на службі у російській армії (осінь 1915 р. – березень 1917 р.) він не полишав культурно-просвітницьку роботу та нелегально проводив агітацію проти царату.

На Поділлі почався довгий і успішний шлях Н. Григорієва – публіциста й літератора-просвітника. Спершу він готував кореспонденції й літературно-критичні статті до газет «Подольские известия», «Подольнин», «Подольские новости», журналів «Маяк», «Світло» та ін. Причому принципово не отримуючи гонорарів – писав лише для поширення знань і пробудження національної самосвідомості українців. У цей період відбулося його становлення і як педагога-методиста та популяризатора наукових знань. Викладаючи у вищій початковій школі російську мову й історію, на педагогічних курсах та у комерційній школі – всесвітню і російську історію, на літніх курсах для вчителів – педагогіку й методику навчання рідної мови, а також нелегально читаючи лекції на соціально-політичні, історичні, літературні теми, він виробив оригінальну методику викладання окремих предметів та національно-патріотичного виховання, що викладена у його праці «Про навчання дітей рідної історії». Також педагог підготував низку шкільних підручників і науково-популярних праць: «Історія українського народу», «Історія України в народних думках і піснях», «Поділля: Географічно-історичний нарис», «Всесвітня історія», «Мораль (Природа, зміст, історія та норми її)» та ін. Більшість з них була видана у 1918–1920-х рр., під час Української революції, й витримала не одне видання на еміграції і в незалежній Україні та залишається актуальною досьогодні [9, с. 12-14; 4, с. 107-131].

Державницька позиція і значний досвід громадської діяльності вивели Никифора Григорієва у провід Української революції на початку 1917 р. Він був обраний членом Центральної Ради як делегат від Поділля, що засвідчило здобутий ним там авторитет. Також він увійшов до її Малої Ради, до проводу Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР) та національно-патріотичного Товариства імені

Павла Полуботка, а згодом став головою Ради солдатських депутатів Київського військового округу.

Конверт Укrhoшти до століття Української революції 1917–1921 рр. із зображенням Никифора Григорієва

організаційні можливості, гуртувати силу і в міру її розвитку розширювати свої вимоги, ставити російські уряди і громадянство перед готовими фактами. Усамостійнюватись фактично самоорганізацією, а не словесною заявою» [10, с. 87].

Незалежно від тактичних маневрів за конкретних політичних обставин, він відстоював принцип самодостатності та самодіяльності українського народу, вважаючи джерелом влади народ. У його політичних поглядах і діяльності (а останнє він розглядав як безпосереднє продовження першого) визначальними були демократизм, націоналізм (суттю якого для нього була боротьба за державний суверенітет України) та соціалізм як вища моральна мета й засіб звільнення людської особистості і України від будь-якого поневолення [11, с. 80-86]. З цими настановами корелювали його концептуальні політико-ідеологічні розробки, насамперед концепція трудової демократії, заснованої на системі рад. Реалізувати її Григорієв намагався, очолюючи Раду солдатських депутатів Київського військового округу, пізніше – Київську раду солдатських депутатів. Причому, тривалий час – до листопада 1917 р. – він стримував «більшовизацію» ради та забезпечував підтримку нею Центральної Ради [12, с. 114-126].

Більшовизм політик розглядав виключно як шовіністичну течію, принципово ворожу українській державності. Це яскраво засвідчив і його виступ на Всеукраїнському з'їзді Рад у Києві 4–6 грудня 1917 р. з вимогою остаточного відмежування від більшовицької Росії [11, с. 87]. Відразу після проголошення Четвертого Універсалу він заявив: «Хто б у Петрограді не правив, а Україні волі не дають... тому нема чого нам на них і поглядати. Нехай наш народ сам собою править, хай має свою ні од кого незалежну державу. Сам собі пан і хазяїн» [13].

Готовність до рішучих дій Н. Григорієв засвідчив і своєю політичною діяльністю: 18 січня 1918 р. він ввійшов до уряду Української Народної Республіки –

Ради народних міністрів, очоливши міністерство освіти, на яке за умов глибокої внутрішньої та зовнішньополітичної кризи (до Києва вже наближалися московсько-більшовицькі війська) покладалося одне з найскладніших та найвідповідальніших завдань – підвищення свідомості народу і підтримка ним Центральної Ради [3, с. 93].

За гетьманату Павла Скоропадського, перейшовши в опозицію, Н. Григоріїв керував культурно-освітнім відділом Київського губернського земства та очолював керівний орган правого і центрального крила УПСР – Організаційного комітету (згодом – Центральне Бюро УПСР) [14, с. 7]. Важливим напрямом роботи Бюро і особисто Н. Григорієва стала участь в Українському національному союзі та підготовці антигетьманського повстання. З його початком 15 листопада 1918 р. за дорученням Директорії Н. Григоріїв створив Інформаційне бюро армії УНР та керував ним до 9 лютого 1919 р., коли есери перейшли в опозицію [3, с. 98-99].

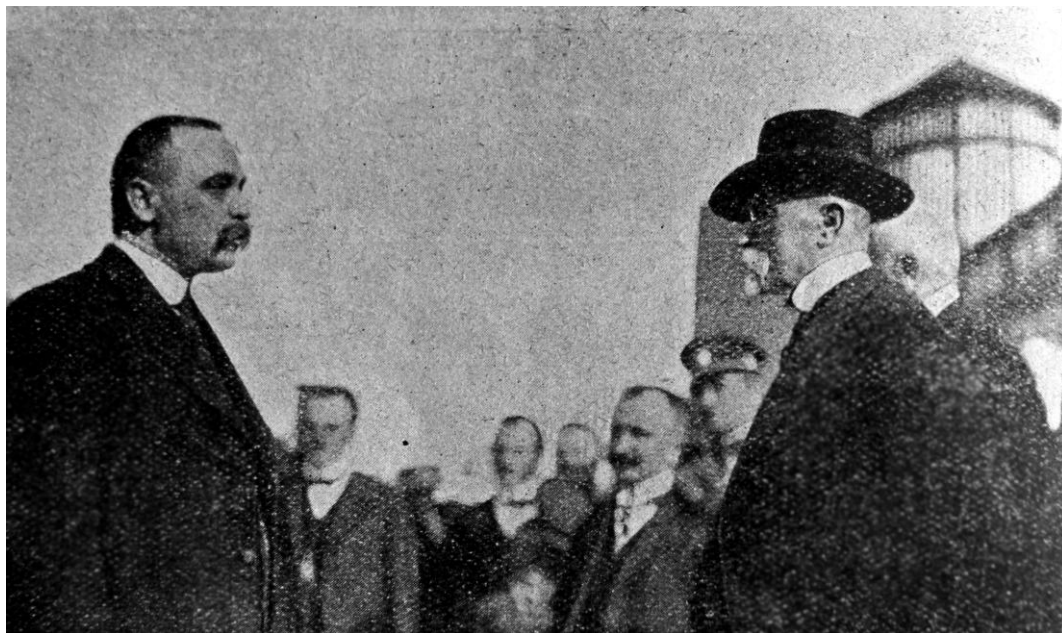
Зі зміною політичного курсу Директорії 10 червня 1919 р. Н. Григоріїв ввійшов до уряду Б. Мартоса, знову очолив міністерство освіти і продовжував роботу в уряді І. Мазепи до травня 1920 р. За нього відомство проводило взятий І. Огієнком курс на українізацію освіти: запровадило обов'язкове навчання українською мовою, відкрило нові змішані вищі початкові школи у 39 населених пунктах України, намагалося організувати обов'язкові курси українознавства для вчителів, збільшило фінансування шкіл та закупило нове обладнання. З особистої ініціативи міністра вилучалися застарілі російські імперські підручники, що тенденційно висвітлювали історію України, натомість з'явилися нові – українські за формою і змістом. Проте, через перманентну політичну і соціально-економічну кризу більшість цих проектів не вдалося завершити [9, с. 14].

Водночас Н. Григоріїв не полишав й журналістику та видавничу справу: був редактором інформаційного видання української армії «Ставка» (м. Фастів), згодом – «Українська Ставка» (м. Вінниця). За його участі виходив офіційний орган УПСР «Трудова республіка», пізніше – «Трудова громада» (редактор – В. Голубович). Після відставки влітку 1920 р. він разом з В. Сочинським відновив у Кам'янці-Подільському товариство «Дністер» і працював у ньому редактором. У цей період був також заступником голови губернського сільськогосподарського кооперативного союзу, з осені 1920 р. – співробітником щоденної газети «Слово», яка вела антипольську агітацію. І все це Н. Григорієву доводилося робити, переховуючись від чекістів, які з літа 1920 р. полювали на нього [3, с.103-108].

Опинившись на еміграції після поразки Української національної республіки, у Польщі, Чехословаччині та США Н. Григоріїв до останніх днів продовжував активну діяльність, спрямовану на національно-політичне, соціально-економічне і культурне визволення України. Найпродуктивнішим та найбільш насиченим став «чехословацький» період його життя (1920–1938), позначений надзвичайно активною роботою як у політичній, так і культурно-освітній та науковій сферах.

Так з жовтня 1920 р. він – заступник керівника Празької групи УПСР Микити Шаповала. Реорганізувавшись у Головний політичний комітет Закордонної організації УПСР, Празький осередок перетворився на одну з найвпливовіших

українських політичних сил в еміграції, метою якої була боротьба з радянським урядом України на платформі повної незалежності і соборності України. Її керівники та ідеологи М. Шаповал та Н. Григорієв створили інтелектуально потужний креативний тандем, здатний виробляти та ефективно реалізовувати суспільно важливі політичні і культурні проекти. При цьому Григорієв – фактично незмінний заступник М. Шаповала у партії до його смерті у 1932 р., коли очолив її – взяв на себе більшу частину практичної організаторської роботи, вирішуючи адміністративні, фінансові, господарські проблеми заснованих ними установ.

Никифор Григорієв та президент Чехо-Словацької республіки Томаш Г. Масарик. Подєбради, травень 1923 р.

Насамперед це стосується створеного в 1921 р. Українського громадського комітету, який надавав гуманітарну, матеріальну, культурну, освітню допомогу українцям у Чехословацькій республіці. Досвід організаторської роботи Н. Григорієв використав для налагодження діяльності заснованих УГК українських вищих освітніх закладів – Української господарської академії та Українського вищого педагогічного інституту імені М. Драгоманова, громадських організацій – Чесько-українського комітету допомоги українським і білоруським студентам, Українського громадського видавничого фонду, Української селянської спілки, зрештою – очолюючи Український Комітет в Чехо-Словацькій республіці (1926–1927), який продовжив справу Українського громадського комітету [3, с. 123-125, 131-134; 4, с.316-368].

Никифор Григорієв з дружиною Ганною та сином Мирославом (у подальшому – журналіст, художник, очільник блоку молодіжних програм на «Голосі Америки»). Прага, 1925 р.

Н. Григорієв був одним із засновників, керівників і провідних співробітників Українського інституту громадознавства (Українського соціологічного інституту) у Празі, директором обох його автономних установ – Українського національного музею-архіву (1923–1925, 1927–1932) та Українського робітничого університету (1929–1931). В Інституті розкрився його талант як науковця, предметом ґрунтовних наукових досліджень (і важливим внеском до вітчизняної науки) якого були теорія держави, українська національно-державна традиція, соціально-політична історія України, теоретичне дослідження поведінки і світогляду індивідуума та національного менталітету українців. Визнанням досягнень вченого стало присвоєння йому наукового ступеню доктора соціології *honoris causa* 12 грудня 1929 р. Тоді ж Н. Григорієва затвердили професором кафедри історії, якою він керував з листопада 1925 р. [15, с. 77-83].

Він долучився до становлення та розвитку української видавничої справи у Чехо-Словаччині, зокрема як один із фундаторів видавництва «Вільна спілка» (1921) та однойменного збірника, низки партійних видань УПСР – «Бюлетеня Секретаріату Головного Комітету Закордонної організації УПСР» (1928–1929), «Бюлетеня Секретаріату Комітету УПСР» (1929), «Бюлетеня Секретаріату Головного Комітету» (1930), «Вістника УПСР» (1931), «Трудової України» (1933–1938). Також

Н. Григорієв очолював видавниче товариство «Нова Україна» (1922–1928), що видавало чи не найпопулярніший у міжвоєнний період український емігрантський часопис «Нова Україна». Публіцист став одним із засновників і редакторів незалежної українсько-чеської газети «Українська кореспонденція» (1930), редагував органи Українського музею-архіву – «Вістник Українського національного музею-архіву» і збірник матеріалів «Минуле України», а також «Вістник Українського Робітничого Університету» [16, с. 79].

Важливим внеском Н. Григорієва у розробку теоретичних засад українського національно-визвольного руху ХХ століття стала його концепція єдиного українського національного фронту. Акумулювавши та розвинувши ідеї щодо спільного фронту В. Винниченка і М. Шаповала, він фактично надав цій концепції у її есерівському варіанті завершеного вигляду, сформулювавши п'ять основних принципів політичної платформи об'єднання національно-демократичних сил на еміграції: соборність, національно-соціальна революція як спосіб визволення, демократія як спосіб державного управління, визволення власними силами, дотримання свого і чужого суверенітету [17; 18]. У контексті реалізації запропонованої концепції він виступив одним з ідеологів «Соціалістичної Ліги народів Сходу» (згодом «Нового Сходу») і Союзу українських організацій в ЧСР (1926), а також Народної української ради (1929 – 1936), секретаріат якої очолював. Об'єднанню сприяло й налагодження ним на середину 1930-х рр. співпраці УПСР з УСДРП, галицькими Українською соціал-радикальною й Українською соціал-демократичною партіями, а також з американськими громадсько-політичними організаціями – Українським народним союзом і «Обороною України» [18, 19].

Подружжя Григорієвих та Винниченків (зліва на право): Володимир Винниченко, Ганна Григорієва, Никифор Григорієв, Розалія Винниченко. 1930-ті рр. Родинний архів Н. Григорієва

Водночас як політик-практик і теоретик-суспільствознавець Н. Григорієв розглядав перспективи українського національно-визвольного руху у контексті міжнародних відносин, аналіз яких став окремим напрямом його наукової діяльності. Вже у 1936 р. він заявив про ймовірне об'єднання СРСР з німецьким блоком, а у листопаді 1938 р. – що світова війна почнеться у 1940 чи 1941 р. і поштовхом до неї стане підписання німецько-радянського пакту [20].

Никифор Григорієв (перший ліворуч) під час поїздки до Америки, кінець 1920-х рр. Родинний архів Н. Григорієва

Розроблена Н. Григорієвим за цих обставин програма українського національно-визвольного руху передбачала об'єднання українських національних демократичних сил для звільнення України та здобуття підтримки міжнародної демократичної спільноти [20, 21]. На це і була спрямована його активна культурно-просвітницька та громадсько-політична робота серед української й американської аудиторії США та Канади, куди він переїхав восени 1938 р. з окупованої Чехословаччини, втікаючи від переслідування нацистів. У 1938–1943 рр. він об'їхав майже всі міста США і Канади з українськими громадами із лекціями «проти нацизму і за демократію». «Місце України в теперішній війні, – наголошував Н. Григорієв, – не з диктатурами, які захопили територію України (комунізмом чи нацизмом – *О.С.*), а з демократіями» [23].

Для популяризації українського руху політик видав кілька спеціальних праць: англomовні збірки «Війна та українська демократія» й «Війна, Канада, українці і світ після війни», у яких вміщено уривки з його найбільш знакових виступів та інтерв'ю, брошуру «Демократія, її витоки та завдання», підготовлені у 1930-х рр. науково-популярні праці «Основи націознання», «Українська національна вдача», «Соціалізм та національна справа», «Підстави української незалежної політики». Загалом Н. Григорієв є автором понад 250 наукових, науково-популярних, публіцистичних

праць, опублікованих під різними псевдонімами (Григор'єв Наш, Наш Гр., Г. Н., Педагог, Просвітянин Наш та ін.), провідною ідеєю яких була необхідність здобуття Україною незалежності та побудова у ній демократичного громадянського суспільства.

Н. Григорієв та члени видавничого комітету його книги «Війна та українська демократія», Торонто, 1943 р. Родинний архів Н. Григорієва

По завершенні війни Н. Григорієв продовжував популяризувати український національний рух в надії на здобуття міжнародної підтримки самостійницьким прагненням свого народу. У лютому 1945 р. він став співголовою видавничого товариства «Українська громадська пора – Ukrainian Community Times» (Детройт), яке видавало україномовну політичну і науково-популярну літературу й однойменний періодичний орган, а також заснував громадське об'єднання «Союз трудової демократії», що мав згуртувати та координувати діяльність українських демократичних сил на еміграції. Водночас політик намагався організувати «Український культурний осередок в Америці» на зразок празького – Інститут української культури, часопис, бібліотека, музей-архів, українські радіопрограми тощо, – основою якого мала стати закладена ним 1946 р. «Американсько-українська кооперація. Активна громадська та видавнича діяльність дозволяла Н. Григорієву, незважаючи на власне скрутне фінансове становище та особисті проблеми (втративши зв'язок з родиною у 1938 р., він ледь розшукав її в 1945 р. та лише через кілька років добився її імміграції до США), допомагати своїм співвітчизникам у Європі. Зокрема він підтримував українських письменників, які зверталися до нього через сина Мирослава (відомого художника і журналіста), – Уласа Самчука, Івана Багряного, Тодося Осьмачку, організовував публікацію їхніх творів в Америці [24].

Характерно, що у США Н. Григоріїв одразу здобув увагу громадськості та медіа. Його діяльність привернула увагу і вищого керівництва держави: ще у вересні 1942 р. військове командування США запропонувало йому співпрацю і службу в армії. Початок «холодної війни» та відповідний політичний курс Білого дому на інформаційну протидію СРСР в ній відкрили нові перспективи у співпраці. У жовтні 1948 р. директор радіостанції «Голос Америки» запропонував Никифору Григорієву очолити її Українську службу, що засвідчило значну довіру до нього вищої влади США (остаточний вибір кандидатур на посади керівників національних служб радіостанції здійснювався за безпосередньої участі державного департаменту США). Водночас це підтвердило й цілковиту відповідність Н. Григорієва вимогам до нього як кандидата на цю посаду, а його поглядів і діяльності – цінностям демократичного суспільства. Адже «Голосу Америки», зважаючи на поставлені перед ним завдання в інформаційній боротьбі з СРСР, був потрібен не лише професіонал та досвідчений організатор, а й людина з відповідною політичною позицією та авторитетом в українській громаді й американських медіа [25, с. 61-62].

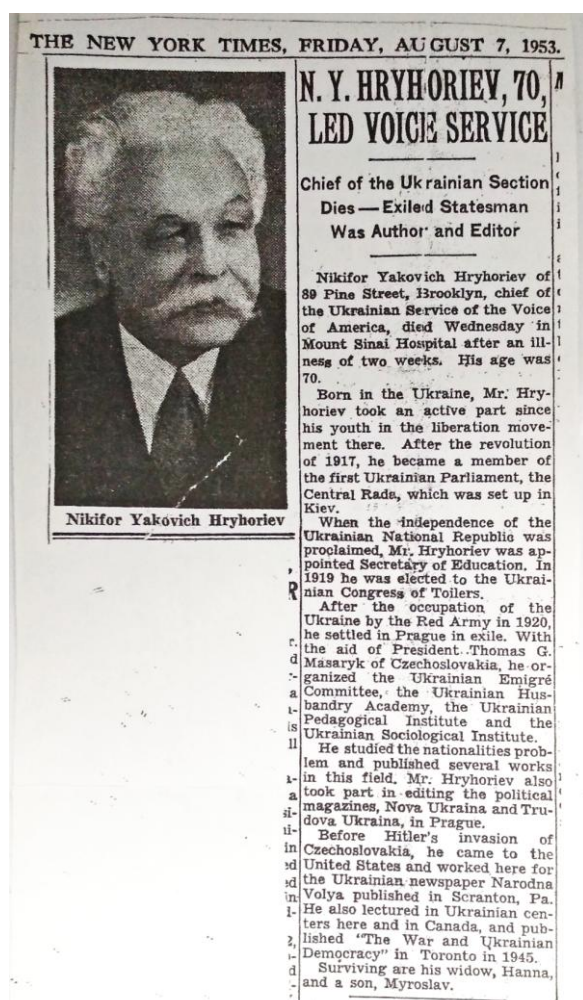
Никифор Григоріїв з дружиною Ганною, невіскою Євгенією та онукою Христіною, 1953 р. Родинний архів Н. Григорієва

Через рік, 12 грудня 1949 р., «Голос Америки» почав мовлення українською, ставши першим українським радіоголосом «холодної війни». Позаяк вище у даному збірнику детально розглянуто обставини організації та початку роботи Української служби «Голосу Америки» та роль у цьому Никифора Григорієва, тут звернемо увагу лише на деякі моменти в його роботі як директора служби. Зважаючи на те, що на початках у відділі працювало лише дев'ять співробітників (з них двоє – на непостійній основі), велике значення мало те, що Н. Григорієв працював нарівні зі своїми підлеглими, виконуючи за потреби їхні функції (і як журналіст, і як диктор). Крім того, саме він виробляв засади роботи та ідейне наповнення програм Української служби. Керуючись своїм досвідом громадсько-політичної і культурно-просвітницької діяльності та як просвітник за покликанням Н. Григорієв спрямовував діяльність свого відділу на українознавчу роботу, на пробудження у слухачів національної самосвідомості, формування громадянської та політичної позиції. Українська служба вела мовлення для українців, які перебували під гнітом Радянського Союзу, тож основним завданням було нагадати їм, хто вони є, оживити їхню любов до своєї батьківщини та відродити національну гідність, допомогти не втратити свою «українськість» під радянською окупацією і водночас об'єднати українців з різних куточків світу на основі спільної історії, культури та спільного майбутнього [26].

Сам Н. Григорієв докладав чимало зусиль не лише для організації роботи відділу (зважаючи на його попередню організаційну та адміністративну діяльність, це йому давалося досить легко), а й до планування і безпосередньої підготовки програм до ефіру – шукав героїв для інтерв'ю, авторів різноманітних оглядів, експертів у різних сферах та, користуючись особистими зв'язками, забезпечував надходження новин про життя українців в різних країнах світу. Розклад програм Української служби за керівництва Григорієва (1949–1952) засвідчує, що йому вдалося оптимально за тих умов налагодити її роботу. Правильність обраного ним напряму підтверджує й незмінність головної лінії в політиці Української служби впродовж всієї «холодної війни» і навіть до останнього часу – тобто в принципово інших обставинах. Йдеться про консолідацію українців навколо актуальної правдивої інформації про події в Україні та світі, демократичних цінностей і свобод, ідеї вільної та соборної України як частини демократичного світу.

Разом із тим на посаді директора відділу «Голосу Америки» Н. Григорієв отримав найбільше можливостей для реалізації своїх ідей та лобіювання інтересів українського руху в урядових колах США. Зокрема, на початку 1950-х рр. він мав низку зустрічей з високопосадовцями держдепартаменту, організовував зустрічі з ними інших діячів у справі Української Ради як координаційного центру еміграційного українського демократичного руху [27]. Оскільки позиції українських демократів у США на той час залишалися досить слабкими, то зусилля Н. Григорієва з налагодження діалогу вищої влади США та представників українського демократичного табору, в тому числі і Державного Центру УНР як єдиного легітимного українського уряду в екзилі, важко переоцінити.

Аналізуючи весь життєвий шлях Н. Григорієва, в якому було немало знакових віх та чільних посад в українських державних та громадських інституціях, маємо констатувати, що період керівництва Українською службою «Голосу Америки» став найрезультативнішим відтинком його діяльності в контексті створення єдиного українського національного фронту у широкому розумінні. Саме це було основним лейтмотивом всієї його публічної діяльності в еміграції. Водночас через ефір «Голосу Америки» його правдиве і щире слово, долаючи усі перепони сталінського режиму, досягало України та готувало ґрунт для майбутнього відродження у ній ідеалів демократії, державності, соборності, боротьбі за які він присвятив все своє життя. А отже, незважаючи на кордони та «залізну завісу», Український «Голосу Америки» під його керівництвом об'єднував український народ на основі фундаментальних, як українських, так і загальнолюдських, пріоритетів – свободи, державності, вільного розвитку особистості [4, с. 592].

Некролог Н.Григорієва в «The New York Times», 7 серпня 1953 р. Родинний архів Н. Григорієва

Життя Н. Я. Григорієва обірвалося 5 серпня 1953 р. у Нью-Йорку. Своєрідним показником його ролі в українському національно-демократичному русі стала значна кількість посмертних згадок про нього у пресі, змістовний некролог надрукувала й авторитетна «The New York Times» [28]. Свій потенціал він зміг реалізувати у багатьох сферах суспільного життя, завжди відстоюючи національно-політичні й соціально-економічні інтереси України відповідно до своїх ідейних принципів, та зарекомендувавши себе як зрілий і впливовий політик всеукраїнського масштабу. Пройдений ним життєвий шлях є відображенням долі цілого покоління борців за українську державу першої половини ХХ ст., сповненої багатьма випробуваннями та втратами. Але Н. Григорієв був одним з небагатьох, хто не лише гідно пройшов цей шлях, а й залишив нащадкам чималий спадок, що стане у нагоді нинішнім і майбутнім будівничим української держави.

Список використаних джерел:

1. Бевз Т. А. Н. Я. Григоріїв – політик і вчений. – К., 2002. – 284 с.
2. Бевз Т. Українська державність: ідеологія, політика, практика (система народоправства у теоретичних концепціях Н. Григорієва). – К., 2004. – 248 с.
3. Сухобокова О. О. Громадсько-політична та культурно-просвітницька діяльність Н. Я. Григорієва (1883 – 1953 рр.). Дис... канд. іст. наук: 07.00.01. – К., 2008. – 258 с.
4. Сухобокова О. Шлях до волі: Никифор Григоріїв (1883 – 1953). – Київ-Вінниця, 2019. – 608 с.
5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (м. Київ) (далі – ЦДАВО України). – Ф. 3562. – Оп. 1. – Спр. 65.
6. Григоріїв Н. Творці мого «Я» // Трудова Україна. – 1933. – Ч. 6. – С. 12-15.
7. ЦДАВО України. – Ф. 3830. – Оп. 1. – Спр. 9.
8. Григоріїв Н. Творці мого «Я» // Трудова Україна. – 1933. – Ч. 7. – С. 13-16.
9. Сухобокова О. Педагогічна спадщина Никифора Григорієва: до 130-ї річниці від дня народження видатного співвітчизника // Історія України. – №2 (786) – січень 2013. – С. 9-16.
10. Григор'єв Н. Спогади «руїнника» про те, як ми руйнували тюрму народів, а як будували свою хату. – Львів, 1937. – 262 с.
11. Сухобокова О. Концепція і тактика національно-державного будівництва в Україні за доби Центральної Ради Н. Я. Григор'єва // Україна ХХ ст.: Культура, ідеологія, політика. Збірник статей. – Вип. 9. – К., 2005. – С.78-87.
12. Гамрецький Ю. М., Тимченко Ж. П., Щусь О. Й. Ради України в 1917 р. (липень – грудень 1917 р.). – К., 1974.
13. Григоріїв Н. Через що Україна мусіла оповістити себе самостійною? // Народна воля. – 1918. – 27 січня.
14. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917–1920: В 4-х тт. –Т. 4. – Відень, 1922. – 191 с.
15. Сухобокова О. Наукова та організаційна робота Н.Григорієва в Українському інституті громадознавства у Празі // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Історія. – 2019. – №1. – С. 77-83.
16. Сухобокова О. Видавнича діяльність Никифора Григорієва // Видавничий рух в Україні: середовища, артефакти / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаніка. – Львів, 2019. – С. 78-81.
17. Григоріїв Н. Єдиний національний фронт // Вільна спілка.– 1923. – №2.– С. 89-90.
18. Сухобокова О. Спроба створення єдиного національного фронту на еміграції українськими соціалістами в першій половині 1920-х рр. // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Історія. – 2018. – №48. – Том 2. – С. 88-94.

19. Сухобокова О. Празька група УПСР та створення Соціалістичної ліги нового Сходу // «Східноєвропейський історичний вісник». – Дрогобич, 2018. – Вип. 6. – С. 133-139.
20. War Likely, Ukrainian Educator Declares // Democracy and Chronicle. – 1938. – November, 13th.
21. Сухобокова О. Никифор Григорієв про Україну в системі міжнародних відносин напередодні та під час Другої світової війни // Український історичний журнал. – 2006. – №3. – С. 95-111.
22. Sukhobokova Olha. World War II and Ukrainian Democracy: Geopolitical Context and the Prospects to solve Ukrainian question in the Discourse of N. Hruhoriv // European Political and Law Discourse. – 2015. – Vol. 2, Issue 1. – P. 194-200.
23. Ситуація на початку війни (Промова, виголошена Н.Григор'євим на народному мітингу в Бостоні 4.02.1940 р. // Вперед. – 1940. – 28 лютого.
24. Сухобокова О. Громадсько-політична та культурна діяльність Никифора Григорієва в США і Канаді (1938 – 1948) // Проблеми всесвітньої історії. – №1 (7), 2019. – К., 2019. – С. 177-191 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ivinas.gov.ua/uk/publikatsiji/naukovyi-zhurnal-problemy-vsesvitnoi-istorii/problemy-vsesvitnoi-istorii-naukovyi-zhurnal-1-7-k-2019.html>
25. Сухобокова О. Український відділ радіостанції «Голос Америки» // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – Вип. 97. – К., 2009. – С. 60-63.
26. Лігостова О. Від СРСР до агресії Росії - історію Української служби "Голосу Америки" розповіла український історик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/golos-ameryky-ukrainskou-olga-sukhobokova/5200622.html>
27. Родинний архів Тимоша Олексіюка в Лос-Анджелосі. – Лист Я. Зозулі до Т. Олексіюка, Нью-Йорк, 5 лютого 1951 р.
28. N.Y. Hryhoriev, 70, Led Voice Service // The New York Times. – 1953. – August, 7th.

Olga Sukhobokova,

Ph.D., Associate Professor Taras Shevchenko National University of Kyiv

Kyiv, Ukraine, ol-ha@ukr.net

NYKYFOR HRYHORIYV - THE FIRST DIRECTOR OF THE VOICE OF AMERICA'S UKRAINIAN SERVICE

***Abstract.** The paper studies the biography of Nykyfor Hryhoriyv (1883–1953), the first director of the Ukrainian Service of the Voice of America (1949–1953). He was a Ukrainian political and public figure, educator, and social scientist, one of the fighters for Ukrainian*

independence in the XXth century. His life encompassed a series of important events for the Ukrainian people: two world wars; the collapse of the Russian Empire; the Ukrainian national revolution of 1917–1921; and emigration to Europe at the beginning of 1920s. Ultimately, he became one of the third wave of Ukrainian immigrants to the United States, joining the Ukrainian diaspora in North America.

At the beginning of the 20th century, N. Hryhoriyv, following his national-patriotic vision, became one of the leaders of the Ukrainian movement in Podillya. In 1917 he became an active participant in the Ukrainian national revolution. During that period, 1917–1921, he was one of the leading figures of the Ukrainian National Republic. After emigrating to Czechoslovakia, Nykyfor Hryhoryiv became the co-founder and leader of a number of Ukrainian political, cultural and educational institutions, in particular the Foreign Committee of the Ukrainian Socialist-Revolutionary Party, the Ukrainian Civil Committee, and the Ukrainian Sociological Institute. With the beginning of the Second World War, he continued to fight for the national and state interests of the Ukrainian people in the United States and Canada as a director of the Ukrainian Service of the Voice of America. Nykyfor Hryhoriyv was also active as an author and social scientist, with the main portion of his work devoted to the founding of the Ukrainian State and society, the theoretical foundations of socialism, and the role of Ukraine in the world. His work was important in the ideological and theoretical foundation of Ukrainian statehood

The main directions of Nykyfor Hryhoryiv's life were aimed at establishing an independent Ukrainian state and forming a civil, democratic society founded on national characteristics. It is notable that his life passed through a few fateful stages for the Ukrainian national movement and he acted in the context of the social, political, national and cultural processes of the first half of the XXth century.

Key words: *Nykyfor Hryhoriyv, Voice of America Ukrainian Service, the Ukrainian national movement.*

КЕРІВНИК УКРАЇНСЬКОЇ СЛУЖБИ «ГОЛОСУ АМЕРИКИ» ПОЛКОВНИК В. КЕДРОВСЬКИЙ: ДІЯЛЬНІСТЬ НА ЕМІГРАЦІЇ (1921–1970)

Андрій Сидоренко,

аспірант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Київ, Україна,

0679672207@ukr.net

Анотація. У статті розглядається еміграційний період діяльності керівника Української служби «Голосу Америки» громадсько-політичного діяча, дипломата полковника Володимира Кедровського. Досліджується його участь у суспільно-політичному житті української еміграції США та Австрії. Висвітлюється робота в еміграційних організаціях, зокрема американських, аналізуються взаємини з різними політичними еміграційними осередками. Розглядається ставлення В. Кедровського до окремих подій та персоналій українського суспільно-політичного життя.

Ключові слова: Володимир Кедровський, «Голос Америки», Українська служба «Голосу Америки», газета «Свобода», українська еміграція.

Українська еміграція ХХ століття як суспільно-політичне явище давно є об'єктом прискіпливого дослідження науковців – як істориків, так і політологів, соціологів, філософів, економістів тощо. У той же час ця тема не втрачає своєї актуальності, особливо коли мова йде про еміграцію в США. Певна специфіка її суспільно-політичного життя дала змогу інтегруватися в її соціокультурний простір багатьом представникам українства, та навіть зайняти вагоме місце в державній та публічній сферах. Про вплив української еміграції свідчить хоча б той факт, що в 1949 році в структурі одного з основних інформаційних ресурсів США радіо «Голос Америки» була створена Українська служба, котру очолювали відомі суспільно-політичні діячі.

В даному випадку мова піде про полковника Володимира Кедровського. Ще в часи Української революції 1917 – 1921 рр. він став помітною військовою та політичною фігурою, був послом УНР у низці країн, а після виїзду на еміграцію працював у газеті «Свобода», очолював ряд громадських організацій, зрештою й Українську службу «Голосу Америки» 1955 – 1963 рр. Постать В. Кедровського є досить цікавою для дослідження, передусім своєю вагою й водночас контроверсійністю. З одного боку, він залишив по собі значний науковий та документальний спадок, перебував на ключових позиціях української еміграції в

США, з іншого – зазнавав критики представників багатьох політичних течій за радикальні соціал-демократичні погляди, періодично перебуваючи з ними в досить напружених відносинах.

Володимир Кедровський на еміграції у США. Фото з архіву «Героїки».

Варто зазначити, що історіографія питання представлена працями П. Часто, П. Мірчука, О. Сухобокової та ін., однак у них розглядається контекст діяльності постаті В. Кедровського, а не сама постать. Саме в цьому і полягає актуальність даного дослідження. Джерельна база представлена матеріалами Центрального державного архіву громадських організацій України, збірниками документів та матеріалами часопису «Свобода». Завдання даної статті – комплексно дослідити діяльність В. Кедровського на еміграції, висвітлити його роботу в емігрантських організаціях та установах країн мешкання, з'ясувати стосунки з різними політичними колами української еміграції.

Еміграція Володимира Кедровського розпочалася в 1921 році, після підписання Ризького миру між Польщею та більшовиками і ліквідації посольства УНР.

Він переїхав з дружиною до Австрії, де очолив Українське товариство Ліги Націй, працював в Асоціації українських журналістів в Європі [1, р. 11]. На той час українська еміграція в Австрії вела досить активне життя. За відсутності обмежень на діяльність політичних рухів останні були широко репрезентовані від соціалістичних і до правоконсервативних кіл.

Як член Українського товариства Ліги Націй Кедровський тісно співпрацював з урядом УНР в екзилі. Зокрема, під час поїздки до США представників товариства М. Залізняка та І. Базяка він писав А. Лівичькому: «Гадаю, що дуже корисно і бажано було б, аби перед виїздом до Америки один з них побував у Вас і С.В., щоб одержати всі потрібні відомості безпосередньо і виробити в головних рисах план нашої праці, який би відповідав інтересам та поглядам уряду УНР на становищі якого наше Т-во твердо стоїть» [2, с. 443].

Також Володимир Кедровський увійшов до складу ініціативної групи зі створення Українського Громадського Комітету у Відні, на зразок організованого М. Шаповалом та Н. Григорієвим у Празі. У січні 1922 року він увійшов до ініціативної групи членів Українських установчих зборів, Української Центральної

Ради і Трудового Конгресу України зі скликання конгресу в Австрії. Конгрес мав об'єднати всі українські політичні сили і задекларувати їх прагнення до відновлення державності перед світовим загалом у процесі підготовки до міжнародної конференції в Генуї (Італія), на якій мало обговорюватися «російське питання» [3, арк. 4]. На конгресі було задекларовано продовження подальшої збройної боротьби, направлено звернення до західних держав з вимогою невизнання т.зв. «українського» більшовицького уряду Х. Раковського [4, арк. 1-2зв.].

У грудні 1923 р. Володимир Кедровський з дружиною переїхав до США, де вже давно жив його дядько, єпископ Іоан Кедровський. Тут він також одразу включився у суспільно-політичне життя української еміграції. Зокрема, в 1926 р. В. Кедровський входить до Об'єднання українських організацій Америки – центральної української громадської організації в США, створеної в 1922 р. для координації діяльності української еміграції в США, інформування стосовно подій в самій Україні, в тому числі про Голодомор в СРСР та політику пацифікації в Польщі [5, с. 47]. В Об'єднанні Кедровський працював у Шкільній Управі, яка забезпечувала освітні послуги українським емігрантам, займалася друком підручників та іншими питаннями навчання молодшого покоління.

Досить вагомою стала робота Володимира Кедровського у газеті «Свобода», співредактором якої він був з 1926 по 1933 роки. Дане видання, засноване ще в 1893 році, стояло на надпартійних та надконфесійних засадах, а своє завдання вбачало у формуванні організованого українського життя в Північній Америці [6, с.18]. Редакційну роботу Кедровський поєднував із підготовкою власних публікацій. Так, в 1926 році вийшла його ґрунтовна розвідка «Що нам треба в Америці», у якій описувалися плани культурно-освітньої роботи української еміграції. Вони передбачали створення єдиного центру в Північній Америці для координації культурної діяльності, розбудови національних шкіл, спортивних та скаутських організацій, мистецьких закладів, «народних домів» [7, с. 2]. Впродовж 1928 р. на шпальтах «Свободи» вийшли друком спогади Кедровського, присвячені подіям Української революції – «1917 рік» та «1919 рік». У передмові він підкреслював (можливо, дещо перебільшено) виховну роль своїх мемуарів, зазначаючи, що вони ще мають зіграти свою роль у продовженні боротьби за українську державність [8, с. 2].

В 1933 році Володимир Кедровський опублікував розлогу і досить контроверсійну статтю «Боротьба з погромами на Україні», що відображає певні світоглядні засади автора. Зокрема, описуючи крізь призму єврейських погромів події Української революції 1917 – 1921 років, він звинувачував у них... представників вільного козацтва: «В цій анархії почала на Україні народжуватися «отаманія», що складалася в більшості з ріжних пройдисвітів та кримінальних типів, які своїм злочинним нюхом чули, що можна «зробити собі кар'єру» на найпримітивнішому національному почуттю українських народних мас. Вони старалися пролізти в кожную українську національну організацію, а особливо в лави «Вільного Козацтва», яке спочатку було дійсно ідейним, було народною міліцією, яка підтримувала порядок і лад на місцях. Але, попавши в руки «провідників» типу Полтавців-Острияниць, воно

скоро обернулося в банди, які нападали взагалі на всіх, хто був «не з ними»... а тому Центральній Раді та українським національно-демократичним організаціям і провідникам нарешті довелося боротись проти тих частин козацтва, що сіяли безладдя в державі» [9, с. 3]. Дане твердження свідчить про певну політичну заангажованість Кедровського, яка зберігалася й на момент еміграції. Ставлячи ідеологічні соціал-демократичні інтереси перед національно-державними, він, відповідно, характеризував негативно будь-які суспільно-політичні настрої, котрі виходили за їх рамки: «Лише його окремі частини, як наприклад катеринославське Вільне Козацтво, залишилося в руках політично свідомих і демократично настроєних провідників. Це козацтво не сплямило себе ні погромами, ні зрадою своєї національної влади (провід вільного козацтва в степовій Україні був у руках соціал-демократів та соц.-революціонерів — брати Горобці, Малашко й інші)» [10, с. 3]. З огляду на реальне становище українців під радянським гнітом геть анахронічно й відірвано від життя звучав наступний висновок Кедровського: «...Мусимо повести велику напружену роботу, щоби викоринити це зло, провадячи на кожному кроці безпощадну боротьбу з погромною ідеологією, з погромницьким елементом, пам'ятаючи, що той елемент найбільший наш ворог..» [11, с. 4]. Таким чином, основний напрямок звинувачень Кедровського стосувався тих українських військових сил, котрі на 1917 рік намагалися більш-менш ефективно здійснювати оборону державності. У той же час антимилітаристська політика соціалістичних партій, котра призвела на початку 1918 року до поразки Центральної Ради у війні з більшовиками, не викликала в нього такого ж критичного ставлення.

Перебуваючи на посаді політичного редактора «Свободи», Володимир Кедровський співпрацював з представниками української еміграції в Європі. Зокрема, на прохання Б. Мартоса підтримував акцію за визнання Лігою Націй права українців вказувати в міжнародних паспортах («нансенівських паспортах») свою національну приналежність. Об'єднання Українських Організацій Америки мало підготувати спеціальний меморандум, а також надіслати низку протестних телеграм до Женеві [12, арк. 51]. Також Кедровський співпрацював із Українським військово-науковим товариством у Празі, котре очолювали генерали М. Омелянович-Павленко та В. Петрів. Так, він надсилав фінансову допомогу Товариству, а також розміщував матеріали про його діяльність на шпальтах «Свободи», зазначаючи, що кроки по консолідації українських військових спостерігалися і в Америці [13, арк. 5].

Паралельно з роботою в газеті Володимир Кедровський був членом Української стрілецької громади в США. Ця організація була заснована в 1924 р. українськими комбатантами в Америці і ставила за мету підтримку колишнього вояцтва. Від її імені Кедровський також співпрацював з Українським військово-науковим товариством, лобював питання фінансової допомоги для нього, видання Громадою військового альманаху. Втім, до її керівництва на чолі з В. Галаном він ставився досить скептично, про що зазначав у листуванні з генералом В. Петровим: «У нас тут все військова шпана, як би так можна було сказати. Всі вони були військовими лише випадковими, а не по своєму духові й тепер лише час від часу хваляться своїми

«воєнними успіхами», покриваючи себе тінню минулої слави. Отож. Годі їм переводити «евіденцію», коли їх тут можна перерахувати всіх на пальцях одної руки. То все звичайні крамарі в життю й «банкові фаховці», включаючи Галана» [14, арк. 13]. Звичайно ж, така нещирість не йшла на користь консолідації українців у діаспорі.

Поки що залишається не до кінця з'ясованим формат і характер співпраці В. Кедровського зі значно правішим за поглядами соратником по УНР Є. Коновальцем. Так, з одного боку він через Стрілецьку громаду контактував з лідером націоналістичного руху, сприяв розбудові структур УВО у США. В 1929 р. А. Лівіцький писав у листі до В. Мурського: «В Нью-Йорку є Кедровський, але він завжди був занадто «гнучким», а тепер остаточно зійшовся з Коновальцем» [15, с. 603]. Про співпрацю з Кедровським свідчив і сам Євген Коновалець. У тому ж році у листуванні з І. Гуляєм він, аналізуючи роботу УВО у США за сприяння Стрілецької громади, підкреслював: «В Злучених Державах акція УВО розвивається прекрасно, краще, як я цього міг надіятись. Вже закладено багато відділів УВО і є надія, що ще багато нових закладається. Дуже помічним нам в цій акції є Кедровський, Дисюк і Стр. Громади в Шікаго, Дітроїті й Нью Йорку. Натомість філадельфійська централь СГ, а зокрема д[окто]р Галан є досить пасивними» [16, с. 40]. Разом з тим наявною є інформація про пізніші спроби В. Кедровського зруйнувати націоналістичні структури в США. Історик, член ОУН П. Мірчук у своїй праці «Нарис історії ОУН», описуючи відрядження в 1936 році Є. Ляховича до США, зазначав: «Інж. Є. Ляховича полк. Коновалець вислав був до США тимчасово, з дорученням ліквідувати небезпечний внутрішній конфлікт в ОДВУ, викликаний інтригами сторонніх осіб. У листі до Є. Ляховича полк. Коновалець висловив припущення, що автором тих інтриг, спрямованих на розвалення ОДВУ як націоналістичної організації, був В. Кедровський, колишній «інспектор» Армії УНР, який не любив Коновальця й українських націоналістів ще з часів Визвольних змагань. У 1919 році, на домагання соціалістичних лідерів під проводом В. Винниченка, в Армію УНР було введено установу політруків, назвавши її «інспекторатом Армії». Завдання цих політруків було пильнувати, щоб в українській армії не було... ворогів соціалізму. Керівником інституції цих політруків був призначений Кедровський. Але полк. Коновалець виступив проти таких методів і заборонив Кедровському вести «роботу» серед корпусу Січових Стрільців. З того часу й датувався ненависть Кедровського до полк. Коновальця та до націоналістів, а звідси пішло і його намагання знищити ОДВУ на терені США, де він переїхав після невдачі Визвольних змагань» [17, с. 513]. Крім цього, з початком Другої Світової війни вже сам Кедровський вдався до звинувачень Організації Державного Відродження України у «симпатії до тоталітаризму» та орієнтації на країни Вісі: «Отже цим відкидається оте, так зване «орієнтування» на ріжних «вуйків», які, мовляв, опікуються нами та «для нас збудують Україну», як це від довших років проповідувало в Америці ОДВУ (те саме, що в Канаді УНО)» [18, с. 26].

Дуже напруженими були стосунки В. Кедровського з генералом Миколою Капустянським. Зокрема, в канадській газеті «Український голос» він звинувачував останнього у відсутності достатньої військової кваліфікації, симпатіях до Денікіна, стверджував, що генерал буцімто «примазався до української армії й української справи, щоб їй шкодити» [19, с. 3]. У відповідь М. Капустянський на річній нараді Виконавчого комітету Об'єднання українських організацій в Америці в 1935 році розкритикував соціалістичні позиції В. Кедровського під час Української революції 1917-1921 рр. Зокрема, говорячи про напрямок окремих українських військово-політичних діячів, котрі намагалися перенести партійні ідеологічні положення в армію, він підкреслював: «Яскравим представником першої течії був п. Кедровський, член соц.-рев. партії, що, користуючись партійним білетом, мав різноманітні військово-адміністративні посади й доручення за кордоном. Висліди цих шкідливих впливів на нашу визвольну боротьбу тепер уже докладно висвітлені, й то в численних творах. Нам, що належали до другої категорії керівників бойовими акціями нашого Війська, приходилося боротись проти тих вузькопартійних соціалістичних отаманів та захищати бойову здатність нашого героїчного Війська. Це головна причина, що п. Кедровський іще й досі плює на кадри старшин Української Армії, називаючи їх зрадниками, малоросами і т.п.» [20, с. 4]. Дана полеміка яскраво демонструє розбіжності між соціал-демократичною (до якої належав Кедровський), та більш центристською національно-державницькою (до якої належав Капустянський) парадигмами погляду як на Визвольні змагання, так і на перспективи їх продовження та свідчить про неоднорідність української міжвоєнної еміграції, ідеологічний аспект для багатьох представників якої часто перешкоджав можливості консолідуватися.

В грудні 1933 року на шпальтах «Свободи» вийшла ґрунтовна історико-політична розвідка В. Кедровського «Історичний похід Москви на знищення України». Це був реферат, виголошений ним на Шостому конгресі Об'єднання українських організацій в Америці. Історію поневолення України Кедровський викладав фактично з марксистських позицій, говорячи про «суто імперіялістичне московське правительство» та про те, що «Московщина розпочала свій імперіялістичний похід на захід та південь». На прикладі Росії він виступав проти монархізму та централізованої абсолютної влади монархів, вважаючи її, слідом за модними тоді марксистськими теоріями, «спадщиною татарських ханів». Україна ж для московського «імперіалізму» у баченні Кедровського виступала «економічною та оперативною базою», бо, «спираючись на українські збройні сили та на Україну», царі приєднали до Росії Крим, Польщу, Прибалтику, Кавказ і всі інші території аж до Далекого Сходу [21, с. 2].

Того ж року у зв'язку з кадровими змінами у редакції він припиняє роботу в газеті. На певний час Кедровський відійшов від активної участі в суспільно-політичному житті української еміграції. Він зайнявся фермерським господарством у Нью-Джерсі, виступив з продюсуванням та режисурою кількох українсько-канадських кінопроектів. У 1941-1955 рр. Кедровський працював у Генеральній Кабельній Корпорації у Прес Ембой [22, р. 12].

З початком Другої Світової війни В. Кедровський одразу ж зайняв виразну антинацистську позицію. Це можна пояснити як його соціал-демократичними поглядами, політичною орієнтацією на УНР, так і глибоким включенням до американського соціокультурного простору. Оскільки ж уряд УНР в екзилі у своїй міжнародній політиці спирався на держави колишньої Антанти, В. Кедровський вкрай негативно ставився до країн Вісі та спроб правоконсервативних українських політиків розбудувати з ними співробітництво. Ба більше – під його звинувачення у симпатіях до Третього Райху підпали колишні соратники полковника з газети «Свобода». Зокрема в 1940 році в канадській пресі В. Кедровський заявляв, що Український народний союз схиляється до «підтримки тоталітаризму», а редактор «Свободи» Л. Мишуга «проводив кампанію за ідеї диктатури й тоталітаризму й агітував за те, що Німеччина збудувала Карпатську Україну й що Німеччина збудує цілу Україну» [23, с. 3]. У відповідь на це керівництво Українського народного союзу кваліфікувало обвинувачення Кедровського як наклепницькі, стверджуючи, що їхня організація завжди стояла на проанглосаксонських позиціях, і в даному випадку має місце елементарна конкуренція між УНС та «Конгресом Американських Українців», який просував полковник. Надалі, вже в розпал Другої Світової війни Кедровський здійснив низку поїздок теренами США, виступаючи перед українською еміграцією з пропагандою проти орієнтації на Третій Райх. Залишається нез'ясованим питання, чи співпрацював він при цьому з американськими органами влади та спецслужбами.

У повоєнний період полковник не полишав участі в суспільно-політичному житті української еміграції в США. Зокрема він продовжив співпрацю з громадським діячем Никифором Григорієвим, з котрим його поєднувала тривала дружба та схожі погляди. Кедровський, а також Арнольд Марголін (колишній заступник міністра закордонних справ УНР, пов'язаний з американськими урядовими колами) та Ярослав Чиж (співорганізатор Січових Стрільців) за неофіційними даними належали до проводу Союзу трудової демократії, створеного Н. Григорієвим, який мав на меті об'єднати навколо себе лівоцентристські сили в Північній Америці та скоординувати їх діяльність [24, с. 517-519].

В 1949 р. Володимир Кедровський разом з генералом О. Загородським та полковником М. Рибальчуком створив ініціативну групу, яка провела установчі збори Об'єднання ветеранів українців Америки [25, с. 69-70]. Дана організація намагалася координувати діяльність колишніх українських старшин на теренах США. Проте основна робота Кедровського розгорнулася в Українській службі «Голосу Америки», котру він очолив з 1955 року. На цій посаді Кедровський продовжив культурно-просвітню діяльність Української служби, започатковану її першим директором та товаришем В. Кедровського Н. Григорієвим. Так, він приділяв значну увагу створенню репортажів про відомих представників українського народу, історичні події. Важливе місце відводилося інформуванню про становище українців в УРСР. Політика радіо характеризувалася висвітленням новин з позицій відкритості та об'єктивності, без політичної кон'юнктури тих чи інших сил. В 1963 році В. Кедровський звільнився з посади керівника Української служби «Голосу Америки»

і вийшов на пенсію. Цей крок він обґрунтовував бажанням систематизувати й видати велику кількість зібраних ним документів з історії українського руху та еміграції [26, с. 1].

Починаючи з 1950-х років В. Кедровський систематично надавав власні архівні матеріали до наукових українських інституцій на теренах США. Так, його ґрунтовна особиста книжкова колекція збагатила бібліотеку Української Православної Церкви та бібліотеку Конгресу США. В 1956 р. Кедровський активно сприяв виходу у світ збірника документів «Симон Петлюра: листи, статті, документи» Для нього він надав «матеріали... з своєї бібліотеки, також оригінальні листи і фотографії» [27, с. 474]. В 1966 році вийшла друком збірка його нарисів «Обриси минулого», куди увійшли статті про визначних представників українського руху, опубліковані в газеті «Свобода» [28, с. 437].

Особисте життя Володимира Кедровський також було непростим, і подекуди драматичним. Перша дружина, з якою він побрався після закінчення університету – Марта Одарик. Їх спільні діти трагічно загинули в 1920 р. у Херсоні, коли сам Кедровський разом з дружиною перебував на дипломатичній службі в країнах Балтії. В 1932 р. померла і Марта. Того ж року В. Кедровський одружився вдруге – з Катериною Шаттак, власницею торговельної марки «Echo Stamps Co». В 1936 році народився їх спільний син Юрій [29, р. 12].

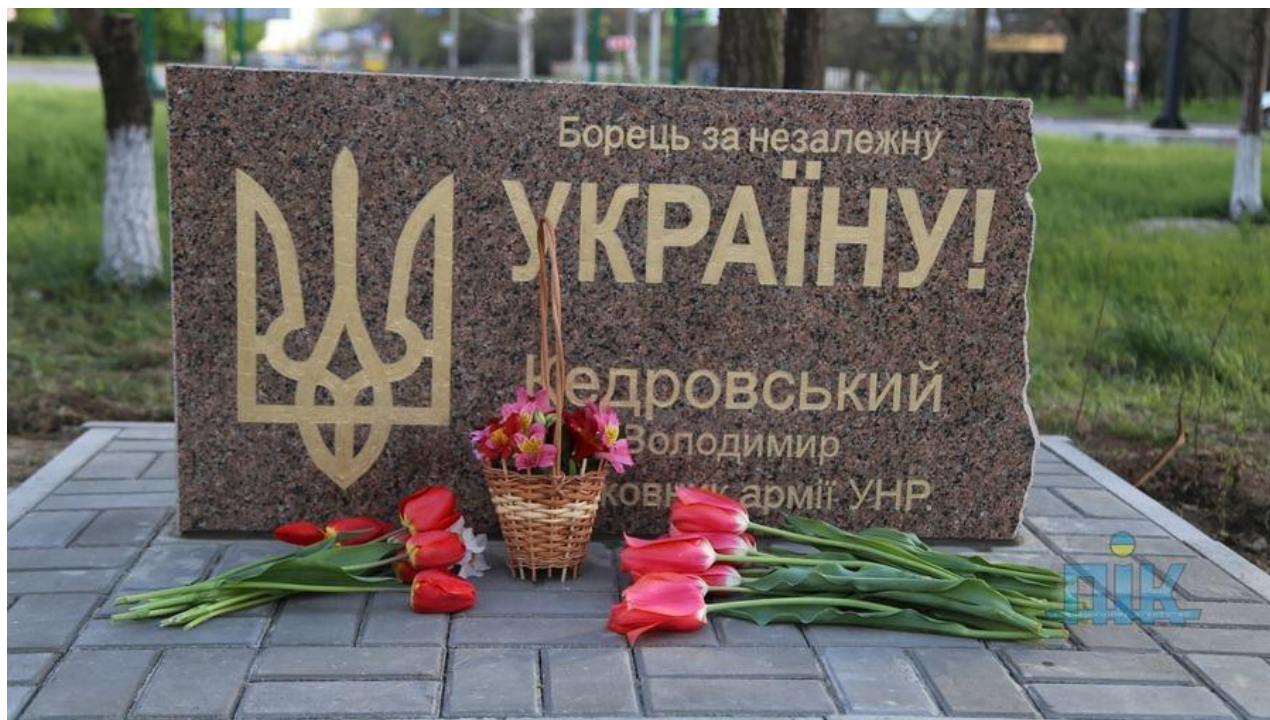
У другій половині 1960-х років здоров'я полковника Кедровського стрімко погіршало. Помер він 13 березня 1970 р. у Метачені (штат Нью-Джерсі) на 80 році життя.

Виходячи з поставлених завдань статті, можна зробити наступні висновки: діяльність В. Кедровського на еміграції характеризувалася активним включенням до українських громадських організацій, в більшості з яких він займав керівні посади. Так, в Австрії полковник стояв біля витоків кількох товариств, сприяв проведенню конгресу, що мав об'єднати українську еміграцію. Найактивнішу громадську і публіцистичну роботу він розгорнув у США, передусім працюючи в газеті «Свобода», котра була одним з найголовніших друкованих органів тамтешнього українства. Суспільно-політичну роботу Кедровський поєднував з видавничою та письменницькою, що дало змогу створити значущий історичний спадок. Його позиція характеризувалася активністю в суспільно-політичній сфері, роботою в інформаційних структурах (радіо «Голос Америки») та виразною орієнтацією на США. Разом з тим, взаємини Кедровського з представниками інших течій української еміграції були досить неоднозначними. На перший план він ставив соціал-демократичні переконання, через що нерідко критикувався як військовими, так і політичними колами. У своїх рефлексіях українських визвольних змагань 1917-1921 рр. Кедровський виразно продемонстрував домінування ідеологічного чинника над загальнонаціональним державницьким, консолідуючим. В цьому плані йому не вдалося вийти на ті позиції, які, скажімо, були в генералів М. Омеляновича-Павленка та М. Капустяньського. Можна стверджувати, що Кедровському почасти було притаманне взаємопоборювання всередині українства у вигнанні, властиве більшості

українських політичних емігрантів. Політичні умовності були для нього часто важливішими за спільну справу визволення України. Це досить дисонувало з тенденціями міжвоєнного та повоєнного періоду, бо український рух, зрозуміло, не обмежувався виключно течією УНР, чи, тим більше, соціал-демократичною ідеологією. Таким чином, В. Кедровський являв собою типового представника атлантистської політичної орієнтації, який так і не зміг переступити вийти за межі своїх політичних поглядів задля налагодження співпраці з прихильниками інших ідеологій. Попри це, варто підкреслити його роль в українському еміграційному середовищі та зазначити, що її ґрунтовний і всебічний аналіз ще попереду та чекає дослідників.

Могила полковника Армії УНР В. Кедровського. Фото Володимира В'ятровича <https://www.istpravda.com.ua/articles/2013/03/14/117537/>

Пам'ятний знак на честь Володимира Кедровського в Херсоні на вул. В. Кедровського, Фото: ALEXander_KORNyakov, <https://pik.ua/news/url/hersontsi-vstanovili-pamjatnij-znak-na-chest--volodimira-kedrovskogo>

Список використаних джерел:

1. Kedrowsky G., Kuzych I. A Whirlwind Ukrainian Patriot, Philatelist, and Numismatist / G. Kedrowsky, I. Kuzych // Ukrainian Philatelist. – 2003. – № 2 (90). – P. 9-14.
2. Лівницький Андрій. Листування (1919–1953 роки) / Упорядкув., вступ. ст., заг. ред. Я. Файзуліна. – Український інститут національної пам'яті. – Київ : Фенікс, 2019. – 688 с.
3. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), ф. 269, оп. 2, спр. 11, 152 арк.
4. Там само, ф. 269, оп. 1, спр. 191, 118 арк.
5. Сухобокова О.О. Консолідація української діаспори США та її інтеграція у політичне життя держави / О.О. Сухобокова // Вісник КНУ. Історія. – Вип. 112. – К., 2012. – С.47-50.
6. Часто П. І. Вільне слово Американської України. До 120-річчя «Свободи», україномовного видання Українського Народного Союзу, всегромадської газети українців США (1893-2013) / П.І. Часто. - Нью-Йорк, 2012. – 816 с.
7. Кедровський В. Що нам треба в Америці / В. Кедровський // Свобода. – 1926. – № 25. – С. 2.
8. Його ж. 1917 рік / В. Кедровський // Свобода. – 1928. – № 1. – С.2.
9. Його ж. Боротьба з погромами на Україні (ч. 4) / В. Кедровський // Свобода. – 1933. – № 147. – С. 3.
10. Там само.

11. Його ж. Боротьба з погромами на Україні (ч. 20) / В. Кедровський // Свобода. - 1933. - № 164. - С. 4.
12. ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 295, 136 арк.
13. Там само, ф. 269, оп. 2, спр. 126, 72 арк.
14. Там само.
15. Лівницький Андрій. Листування...
16. Документи і матеріали з історії Організації українських націоналістів / Редкол.: С. Кот, О. Кучерук та ін. – К.: Фондація імені Олега Ольжича, 2018. – Т.3 Листування Євгена Коновальця з представниками Української Стрілецької Громади в Канаді / Упорядник Ю. Черченко. – 240 с.
17. Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів [Текст] / П. Мірчук. – Мюнхен : Українське видавництво, 1968. – Т.1: 1920 –1939 / ред. С. Ленкавський. – 1968. – 640 с.
18. Свобода. – 1941. – № 150. – С. 26.
19. Там само. – 1936. – № 44. – С. 3.
20. Там само. – 1936. – № 45. – С. 4.
21. Кедровський В. Історичний похід Москви на знищення України (2) / В.Кедровський // Свобода. – 1933. – № 287. – С.2.
22. Kedrowsky G., Kuzych I. Op. cit.
23. Свобода. – 1941. – № 150. – С. 3.
24. Сухобокова О. Шлях до волі: Никифор Григорій (1883 – 1953 рр.) [монографія] / О.Сухобокова. – Київ-Вінниця, ТОВ «Твори», 2019. – 608 с.
25. Артюшенко Ю. Розвиток і діяльність СУВА в Чікаго / Ю. Артюшенко // Самостійна Україна. – 1988. – Ч. 2/427. – С. 69-75.
26. Свобода. – 1963. – № 185. – С. 1.
27. Петлюра Симон. Статті, листи, документи. Видано в тридцять річницю з дня смерті Симона Петлюри 1926-1956. – Нью Йорк: видано Українською Вільною Академією наук у США, 1956. – 480 с.
28. Часто П. І. Вказ. праця.
29. Kedrowsky G., Kuzych I. Op. cit.

Andriy Sidorenko,

postgraduate student of the Taras Shevchenko National University

Kyiv, Ukraine, 0679672207@ukr.net

COLONEL V. KEDROVSKY – HEAD OF THE UKRAINIAN SERVICE OF THE VOICE OF AMERICA: HIS EMIGRE ACTIVITIES (1921 – 1970)

Abstract. *The article reveals the specifics of the activity of the head of the Ukrainian Service of the Voice of America, Colonel Volodymyr Kedrovsky, during his emigre period (1921-1970). The purpose of the research is to comprehensively study the socio-political work of Colonel V. Kedrovsky in the countries where he lived as an emigre (Austria and the USA). The scope of the study is the figure of V. Kedrovsky, the object of the study is his public activity. Using a wide source*

base (archival materials, collections of published documents, periodicals, memoirs) and historiography, the author analyzes the features of Kedrovsky's socio-political work. First of all, he emphasizes the cooperation of Colonel Kedrovsky with Ukrainian emigre organizations. These organizations include the Ukrainian League of Nations Society, the Ukrainian Civic Committee in Vienna, the Association of Ukrainian Organizations of America, the Ukrainian Sichuan Community, and more. The author explores the peculiarities of cooperation with these organizations, Kedrovsky's contribution to assisting the Ukrainians in exile. Much attention is paid to Kedrovsky's work in the *Svoboda* newspaper, where he has both performed editorial functions and authored articles. The interaction of Colonel Kedrovsky with the political circles of Ukrainian immigrants and the representatives of the Ukrainian top officers is examined separately. The third aspect of the article is Kedrovsky's private life, running his business in the US as a source of financing for his residence. The role of V. Kedrovsky in the *Voice of America's Ukrainian Service* is also highlighted. Accordingly, within the framework of his research the author reached the following conclusions: Colonel V. Kedrovsky's activity during the emigre period was characterized by cooperation with a number of Ukrainian organizations. V. Kedrovsky's political views were close to those of the UNR and of social-democratic nature, which sometimes led to misunderstanding in other military-political circles of Ukrainian immigrants. It can be argued that social-democratic ideology was more of a priority to him than nation-wide state consolidation. V. Kedrovsky also left a thorough memoir, in which he thoroughly covered both the description of the events of the Ukrainian Revolution and his own reflections on the prospects of Ukrainian statehood.

Key words: Volodymyr Kedrovsky, *Voice of America Ukrainian Service*, *Svoboda* newspaper, Ukrainian emigration.

ВОЛОДИМИР БІЛЯЇВ – ПИСЬМЕННИК, ПОЕТ, КЕРІВНИК УКРАЇНСЬКОЇ СЛУЖБИ «ГОЛОСУ АМЕРИКИ»

Наталія Папенко,

кандидат історичних наук, доцент,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

Київ, Україна,

j.papenko@gmail.com

Анотація. В статті розглядається діяльність українського письменника, журналіста, громадсько-політичного та культурного діяча, керівника української служби радіостанції «Голос Америки» Володимира Біляйова (1925 – 2006). Насамперед він відомий своїми творами, зокрема збірками поезій «Поліття», «По той бік щастя», «Осінь обнова». Водночас на увагу дослідників заслуговує його громадська діяльність, участь в житті української діаспори США та робота як керівника Української служби «Голосу Америки». На цій посаді він повною мірою зміг реалізувати себе не лише як адміністратор, а й як майстер художнього слова, борець за ідеали свободи та демократії.

Ключові слова: Володимир Біляйов, Українська служба «Голосу Америки», США, українська діаспора в США.

Серед духовних цінностей, які зберігає український народ протягом віків, чи не найважливіше місце посідає художнє слово – українська література. Саме в ній зберігаються та розвиваються в єдності думки, ідеї, ідеали українства. Без перебільшення можна сказати, що українське художнє слово знайшло стимули для розвитку значною мірою завдяки українській діаспорі. Адже саме там українська проза та поезія, як і національна культура загалом, могла вільно розвиватися, на відміну від України, що опинилася під тоталітарним гнітом радянської влади. Серед відомих письменників та поетів в діаспорі, що залишили по собі визначний спадок, поряд з іменами Василя Барки, Тодося Осьмачки, Івана Багряного чи Уласа Самчука, гідне місце належить і Володимирі Біляйову. Опинившись далеко від батьківщини, вони мріяли про незалежну Україну, оспівували її в своїй творчості, несли слово правди про те становище, в якому вона опинилася за «влади рад». Володимирі Біляйову, очевидно, в цьому плані пощастило більше за інших, адже як керівник Української служби радіостанції «Голос Америки», він мав досить великі можливості для цього.

Володимир Іванович Біляйов народився 25 червня 1925 р. в селищі Шахти №12 Грузько-Ломівської сільради, Макіївського району Донецької області (нині – Моспине у складі Донецька) [1, с. 2].

Батько В. Біляїва Іван Семенович – прохідник на шахті – до революційних подій 1917 р., брав активну участь у підпільному робітничому русі проти царату. У 1920-х рр. він закінчив індустріальний інститут у Сталіно (Донецьк) з дипломом гірничого техника, й відтоді обіймав керівні посади на шахтах Макіївського, Петрово-Мар'їнського та Рутченківського вугільних трестів. У 1938 р. був заарештований органами НКВС за звинуваченням у «антирадянській діяльності, контрреволюції та шкідництві». Подальша його доля невідома. Мати Володимира Біляїва – Домна Оксентіївна Кропошинська – походила із с. Іванівка Ставищенського р-ну Київської обл. На Донбасі вона опинилася під час Першої світової війни, там і зустріла майбутнього чоловіка Івана Біляєва.

Початкову та середню освіту В. Біляїв здобув у школах м. Донецька. Вже з дитинства багато в чому завдяки батькам та обставинам, в які потрапила його родина (йдеться про ув'язнення і знищення радянською владою його батька) юнак почав розуміти протиріччя між ідеалістичною комуністичною ідеологією, партійними гаслами сталінізму та реаліями життя. Водночас на все життя в його пам'яті закарбується поетичний образ рідного краю, який він пронесе в своєму серці через все життя. У своїх поетичних творах в Америці він буде не раз згадувати рідний край, свою степову Донеччину, звідки повіз з собою у далекий світ пам'ять про матір і про Україну.

Через багато років він із вдячністю згадуватиме про свого шкільного вчителя української мови та літератури Павла Остаповича Білоконя, який вмовляв його писати вірші. Перший свій юнак написав про великого Кобзаря. Хороших вчителів не бракувало В. Біляїву ні в Україні, ні за кордоном, зокрема у Німеччині, куди він був вивезений на примусові роботи під час Другої світової війни у 1943 році. Водночас прикметно, що своїми найбільшими вчителями та взірцями у творчості В. Біляїв, який виріс на Донбасі в шахтарському середовищі, вважав Т. Шевченка, В. Сосюру, М. Рильського, І. Багряного, О. Ольжича, О. Телігу та інших українських митців.

Після закінчення Другої світової війни Володимир Біляїв опинився в американській окупаційній зоні та вирішив не повертатися на батьківщину. Спочатку він працював на адміністративній посаді в управлінні військово-повітряних сил США, у хімічному депо і на аеродромі авіагрупи винищувачів, за що одержав відзнаку. Згодом після вишколу на спецкурсах у таборах ДіПі (переміщених осіб), він був службовцем Міжнародної організації втікачів у таборах м. Фірнсберг, Нюрнберг. Саме там він захопився вивченням історії України, зокрема доби Української національної революції 1917 – 1921 рр., УНР. Він відкривав для себе такі історичні постаті як М. Грушевський, С. Петлюра, В. Винниченко, В. Липинський. Згодом він робить свої перші літературні кроки як співробітник газети «Українські вісті», редактором яких був Іван Багрянний. Зацікавлення літературою та помічений вчасно талант до слова допомогли йому зробити усвідомлений вибір в професії та вступити до школи журналістики Українського технічно-господарського інституту, де він навчався заочно, і водночас самотужки вчив англійську мову. А паралельно – працював. Перші його статті були пов'язані з питанням єврейської автономії в

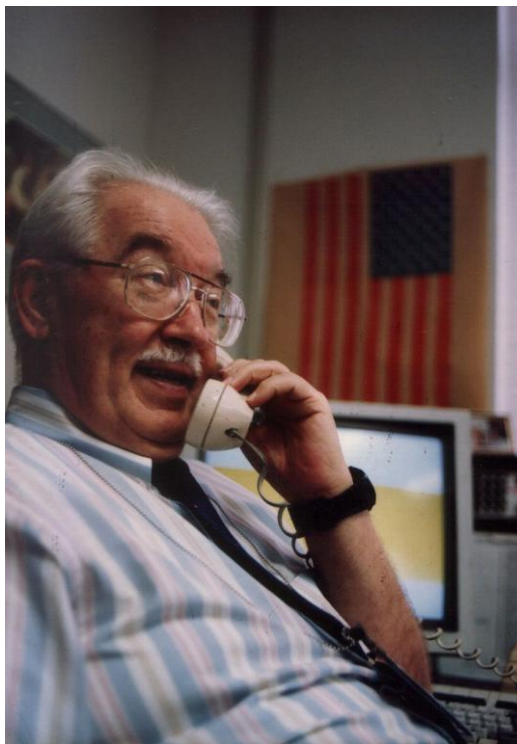
Палестині. Вони з'явилися у 1949 р. на сторінках «Українських вістей». Відтоді почалася майже безперервна журналістська діяльність В. Біляйва.

В таборі м. Фірнсберг він зустрів киянку Галину Білик, з якою одружився. У 1948 р. у них народилася донька Алла. Через рік, як сотні інших українських ДіПі, він разом із родиною на пароплаві «Кастельбіанко», емігрував до Австралії. Там українцям, незалежно від соціального статусу чи освіти й кваліфікації, доводилося однаково фізично важко працювати на найгірших роботах. Володимир Біляїв працював на сталеливарному заводі, навіть став активним членом Федерації металістів Австралії. Згодом працював на металообробних підприємствах Сіднея. Водночас, прагнучи реалізувати своє покликання та розвиватися як журналіст, він став позаштатним співробітником україномовних тижневиків «Єдність» та «Вільна думка», де його статті та коментарі друкувалися під прізвищем В. Біляїв-Чумак. Одночасно він надсилав статті до часопису «Український прометей», що виходив на початку 1950-х рр. у Детройті (США). Як представник української громади він був делегований до Міжнародної Ради іммігрантів з країн, поневолених комунізмом. І на першому ж засіданні Ради він був обраний її генеральним секретарем.

Після переїзду до США у 1954 р. Володимир Біляїв поринув в українське журналістське середовище, що було значно потужнішим, ніж в Австралії. Він одночасно працював у багатьох періодичних виданнях: «Прометей», «Свобода», «Америка», «Українські вісті», «Народна воля», «Мета», «Нові дні», «Молода Україна», «Сучасність», «Українська книга». Його статті були переважно присвячені культурно-мистецькій тематиці, зокрема творчості письменників, поетів та знакових постатей в літературі української діаспори І. Багряного, Є. Маланюка, В. Гайворонського, П. Одарченка; а також знищених радянським режимом М. Куліша, Є. Плужника, В. Стуса та політв'язнів В. Мороза, Є. Сверстюка. Ще однією важливою темою, яку він висвітлював, була діяльність американсько-українських організацій Філадельфії, таких як «Українсько-американський республіканський клуб», спортивний клуб «Тризуб» та Культурно-освітній центр. Водночас він продовжив здобувати вищу освіту в Пенсильванському університеті, наполегливо вдосконалював знання англійської мови, зосереджував свою увагу на проблемах міжнародного життя. Його статті висвітлювали внутрішні суперечності радянської системи. Прикметно, що В. Біляйву вдалося також виявити і свій організаторський та підприємницький хист. Так, він заснував власне будівниче підприємство, яке працювало упродовж 20-ти років [2].

Протягом 1970-80-х рр. він тісно співпрацював з третім президентом УНР в екзилі Миколою Ливицьким та віце-президентами І. Багряним, М. Степаненком; головами УНРади І. Кедриним-Рудницьким, С. Довгалем; головами уряду УНР Т. Леонтієм, Я. Рудницьким. У 1978 р. він очолив представництво уряду УНР у США, а в 1980 р. на восьмій сесії УН Ради в Мюнхені був обраний головою УН Ради. У 1982 – 1984 рр. Володимир Біляїв був відповідальним редактором місячника «Мета». На дев'ятій сесії УНР в Торонто (1984) І. Біляйва було висунуто на посаду віце-президента УНР. Проте він відмовився балотуватися, розуміючи що на цій посаді

повинен бути політичний діяч, який зміг би очолити широку розгалужену та впливову організацію. Тому він залишив діяльність в системі Державного центру УНР і почав роботу в Українській службі «Голосу Америки» у Вашингтоні, де і працював з 1984 по 1998 рр. Останні сім років він перебував посаді директора Української служби. Звісно, відтоді він вже не міг вести громадську діяльність, спрямовану на захист українців. Адже як державний службовець США згідно із законом він не міг залишатися активним в американській, а тим більше в українській площині, зокрема в ДЦ УНР, що розглядалося як конфлікт інтересів [3,с. 61].

Володимир Біляїв у робочому кабінеті, офіс Української служби «Голосу Америки», Вашингтон, США. Фото В.С. Білецького

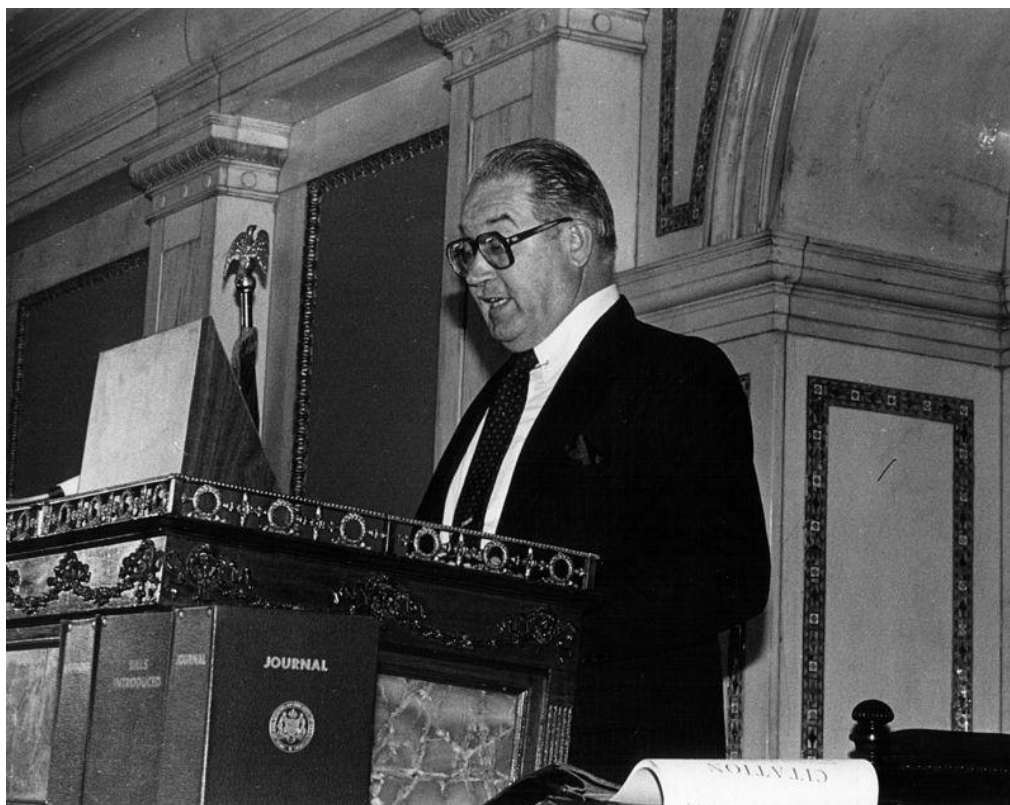
Його робота на радіостанції припала на складний і водночас дуже цікавий період розвитку міжнародних відносин та відносин США і СРСР, а відтак і доленосних змін для України, коли напруження змінилося переговорами про зменшення озброєнь, в СРСР почалася Перебудова, а згодом і розпався Союз. Зокрема, як журналісту Володимир Біляїв випало інформувати слухачів в Україні про історичну зустріч на вищому рівні президента США Р. Рейгана та генерального секретаря КПРС М. Горбачова у Вашингтоні.

З часу проголошення Незалежності України Володимир Біляїв брав ексклюзивні інтерв'ю у політичних діячів у Києві та Вашингтоні: Лелніда Кравчука, Леоніда Кучми, Олександра Мороза, Євгена Марчука, Геннадія Удовенка, Бориса Тарасюка, багатьох народних депутатів України та дипломатів, зокрема Левка Лук'яненка та

Юрія Щербака, письменників та поетів Миколи Вінграновського, Івана Дзюби, Івана Драча, Дмитра Павличка та багатьох інших.

Як і його попередники на посаді директора Української служби «Голосу Америки», Володимир Біляїв дотримувався традиції, закладеної ще першим директором Никифором Григорієвим – приділяти якомога більше уваги в створенні контенту радіопрограм культурно-просвітницькій українознавчій роботі [4, с. 63]. Ще в 1989 р. В. Біляїв вирішив включити у свої літературні програми коротенькі профілі українських письменників, поетів діаспори, діячів культури. Це мав бути додаток до щотижневого книжкового огляду, який майже тридцять років проводив поет М. Щербак. Першим на ініціативу В. Біляїва відгукнувся В. Онуфрієнко.

З найбільш знакових програм В. Біляїва варто згадати інтерв'ю в рамках програми «Вікно в Америку» з відомим британським істориком Робертом Конквестом, автором епохальної праці про Голодомор в Україні 1932 – 1933 рр. «Жнива скорботи», однієї з перших, що висвітлювала цю проблему. Розкриття в ефірі моторошних фактів про цілеспрямоване винищення українців, геноцид проти українського народу, мало величезний суспільний резонанс.

Виступ В. Біляїва на сесії Української Національної Ради з нагоди річниці Голодомору в Україні 1932-1933 рр., Філадельфія, 14 травня 1983 р. Фото В.С. Білецького, <https://uk.wikipedia.org/w/index.php?curid=353779>

Не менш успішним проектом, який реалізовував Володимир Біляїв продовж багатьох років, були радіомости з державними та приватними радіостанціями України на політичні, економічні, екологічні та правоохоронні теми. До участі в них залучалися видатні американські та канадські вчені українського походження, знані україністи, такі як Р. Шпорлюк, Я. Пеленський, В. Маркус, Я. Рудницький, О. Гаврилишин та інші. З 1995 р. Володимир Біляїв вів щотижневий «Огляд найважливіших подій» за участю американських політологів В. Басюка та В. Звігоянича.

Поряд з вдалою журналістською кар'єрою на «Голосі Америки», Володимир Біляїв продовжував реалізовувати себе і як письменник, публіцист та поет. Його кредо як поета стало наступне міркування, висловлене в 1960-х рр.: «В добу індустрії, комерціалізації і надзвичайного розвитку науки поезія в житті переважаючої кількості моїх сучасників є чимось несуттєвим. На мою думку, скільки б добра і користі не приносили три основні компоненти нашої доби — поезія назавжди залишиться

непідкупним літописом духовного стану людства в цілому і кожного народу зокрема» [5]. Найбільшу відомість здобули його збірки поезій «Поліття», «По той бік щастя», «Осіння обнова», «Доля і шлях», а також збірник про літераторів української діаспори «На неокраїні крилі...» та монографія «Олена Шишацька – оперна артистка».

Системно писати вірші Володимир Біляїв почав ще в Німеччині. Першим його твором був вірш «Ранок» (1946), про який поет скромно згадував як про «таку собі мініатюру». Водночас, з огляду на подальший життєвий шлях та досягнення автора, можемо стверджувати, що він був певною мірою пророчим («мале хлоп'я (і з нього будуть люди!)):

Його зозуля на крилі принесла
і птаство будить у гаї «ку-ку»,
Рибалка – вітер променисті весла
Занурює у повінь гомінку
Густих ланів, росистих, колосистих,
Висвистуючи пісеньку на жарт,
Вклоняється тополя дзвінколиста
Березам лагідно, а маки сиплють жар.
І линуть, линуть хмари звідусюди,
І сонце крила золоті звело.
Мале хлоп'я (і з нього будуть люди!)
Біжить стрічати ранок за село.

Відомим як поет Біляїв став на початку 1970-х років, коли вийшла перша збірка його поезій «Поліття». А вже з виданням другої книжки «По той бік щастя» у 1979 році українська літературна громадськість Америки вшанувала талант поета званням лауреата Української Могілянської Академії Наук [5].

Поетична творчість Володимира Біляїва, на думку літературознавців, вирізняється оригінальністю й багатством художніх засобів. Тематика різноманітна й охоплює події Другої світової війни, тугу за рідним краєм, образи земляків, тема матері. Низку поезій він присвятив видатним українцям – Симону Петлюрі, Івану Багрянному, Оксані Лятуринській та ін. До 1000-ліття прийняття Київською Руссю християнства написав вірш «Предкам, у Дніпрі хрещеним», який поклав на ноти П. Будний [2].

Саме тема матері, материнства стала однією з провідних в його поезії, що цілком закономірно зважаючи на те, що він розлучився із нею в роки Другої світової війни. Про це, очевидно, йдеться у його поезії «Мати»:

В далеку путь ідуть твої сини,
За тридев'ять земель чужих і невідомих,
І їм у слід, при давній і сумній,
Її руки трикратний хресний помах.

Ідуть на Подвиг у лиху годину.
О, руки матері, лагідні й шкарубкі,
до вас вернутися лише на мить єдину!
В далеку путь рушають парубки [6].

Особливістю поезії Володимира Біляїва є звернення до теми природи рідного краю, Донеччини, краєвидів донецького степу та Азовського моря. У вірші «Над морем» він пише:

Та стопи, де б мої свій слід не полишали,
І до яких би див мій зір не прикипів,
Я давніх предків дар несучу в червоножилах
Густу й ліниву кров степовиків.

Один зі співробітників Володимира Біляїва, який добре знав його, Ігор Гулявий, у нещодавньому інтерв'ю пригадував, що він одночасно був і керівником Української служби «Голосу Америки», і поетом, і політичним діячем, а також – донеччанином, який безмежно любив свій край та сумував за ним. Зокрема Ігор Гулявий наголосив: «Біляїв був пов'язаний з Донбасом. Він багато про нього розповідав: про те, що місцеве сільське населення було переважно українського походження — колишні козаки, поселенці. Натомість місто було змішане, під час індустріалізації Донбасу дуже багато людей прибуло з Центральної Росії. Цей елемент поширював російську мову та спосіб життя» [7].

Важливою подією для поета були відвідини рідної Донеччини у 1993 р. вперше, та вдруге – у 1996 р. Він побував у своєму рідному селищі Моспине. У вірші «Повернення», він згадує про це:

Півсторіччя... Либонь, півсвіту я
Облітав, обійшов, об`їхав.
І не віриться, що відвідую
Рідний край – мої гори й втіху.
Ні, не сон і не мрія – ось воно,
Тут родитись мені судилось:
Рідне Моспине! Бідне Моспине!
Знов очам моїм ти відкрилось.

Прикметно, що ім'я Володимира Біляїва поступово повертається в Україну, де він народився, де виток його творчого натхнення. Так, у 2001 році у Донецьку вийшла збірка його вибраних творів «Осінь обнова», що вмістила найкращі, на думку автора, твори. Згодом там же побачили світ його книги «На неокраїнім крилі» (2003) та «Доля і шлях» (2005).

Володимир Біляїв (в центрі) на батьківщині серед української інтелігенції м. Донецька, 1996р. Фото В.С. Білецького, <https://uk.wikipedia.org/w/index.php?curid=353784>

Поет та журналіст Володимир Біляїв відійшов у засвіти на 80-му році життя 12 лютого 2006 року у м. Норт Палм у штаті Флорида (США), де і був похований. За рішенням його дружини Дороті та доньки Алли Біляїв Роджерс, бібліотеку письменника було передано до Національного університету «Киево-Могилянська академія», де вона зберігається як персональна колекція [8].

Список використаних джерел:

1. Доля і шлях Володимира Біляїва: персональна пам'ятка /під ред. Л. В. Бучковської. – Довгопілля: МБВ Добропільської МЦБС. Серія: Письменники української діаспори. – 2013.
2. Одарченко П. В. Біляїв Володимир Іванович //Енциклопедія сучасної України [електронний ресурс]. – режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=40972
3. Біляїв В. На неокраїнім крилі. Штрихи до літературних портретів західної діаспори/ В. Біляїв. – Донецьк: Східний видавничий дім. – 2003. – 348 с.
4. Сухобокова О. Український відділ радіостанції "Голос Америки": до 60-річчя від створення / О. Сухобокова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – 2009. – Вип. 97. – С. 60-63.
5. Біляїв В. І. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrcenter.com/Література/Володимир Біляїв/57262-1/>

6. Володимир Біляїв. Абетковий покажчик творів [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poetyka.uazone.net/biliayiv/>
7. Подорож через півсвіту: чиї голоси долинали до України зі США через «залізну завісу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.radio/podcasts/persona/podorozh-cherez-pivsvitu-chyi-holosy-dolynaly-do-ukrainy-z-ssha-cherez-zaliznu-zavisu>
8. Колекція Володимира Біляїва (США) / Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://library.ukma.edu.ua/index.php?id=237>

Natalia Papenko,

Ph.D. in History, Associate Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, j.papenko@gmail.com

WOLODYMYR BILAJIW – WRITER, POET, DIRECTOR OF THE VOICE OF AMERICA'S UKRAINIAN SERVICE

***Abstract.** The article deals with the activities of the Ukrainian writer, journalist, public-political and cultural figure, the head of the Ukrainian Service of the Voice of America radio station Volodymyr Bilyayiv. He penned the collections of poems «Politya», «Beyond Happiness», and «Autumn Update», which were positively assessed by literary critics of the Ukrainian diaspora, such as G. Kostyuk, M. Stepanenko. In their opinion, Wolodymyr Bilajiw's poetry will forever remain the incorruptible chronicle of the spiritual state of mankind as a whole and of every nation, in particular, the Ukrainian, which rose in the XX century to pursue freedom and independence.*

Volodymyr Bilyayiv's work as the head of the Ukrainian Service of the Voice of America radio station, as a master of artistic words, testified to his love for his native land, his passionate desire to work in the name of freedom and democracy.

We can say without exaggeration that in the XXI century the Ukrainian word has survived and found incentives for development largely thanks to the Ukrainian diaspora.

Since the independence of Ukraine, the attention of Ukrainians to the spiritual values preserved and developed by Ukrainians of the Diaspora has increased significantly. Far from the Fatherland, they made their artistic word, sang Ukraine in their works through the voice of American broadcasts, dreamed to convey to the listener the truth of their ideas and aspirations for a free Ukraine.

For many years the name of Volodymyr Bilyayiv, his creative achievements, were unknown in Ukraine. However, the Ukrainian literary community of America honored the poet with the title of laureate of the Ukrainian Academy of Sciences, a diploma «For Professional Achievement» from the leadership of Voice of America (1998).

In independent Ukraine, Wolodymyr Bilajiw activity and creativity has found a Ukrainian reader. For some time he was a member of the editorial board of the journal «Donbass». Over time, his works began to appear in Ukrainian periodicals, deserving the attention and respect of readers.

Key words: *Wolodymyr Bilajiw, Voice of America Ukrainian Service, USA, Ukrainian diaspora..*

ЗАКЛЮЧНЕ СЛОВО

УКРАЇНСЬКИЙ «ГОЛОС АМЕРИКИ» В ДОСЛІДЖЕННЯХ НАУКОВЦІВ, СПОГАДАХ, ДОКУМЕНТАХ

Теми інформаційної політики, радіопропаганди, боротьби із дезінформацією, свободи слова на тлі конкретної історичної епохи є нині цікавими та актуальними. Діяльність західних «радіоголосів», які намагалися зламати інформаційну «залізну завісу» й донести правду про події у світі та Україні в другій половині ХХ століття, зокрема на українських теренах, неодноразово розглядалася науковцями та публіцистами. Передусім варто відзначити низку наукових праць на цю тематику українських дослідників О. Бажана, Ю. Каганова, О. Сухобокової, І. Мащенко, О. Ремовської, І. Ципердюка. Однак вперше авторський колектив зробив спробу всебічно поглянути на 70-річну історію знакового для української спільноти засобу масової інформації – Української служби «Голосу Америки».

Значний наголос у пропонованому збірнику було зроблено на висвітленні витоків, передумов, історичних обставин створення та діяльності Української служби «Голосу Америки». Саме цим аспектам присвячена стаття Ольги Сухобокової, з якої власне і розпочинається низка статей, документальних публікацій, спогадів, роздумів, присвячених історії та сьогоденню радіостанції, що відіграла важливу роль у донесенні правди до українського суспільства, яке опинилося за «залізною завісою» радянського тоталітарного режиму. На основі своїх попередніх досліджень та розгляду нових джерел авторка довела, що саме в початковий період роботи, у час розпаду «холодної війни» було визначено основні підвалини діяльності Української служби, які визначали її розвиток в подальші десятиліття.

Особливе місце у збірнику і його першому тематичному блоці «*З історії Української служби «Голосу Америки»*» займає стаття її директора в 2005–2015 рр. Адріана Кармазина, який поділився спогадами та роздумами щодо своєї 27-річної кар'єри у Службі. Унікальність цієї публікації полягає в тому, що автор на основі різнопланового документального матеріалу змалював діяльність цього засобу масової інформації в період глобальних змін – від падіння тоталітарних режимів у Східній Європі до Євромайдану та розгортання агресії Російської Федерації проти України. Крім ментальних, світоглядних трансформацій, у цей період відбулися кардинальні технологічні зміни, а саме – перехід Служби від короткохвильового радіо до FM-

мовлення, телебачення і онлайн-платформ. На тлі широкого, глобального бачення вищезгаданих процесів у представленій публікації подано багатий фактичний матеріал, ілюстрований унікальними світлинами, що є надзвичайно цінним для наступних поколінь дослідників та науковців, які вивчатимуть історію українських та зарубіжних мас-медіа.

Оскільки велику роль у започаткуванні українського відділу «Голосу Америки» відіграла українська діаспора, переміщені особи та біженці з України, досить цікавою є стаття Олени Подобед, у якій на основі першоджерел проаналізовано їхні зусилля, щоб спонукати уряди західних держав створити українські відділи «західних радіоголосів», які після Другої світової війни розгортали свою діяльність. Особливу активність у цьому проявила українська преса Західної Німеччини, яка спонукала українську спільноту на Заході проводити масову кампанію звернень, подання петицій до радіостанцій «Голос Америки» та BBC з проханням відкрити українські відділи. Завершує перший тематичний блок збірника стаття Олександра Набоки, в якій викладено альтернативну версію щодо дати першого виходу в ефір Української служби «Голосу Америки», розкрито зміст та контекст її можливого першого випуску новин, що відображав міжнародні та політичні реалії, які сформувалися у світі під час геополітичного протистояння двох наддержав.

Другий тематичний блок збірника – *«Голос Америки» як складова протистояння США та СРСР у період «холодної війни»* розпочинається із статті Андрія Мартинова про значення «війни образів» у інформаційній боротьбі двох світових систем на прикладі їх протистояння на радіохвилях, і конкретно діяльності «Голосу Америки». Адже саме порушення «західними радіоголосами» монополії на інформацію в СРСР, руйнування міфів і стереотипів, нав'язаних радянською пропагандою, розповіді про «білі плями» української історії стали одними з визначальних причин кризи, а згодом і руйнації комуністичної ідеології, розпаду радянської імперії.

Цілком природно, вся міць московських спецслужб була спрямована на боротьбу із «радіоголосами», що ґрунтовно, базуючись на архівних джерелах показав у своїй статті Олег Машевський. Зокрема автор проаналізував цілий спектр заходів, спрямованих на таку протидію, від технічного «глушіння» радіохвиль до агентурної роботи із слухачською аудиторією, навіть тією, яка цікавилася суто культурницькими питаннями, такими як вивчення англійської мови чи розвиток музичної культури.

Характерно, що навіть у період «перебудови» в СРСР та припинення «глушіння» відповідних радіохвиль КДБ УРСР продовжував розробляти заходи протидії уявному ідеологічному супротивнику. Що цікаво, як показав у своїй статті Ярослав Журавльов, «радіоголоси» регулярно слухали не лише звичайні мешканці УРСР, але й республіканський КДБ – щоб відслідковувати процеси, які відбувалися в українській діаспорі та відповідно розробляти заходи ідеологічної боротьби проти неї.

На сучасному етапі, в умовах гібридної війни Російської Федерації проти України, поширення об'єктивної, незаангажованої інформації відіграє визначальну роль. Тематичний розділ збірника *«Українська служба «Голосу Америки» на захисті демократичних свобод у наш час»* містить статтю Наталії Городньої, в якій проаналізовано висвітлення подій Євромайдану в кінці 2013 р. цим мас-медіа. Адже в тодішніх умовах цензури за диктаторського режиму В. Януковича та дезінформації з боку РФ, Українська служба «Голосу Америки» відіграла важливу позитивну роль, надаючи збалансовану інформацію про розгортання демократичних протестів у центрі Києва та реакцію на них у світі. Логічним продовженням цієї теми є стаття Івана Ципердюка, в якій зосереджено увагу на протидії Української служби «Голосу Америки» дезінформації російських ЗМІ на сучасному етапі гібридної війни, висвітленні протистояння їй численних громадських та державних організацій у всьому світі. Наголошується, що у низці матеріалів Української служби «Голосу Америки» акцентується увага на впливі російських пропагандистських та інформаційних операцій.

Значне, а часом і визначальне, місце в історії Української служби «Голосу Америки» відіграли її очільники. Тому в останньому тематичному розділі *«Директори Української служби «Голосу Америки»: вибрані портрети»* проаналізовано життєвий шлях, творчий доробок Никифора Григорієва, Володимира Кедровського та Володимира Біляїва, кожен з яких зробив значний внесок у розвиток цього засобу масової інформації. Особливу роль у виробленні концепції діяльності Української служби відіграв саме її перший керівник Никифор Григорієв, як наголошує у своїй статті про цю видатну постать Ольга Сухобокова.

Пропонований збірник наукових праць та матеріалів є поєднанням класичних історичних наукових досліджень, публікацій архівних джерел, які вперше залучені до наукового обігу, а також розлогих й інформаційно насичених спогадів одного з

найвідоміших очільників Української служби «Голосу Америки». Таке поєднання дозволило зробити цю збірку не лише цінною для істориків, дослідників мас-медіа, політологів, журналістів, але і широкого загалу, всіх, хто цікавиться минулим та сьогоденням України.

*професор Олег Машевський,
доцент Ольга Сухобокова*

Українська служба Голосу Америки: Американська історія для України і з Україною: збірник наукових статей та матеріалів, присвячений 70-річчю Української служби «Голосу Америки» / під ред. А. Кармазина, О. Машевського, О. Сухобокової. – Клівленд, 2020. – 191 с.

*Рекомендовано до друку
кафедрою нової та новітньої історії зарубіжних країн
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Протокол №7 від 24 грудня 2019 р.*

Упорядники:

Адріян Кармазин
Олег Машевський
Ольга Сухобокова

Макет:

Ірина Скульська

При використанні матеріалів збірника є обов'язковим гіперпосилання на джерело. Автоматизоване копіювання інформації дозволяється лише за умови погодження з автором статті чи упорядниками збірника та отримання письмового дозволу.

**© Український музей-архів у Клівленді
Українська асоціація американістики
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
2020**